

Disertační práce

Začlenění urbanistických témat ve výuce ZŠ

Doktorský studijní program : Architektura a urbanismus

Studijní obor : Urbanismus a územní plánování

Fakulta architektury ČVUT Praha

Ústav prostorového plánování

Školitel: Prof.Ing.arch.Karel Maier, CSc.

Ing.arch. Jitka Mejsnarová

Vypracovala: Ing. Kateřina Vrbová

Září 2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně a použila jen literaturu a prameny uvedené v seznamu literatury. Souhlasím, aby má práce byla po úspěšné obhajobě uložena v knihovně Fakulty Architektury ČVUT v Praze a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Praze dne 30.8.2012

Ing. Kateřina Vrbová

Ráda bych poděkovala svým školitelům Ing.arch.Jitce Mejsnarové a Prof.Ing.arch.Karlu Maierovi za podporu, cenné rady, připomínky a odborné zázemí ústavu prostorového plánování, které mi v průběhu vypracování této práce bylo poskytnuto.

Obsah:

1 Úvod.....	6
1.1 Motivace	6
1.2 Východiska disertační práce	6
1.3 Cíl disertační práce	7
2 Vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP v zahraničí	8
2.1 Vzdělávání v oblasti prostředí sídel – projekt Mezinárodní architektonické unie	8
2.2 Příklady vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP na úrovni ZŠ a SŠ v zahraničí	10
2.3 Shrnutí současného stavu vzdělávání v oblasti urbanistických témat v zahraničí.....	15
3 Vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP v ČR.....	16
3.1 Celková koncepce vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP v ČR.....	16
3.2 Současný stav a možnosti výuky problematiky sídel na ZŠ.....	19
3.2.1 Rámcový vzdělávací program (zařazení do výuky)	19
3.2.2 Geografické vzdělávací oblasti v kontextu výuky problematiky sídel	20
3.3 Ostatní aspekty vzdělávacího systému	25
3.3.1 Požadavky na vzdělávací systém - současné trendy v pojetí výuky na ZŠ	25
3.3.2 Sociální a kulturní zázemí učitelů a dětí.....	26
3.3.3 Možnosti vzdělávání pedagogů v oblasti urbanistických témat v ČR.....	27
3.4 Shrnutí současného stavu vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP v ČR:.....	31
4 Metodologická východiska	33
4.1 Výzkum učebnic obecně.....	33
4.2 Metoda stanovení obsahu vzdělávání	35
5 Výzkumné problémy, předmět výzkumu, formulace hypotéz.....	41
5.1 Vymezení výzkumných problémů, předmět výzkumu	41
5.2 Hypotézy.....	43
6 Výzkumný soubor.....	44
6.1 Základní soubor, výběr ze základního souboru a jeho příčiny	44
6.2 Výzkumný vzorek.....	45
7 Výsledky výzkumu a jejich analýza	46
7.1 Analýza současného stavu učiva - Inventář učebních prvků	47
7.2 Analýza RVP ZV	51
7.3 Vyhodnocení inventáře učebních prvků	54
7.3.1 Zařazení inventáře učebních prvků do RVP ZV dle podrobné specifikace učiva... ..	54
7.3.2 Důležitost učebních prvků nezařazených do RVP ZV	58

7.4	Výsledný návrh obsahu vzdělávání	65
7.4.1	Návrh obsahu vzdělávání.....	65
7.4.2	Posouzení stávajících učebnic v ČR z hlediska obsahové náplně	68
7.4.3	Časové posouzení výuky	70
7.4.4	Možnosti a rozdíly v pojetí témat v jednotlivých publikacích	71
7.4.5	Doporučení k tvorbě učebnic	88
8	Splnění cílů disertační práce, platnost hypotéz.....	89
8.1	Potvrzení platnosti hlavní hypotézy.....	89
8.2	Platnost dílčí hypotézy.....	89
9	Závěry, možnosti aplikace výsledků.....	90
9.1	Závěry obsahové	90
9.2	Závěry metodologické	92
9.3	Závěry praktické, další perspektivy výzkumu	94

Resumé

Summary

Literatura

Seznam tabulek

Seznam vyobrazení

Dodatek (projekty, stáže, názory)

Přílohy

Příloha I – Účast veřejnosti na rozhodování

Příloha II – RVP – vzdělávací oblasti související s tématem urbanismu a ÚP

Příloha III – Publikace zabývajících se výukou urbanismu a ÚP na ZŠ v Německu

Příloha IV - Principy a pravidla územního plánování - stručný obsah publikace

Příloha V – Ukázka praktického námětu

Příloha VI – Podrobný výčet obsahů analyzovaných publikací

Příloha VII – Ukázka návodů pro tvorbu modelů, skic a fotografií

Příloha VIII - Ukázka možné podoby učebnice

1 Úvod

1.1 Motivace

Příčinou volby tématu mé disertační práce byl zájem o prozkoumání možností přiblížení problematiky urbanismu a územního plánování (dále jen ÚP) laické veřejnosti. Zapojení široké veřejnosti významně přispívá k nalezení shody nad konečným zněním územního plánu a pozitivně ovlivňuje stabilitu a dlouhodobou udržitelnost územního plánu obce. S problémem nedostatečné orientace občanů v této problematice se totiž často potýká řada urbanistů a dalších odborníků pracujících v oboru ÚP. Lidé přicházejí do kontaktu s tímto oborem při celé řadě příležitostí, a tak je třeba, aby o problematice ÚP měli alespoň základní informace. Kde mohou občané tyto základní informace získat, existuje v ČR celková koncepce vzdělávání v oblasti urbanismu a územního plánování? Naše společnost nepocituje nedostatky na úrovni odborné, u laiků (tedy těch, kdo zpravidla o konečném přetváření vlastního prostředí rozhodují) však často cítíme výrazný deficit znalostí z této oblasti.

1.2 Východiska disertační práce

Absence zapojení veřejnosti na spolurozhodování o rozvoji území je vnímána jako jeden z hlavních problémů současné praxe ÚP. Ačkoliv proces územního plánování poskytuje potenciálně široký prostor pro zapojení veřejnosti (viz tabulka v příloze č.I.), v praxi k tomuto zapojení dochází velmi omezeně. Důvodů k nedostatečnému zapojení široké veřejnosti v procesu ÚP je celá řada, neznalost problematiky ÚP je jedním z nich. Lidé často nevědí, že mají možnost zúčastnit se rozhodování, nevědí, kdy je nutné projevit své potřeby a názory. V případě, že se veřejného jednání zúčastní, tak často nerozumí projednávané problematice. Občané neumí dostatečně pochopit souvislosti témat v území, nejsou aktivními spoluvůrci územních plánů. Urbanismus a ÚP je přitom nedílnou součástí sociálního, kulturního a ekonomického života nás všech. Ovlivňuje kvalitu prostředí, v němž žijeme. Vysoká kvalita vystavěného prostředí je známkou vzdělané a zodpovědné společnosti jako celku. Je znakem společnosti, kde se lidé zajímají o budoucnost území, chápou jeho limity a jsou schopni skutečného dialogu s těmi, kdo o této budoucnosti rozhodují.

Důležitost vytváření a zajištění vysoce kvalitního veřejného prostoru potvrzuje i řada mezinárodních dohod, smluv a úmluv, vztahujících se k územnímu rozvoji, ve kterých je Česká republika jednou ze smluvních stran. Jako doklad uvádím alespoň krátký úryvek z Lipské charty¹: „Kvalita veřejných prostranství, člověkem vytvořené městské krajiny a architektonický a urbanistický rozvoj hrají

¹ Lipská charta o udržitelných městech, dokument sjednaný při příležitosti neformální schůzky ministrů, odpovědných za městský rozvoj, členských zemí EU na téma rozvoj měst a územní soudržnost v Lipsku v květnu 2007.

důležitou roli při vytváření životních podmínek městského obyvatelstva. Proto se musí zintenzivnit vzájemné působení architektury, plánování infrastruktury a urbanistického projektování, s cílem vytvořit atraktivní užitkově orientované území, a dosáhnout vysokého standardu městského prostředí, tedy stavební kultury („Baukultur“). Tento přístup však nemůže zůstat omezen na veřejné prostory, stavební kultura je potřebou celého města i jeho okolí. Vytvoření a zajištění funkčního a kvalitně projektovaného městského prostoru a infrastruktury je úkolem, který se musí řešit ve spolupráci se státem, regionálními a místními samosprávami, ale také s občany a s podnikatelským sektorem.“.

1.3 Cíl disertační práce

Jak v současné době vypadá vzdělávání v oboru urbanismu a ÚP v České republice? Existuje jednotná koncepce výuky této problematiky od základních škol, přes školy střední a vysoké až po další vzdělávání jak odborníků, tak široké veřejnosti? Kde je prostor pro výuku této problematiky? Disertační práce se snaží nalézt alespoň část odpovědí na tyto otázky.

Vzhledem k časovým a rozsahovým možnostem této práce se výzkum zaměřil na úroveň základního vzdělávání - tedy **pouze na ZŠ**, středoškolská, vysokoškolská problematika a problematika dalšího vzdělávání je zmíněna pouze okrajově. Na úrovni základního školství je nutno chápat výuku urbanismu a ÚP v širším kontextu. Pojetí výuky na této úrovni je nutno zaměřit především na **porozumění problematice sídel**, jejich vnímání a hodnocení v kontextu jejich okolí. Pochopení činnosti územního plánování je podmíněno právě porozuměním sídlům, jejich prostorovému uspořádání, vzájemným vazbám uvnitř a vně těchto sídel.

Disertační práce mapuje koncepci vzdělávání v oblasti problematiky sídel v zahraniční a v ČR. Cílem je dát na základě zjištěných skutečností doporučení k dalšímu postupu pro zlepšování výuky problematiky sídel, zejména návrhem obsahu vzdělávání na úrovni 2. stupně ZŠ.

2 Vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP v zahraničí

2.1 Vzdělávání v oblasti prostředí sídel – projekt Mezinárodní architektonické unie

Obsáhlým zdrojem návodů a příkladů ke vzdělávání v oboru urbanismu a ÚP je projekt Mezinárodní architektonické unie nazvaný „The International Union of Architects Guidelines for Built Environment Education (UIA BEE GUIDELINES)“². Právě tento projekt se stal hlavním zdrojem informací při mapování stávající podoby vzdělávání v oboru urbanismu a ÚP v zahraničí. Představme tedy nejdříve projekt samotný:

Projekt se zabývá přiblížením problematiky architektury a urbanismu žákům a studentům. Autoři tohoto projektu nevolají po zavedení nové, samostatné disciplíny do škol, chtějí spíše pomocí souboru nápaditých, integrovaných vzdělávacích akcí ukázat studentům o čem architektura skutečně je. Cílem je, aby se žáci začali zajímat o proces plánování a výstavby domu, města, regionu, o prostředí, v němž všichni žijí.

Tento projekt Mezinárodní unie architektů by měl sloužit učitelům, architektům, veřejným i soukromým organizacím, všem, kteří jsou odpovědní za vzdělávání v oblasti kultury a prostředí sídel. Projekt nabízí užitečné rady ve třech oblastech:

- zavádění programů „Architekti ve školách“
- rozvoj kurikulárních materiálů a aktivit na téma „Architektura a děti“
- školení pedagogů k výuce na téma „Architektura a děti“

Jaké jsou konkrétní cíle tohoto projektu, co by si měli žáci z výuky odnést?

- *naučit se vnímat všemi smysly prostor (veřejný/soukromý, interiér/exteriér) v němž se pohybují a žijí*
- *měli by získat povědomí o svých právech, rolích a odpovědnosti v procesu tvorby zastavěného území*
- *chápat hodnotu architektonického dědictví i současné moderní architektury*
- *chápat vazby mezi zastavěným územím a okolní krajinou a především důležitou ideu udržitelného rozvoje*
- *naučit se přemýšlet a diskutovat o vlastnostech budov a míst a o jejich vlivu na život komunity*
- *získat zkušenosti z analýz a řešení problémů v procesu navrhování*
- *naučit se týmové práci, sledovat, identifikovat problémy a najít jejich optimální řešení*
- *poznat různé materiály a techniky a nebát se s nimi experimentovat*
- *schopnost uplatňovat citlivost a představitost, vkus a kritický úsudek*

² anglický termín „built environment“ (člověkem uměle vytvořené prostředí poskytující rámec pro naše aktivity) je v celé disertační práci překládán volnějším termínem „prostředí sídel“

Projekt zároveň dává **základní doporučení pro postup mapování situace** před samotným začátkem zavádění tohoto programu:

- **Jaké jsou cíle národní politiky v oblasti vzdělávání?**
- **Administrativní a finanční struktury vzdělávacího systému**
- **Struktura a obsah stávajících učebních osnov**
- **Sociální/ekonomické/kulturní zázemí učitelů a dětí**
- **Stávající tlaky a požadavky na vzdělávací systém**

Základní znalost těchto pěti bodů pomůže při výběru obecné strategie postupu zavádění výuky problematiky sídel do praktického života.

Na podrobnější úrovni by pak měly být zodpovězeny rovněž následující otázky a dodržena tato doporučení:

- *Pro jakou věkovou skupinu je výukový materiál určen?*
- *Jaké mají studenti akademické a praktické dovednosti?*
- *Kolik času je k dispozici?*
- *Je potřeba strukturovat výuku jen do krátkých „nárazových“ bloků nebo je možné zavést podrobný program rozložený do celého školního roku?*
- *Které architektonické a environmentální problémy se týkají našeho regionu nejvíce?*
- *Co už má škola a žáci k dispozici (nemá smysl kopírovat práci, která už byla udělána)?*
- *Začít s tím, co je žákům blízké, co důvěrně znají (např. pro seznámení se s plány budov použít vlastní byt/dům, školu, blízké okolí).*
- *Dobrá kvalita prezentace je prioritou. Není nutné použít drahých barevných obrázků nebo procesů, důležité je, aby byly dobře promyšlené, informativní a názorné.*

Spolu s obecnými doporučeními vytvořila mezinárodní unie architektů zároveň informační síť (The UIA Built Environment network) s cílem pomoci učitelům a architektům po celém světě při vzdělávání žáků v oblasti architektury, problematiky sídel a udržitelného rozvoje. Na webových stránkách³ tohoto projektu lze nalézt odkazy na pojetí této problematiky v různých státech světa. Následující kapitola čerpá převážně z tohoto zdroje.

³ <http://uiabee.riai.ie>

2.2 Příklady vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP na úrovni ZŠ a SŠ v zahraničí

V Německu se výukou architektury a územního plánování na úrovni základních škol zabývá projekt nazvaný „Architektura ve školách“ (Architektur macht Schule). Projekt zaštilila jak Spolková komora architektů, tak Zemské komory architektů. Projekt nabízí celou řadu aktivit – od školních projektů pořádaných ve spolupráci s architekty, přes rozvoj výukových materiálů až po školení učitelů architektury. Každá zemská komora nabízí na svých webových stránkách svůj přístup k projektu - výukové materiály často zohledňují lokální specifika regionu. Např. architektonická komora Baden-Württemberg udržuje seznam architektů, kteří jsou k dispozici pro realizaci školních projektů, dále nabízí svým členům pravidelné úvodní semináře a workshopy pro výměnu zkušeností s těmito projekty. Rovněž organizuje školení učitelů architektury, na internetu je také uvedena komentovaná bibliografie, která zahrnuje mimo jiné vzdělávací plán oblasti Baden-Württemberg. V neposlední řadě komora na stránkách rovněž prezentuje již zrealizované projekty a dává je k dispozici pro inspiraci ostatním⁴.

Pro představu uvádím stručné shrnutí postupu při realizaci celého projektu, jak je popsán architektonickou komorou Baden-Württemberg:

- říjen 2008 – první seminář pořádaný komorou – seznámení architektů s projektem
- jaro 2009 – žádost ze strany škol o pomoc při školních projektech
- jaro 2009 – pedagogické školení architektů (vhled do metodické a didaktické oblasti)
- podzim 2009 – vytvoření souboru projektů (architekti byli vyzváni k předložení nápadů na školní projekty – celkem asi 20 projektů pro různé věkové kategorie), sbírka bude průběžně aktualizována
- průběžně - do projektu jsou zapojeni architekti, ale i další instituce (školy, muzea a další vzdělávací instituce), kam se mohou školy obrátit, pokud potřebují odborníka z oblasti architektury při výuce
- průběžně - vytvoření komentované bibliografie se 70 tituly, kromě bibliografických údajů a abstraktů jsou zde také specifické odkazy na vzdělávací plán Baden-Württemberg

• Rakousko

Významnou organizací podílející se na výuce architektury a územního plánování na úrovni ZŠ a SŠ je Vídeňské centrum architektury. Nabízí školám spolupráci na různých úrovních:

- a) tematické výlety (výlety do města Vídeň, kde jsou žáci aktivně zapojeni do 2-3 hodinového programu – diskuse, vytváření skic, situační analýza apod., v nabídce jsou např. témata Přeměna jatek na Bio-Centrum, Rozvoj města na příkladu Leopoldstadt, Bydlení – sociální a exkluzivní, Jak Vídeň rostla, Architektura jako nositel image atd.)

⁴ http://www.akbw.de/architektur/architektur-macht-schule_122.htm (citováno dne 4.5.2010)

b) workshopy pro školy (ukázky projektů lze nalézt na webových stránkách Centra Architektury ve Vídni)⁵

c) semestrální projekty (ukázky projektů lze nalézt na webových stránkách Centra Architektury ve Vídni)

d) kooperace (nabídky pro zrakově postižené, spolupráce se sdružením Kinderuni Wien)

- **Austrálie**

Královský australský institut architektů zaštiťuje projekt nazvaný Děti a architektura. Tento projekt je určen žákům základních a středních škol, zaměřuje se na prostředí sídel, seznamuje studenty s územními plány, cestní sítí, stavbami, zelení atd. Většina států má svůj lokální realizační tým, který organizuje projekty a programy např. Architekti ve školách. Členy těchto týmů jsou jak učitelé, tak architekti, studenti architektury a také zástupci odborů vzdělávání. Více informací o jednotlivých místních projektech poskytují lokální instituty architektů.

Australský institut architektů poskytuje zájemcům rovněž výukový materiál nazvaný Váš dům přímo na svých webových stránkách.⁶ Tematicky se zaměřuje na představení problematiky sídel na základě studia nejbližšího okolí – dům, sousedství, škola. Kromě samotného výukového textu obsahuje každá kapitola na úvod také vysvětlení, proč je téma zařazeno a cíle výuky, tj. co by měli žáci na konci kapitoly umět nového. Text je určen učitelům nikoliv samotným žákům, výuka vede žáky k diskuzi, praktickým cvičením v podobě tvorby plánů a map. Na závěr je připojen slovník pojmů, reference na příbuznou literaturu a další užitečné kontakty.

- **Velká Británie**

Ve Velké Británii je projekt podporující spolupráci architektů a učitelů ve školách nazván Plánování sídel s architekty („Architects in Residence programme“). Tento projekt vznikl ve spolupráci britské komory architektů (Royal Institute of British Architects), Centra pro informace v umění⁷ a Komise pro architekturu a prostředí sídel⁸. Program pomáhá vytvářet spolupráci mezi architekty a učiteli a poskytuje návod ve formě příručky, jak vytvářet školní projekty na téma architektury a ÚP (jedná se o obecný návod, uvedený příklad školního projektu „Green London“ slouží pouze jako názorná ukázka, konkrétní obsah výuky zde specifikován není). Program Plánování sídel s architekty poskytuje kromě uvedené příručky řadu příkladů již realizovaných projektů v praxi. Důležitou součástí těchto projektů bývá veřejná prezentace jejich výsledků formou výstav a soutěží pro

⁵ http://www.azw.at/page.php?node_id=42 (citováno dne 4.5.2010)

⁶ <http://www.architecture.com.au/i-cms?page=57> (citováno dne 6.5.2010)

⁷ Arts Inform – nevládní organizace, zabývá se tvorbou výuky umění ve školách, organizuje vznik spolupráce umělců a učitelů

⁸ Comission for Architecture and the Built Environment- provádí vládní dohled nad architekturou, ÚP a veřejnými prostory ve Velké Británii

studenty, učitele, architektky, např. během Architecture Week (prezentace architektury pořádaná každoročně Britskou komorou architektů). Britská komora architektů se rovněž podílela na vzniku programu Architektura a prostředí sídel ve vzdělávání dětí („Architecture and Children' Built Environment Education“) zaštitěného Mezinárodní architektonickou unií a na vzniku publikace „Shaping Space“, která je k dispozici na webových stránkách Královského institutu irských architektů (viz následující text).

- **Irsko**

Organizací zaštiťující vzdělávání v oblasti architektury a urbanismu v Irsku je Královský institut architektů Irska (Royal Institute of the Architects of Ireland-RIAI). Jednou z hlavních rolí RIAI je podpora architektonického vzdělání. Tuto podporu směřuje do dvou odlišných oblastí – vzdělávání profesionálních architektů a vzdělávání veřejnosti.

RIAI poskytuje přístup k materiálům, zdrojům a programům určeným ke vzdělávání na úrovni ZŠ a SŠ jak učitelům, tak architektům podílejícím se na výuce architektury a ÚP. Cílem je pomoci mladým lidem pochopit principy architektonického navrhování a procesy ovlivňující prostředí sídel. Tvarování prostoru („Shaping Space“) je název programu určeného žákům ve věku 14 -16 let, lze jej však případně přizpůsobit i jiným věkovým kategoriím.

Historie projektu „Shaping Space“

Počátky projektu spadají do první poloviny 90. let minulého století, v r. 1994 se RIAI rozhodla vytvořit příručku o architektuře a územním plánování určenou žákům základních a středních škol. V tomto období také dochází k zásadní proměně irského vzdělávacího systému. Analýzy ukázaly, že výuka uměleckých disciplín vč. základního architektonického vzdělávání je silně zanedbaná. Bylo rozhodnuto, že je třeba začít ve vzdělávání podporovat kritické myšlení, expresivní a tvůrčí schopnosti, povědomí o národní a evropské kulturní identitě a jejím dědictví. Novinkou se stalo zařazení tzv. cross-curriculárních aktivit a mezioborových projektů jakožto efektivních výukových metod.

Dalším důležitým impulsem byl vznik tzv. přechodného roku – vyplňuje prostor mezi juniorským a závěrečným vzdělávacím programem, je určen pro studenty ve věku 15-16 let. V tomto roce nemají školy předepsán obsah výuky, stanovují si jej samy a zde se objevila velká příležitost právě pro výuku architektury.

K vytvoření publikace o architektuře byli pozváni kromě architektů také učitelé, protože pokud RIAI chtěla, aby byla publikace v praxi opravdu při výuce využívána, bylo zřejmé, že musí splňovat nejen očekávání architektů, ale především vyučujících. Výsledkem bylo vydání publikace nazvané „Shaping Space“ v r. 1997. Kniha se skládá zhruba z 300 stran učebních plánů hodin, pracovních listů, projektů a domácích úkolů. Je navržena tak, aby i učitel neznající podrobně problematiku

tohoto oboru mohl úspěšně vést výuku. Je rozdělena do tří základních oblastí – Můj dům; Sousedství, vesnice, město; Výstavba v dějinách. V rámci tohoto programu se studenti nejdříve seznamují se svým domovem a jeho nejbližším okolím, zkoumají celou řadu sociálních, ekologických, technických a estetických otázek souvisejících s architekturou a zastavěným územím. Dále se učí o různých typech budov, zabývají se problematikou sídel, principy jejich plánování, navrhování, zkoumají stavební materiály, stavební technologie, probírají rovněž ochranu kulturních hodnot v Irsku a jinde ve světě. Výuka počítá se zapojením studentů do řady praktických cvičení – návrhy, skicování, kreslení plánů, tematické exkurze, průzkumy a rozbory. Studenti mohou vytvářet řadu modelů, uměleckých a řemeslných děl, ale také analýz, veřejných prezentací apod. Celý materiál je sestaven tak, aby vyhovoval školám, učitelům i žákům – lze zařadit do výuky jen vybrané kapitoly nebo lze zařadit celý kurs v rámci akademického roku.

Praxe ukázala, že některé části publikace jsou vhodné k využití na úrovni základních škol, některé spíše na úrovni škol středních. Publikace je také často užívána při vzdělávání budoucích učitelů především na úrovni základního školství. V současné době je celá publikace zdarma k dispozici na webových stránkách RIAI (http://www.riai.ie/education/architecture_young_people/downloads/).

- **Francie**

Od roku 2007 je cílem vzdělávacího programu „Zprostředkování architektury“ (Transmettre l'architecture) zavést do vzdělávacího systému více informací o architektuře. Je organizován pro architektky Školou architektury v Grenoblu a isérským Centrem architektury (region Rhonské Alpy). Podporuje ho Ministerstvo kultury, organizace Ordre des Architectes a Síť center architektury.

Zlepšení znalostí v oblasti architektury a ÚP na základních a středních školách je prioritou vyjádřenou architektky a institucemi, které propagují architekturu. V letech 2007 a 2008 zorganizovalo isérské Centrum architektury ve spolupráci se Školou architektury v Grenoblu dva celostátní vzdělávací semináře pro architektky a stálé zaměstnance organizací, které rozšiřují kulturu architektury, „Začlenění informování o architektuře do vzdělávacího systému: Metody a postupy“, podporované Ministerstvem kultury, organizací Ordre des Architectes a Sítí center architektury. Tímto způsobem reaguje Síť center architektury na přání přejít od experimentálních akcí ke všeobecnému zprostředkování architektonické kultury.

Více než deset let se Škola architektury v Grenoblu intenzivně zabývá touto problematikou a do svého magisterského studijního programu zahrnuje jako volitelný předmět Zprostředkování

architektury, který vyučuje Mireille Sicard.⁹ V současnosti probíhají školení pro učitele základních a středních škol a setkávání přednášejících a učitelů architektury.

V roce 2008 začalo isèrské Centrum architektury pracovat na zahájení vzdělávacích činností uvedených v článku *Zájem předávat architektonickou a urbanistickou kulturu* (*De l'intérêt de transmettre une culture architecturale et urbaine*).

Tento článek shrnul cíle výuky vzdělávacího programu do následujících bodů:

- pochopení problematiky sídel a architektury umožňující společné soužití
- zvýšení úrovně umělecké a kulturní vzdělanosti
- přemýšlení o občanské a celosvětové problematice udržitelného rozvoje.

V současnosti potvrdilo Ministerstvo školství a kultury prioritu uměleckého kulturního vzdělávání na základních a středních školách v této oblasti tím, že zahrnulo architekturu do učebního plánu předmětu historie umění.

⁹ Mireille Sicard, architektka, která je zakladatelkou dvou modulů školícího programu „Transmettre Architecture” stejně tak jako studijního předmětu zabývajícího se zprostředkováním architektury, který se vyučuje na Škole architektury v Grenoblu. Je autorkou díla „Comprendre l'architecture“ (Chápání architektury) vydaného v roce 2001 a článku „Zájem předávat architektonickou a urbanistickou kulturu“ vydaného v roce 2008.

2.3 Shrnutí současného stavu vzdělávání v oblasti urbanistických témat v zahraničí

Z výše uvedených příkladů jasně vyplývá, že řada zahraničních zemí v posledních letech intenzivně řeší systém vzdělávání v oblasti problematiky urbanismu a ÚP (rovněž tak celého odvětví architektury) na úrovni základních a středních škol. Zatímco některé země (např. Irsko) zvolili koncepci komplexního pojetí - zpracovali jednu velmi podrobnou publikaci, na jejíž tvorbě se podíleli jak architekti, tak pedagogové, učebnice je užívána jak při pregraduální přípravě budoucích učitelů tak při výuce ve školách. Jiné země (např. Německo, Austrálie) volí spíše cestu lokálního přístupu - jednotlivé regiony mají svoje vlastní materiály většinou zaměřené na lokální prostředí a jeho problémy, školní projekty jsou navrhovány zcela individuálně a často vytvářeny na míru jednotlivým školám. Ačkoliv každá země řeší systém zavádění výuky v oblasti problematiky urbanismu a ÚP individuálně, několik společných pravidel lze z výše uvedených příkladů odvodit:

- **zapojení komory architektů resp. obdobné organizace sdružující architektky do procesu přípravy zavádění výuky v oblasti problematiky urbanismu a ÚP (příprava výukových materiálů, organizování školení a budování vzájemných kontaktů architektů a pedagogů, vytváření komentované bibliografie)**
- **účast architektů na podobě výuky (příprava výukových materiálů, účast na školních projektech)**

Konkrétní obsahy a rozborů vzdělávacích publikací jsou součástí podrobnějších analýz v dalších kapitolách disertační práce. Ze zahraničních publikací byly vybrány anglicky psané materiály z důvodu jazykové vybavenosti autora a také z důvodu obtížného získávání těchto výukových materiálů (v ČR je velmi obtížný přístup k těmto publikacím z důvodu jejich praktické absence v knihovnách). Disertační práce obsahuje alespoň stručný výčet a popis publikací zabývajících se urbanismem a územním plánováním na úrovni ZŠ v Německu (viz příloha č. III), které z hlediska zavádění výuky problematiky sídel disponuje velkou řadou publikací a jejich analýza by byla jistě rovněž velice zajímavá a inspirující zejména s ohledem na historicky blízké pojetí a chápání urbanismu a územního plánování v ČR a Německu.

3 Vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP v ČR

Pro zmapování situace v ČR byl zvolen postup inspirovaný doporučením Mezinárodní architektonické unie (viz kap. 2.1)

- Celková koncepce vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP v ČR (tj. Cíle národní politiky v oblasti vzdělávání urbanismu a ÚP)
- Současný stav a možnosti výuky problematiky sídel na ZŠ (tj. Struktura a obsah stávajících učebních osnov)
- Ostatní aspekty vzdělávacího systému (tj. Stávající tlaky a požadavky na vzdělávací systém, Sociální/kulturní zázemí učitelů a dětí, Možnosti vzdělávání pedagogů v oblasti urbanistických témat)

3.1 Celková koncepce vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP v ČR

Urbanizované prostředí měst a vesnic je rámem pro veškerou lidskou činnost, my mu dáváme formu a ono formuje nás. I přesto, že architektura a urbanismus mají rozhodující vliv na prostředí našeho každodenního života, jejich výuka dlouho nebyla součástí školních osnov. Teprve v dubnu 2009 bylo v rámci konference Evropského fóra politik architektury (dále jen EFAP) pořádané Českou komorou architektů podepsáno ministrem školství memorandum o vzdělávání v architektuře. Cílem memoranda je mimo jiné zdůraznění důležitosti architektonického vzdělávání (výuky architektonických a urbanistických témat) na všech typech škol, od mateřských škol po univerzity třetího věku a vytvoření společné platformy pro kvalitní zapojení odborníků do systému vzdělávání v České republice. Obě strany (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR i Česká komora architektů) si plně uvědomují existenci silné vazby mezi kvalitou vystavěného životního prostředí a úrovní všeobecného vzdělání. Z diskuze vyplynulo, že je nutné vzdělávat kromě žáků a studentů škol i jejich učitele a zároveň architektky samotné učit komunikovat s veřejností. „Nejde pouze o školení učitelů architektky a naopak pedagogické školení architektů, jde také o učebnice o architektuře, podporu kreativity a svobodného myšlení, podporu touhy jednotlivce pozitivně ovlivňovat své životní prostředí. V tom jsme v České republice na počátku,“ zaznělo v jednom z příspěvků této konference.

Česká komora architektů dále připravila dokument nazvaný Státní politika architektury. Státní politika architektury je deklarativní dokument, který kromě nás už skoro všichni v Evropě mají. Text, který je uveřejněn na webových stránkách České komory architektů (www.cka.cc), má tři základní body: Prvním bodem je výchova k chápání významu architektury. Co to je architektura a urbanismus, jaký má význam pro společnost, jaké má praktické dopady, a to výchova od mateřských škol přes základní školy, střední školy, odborné školy až po univerzity třetího věku. Druhým bodem

je oblast veřejné výstavby a zadávání veřejných zakázek. A třetí bod je souhrn podpůrných iniciativ a akcí, které směřují k tomu, aby ty první dvě byly možné. Tam spadá především vznik Centra české architektury, podpora kvalitní architektury a urbanismu granty, ceny za lokální architekturu a další propagace.

Jedním z autorů textu Politiky architektury je architekt Dalibor Borák. Ten k současné kvalitě výuky architektury a urbanismu říká: „Naše architektura měla a má velmi dobrou úroveň. Dobrá úroveň našich architektů je dána kromě jiného i úrovní našeho odborného školství. Obecná veřejnost by byla velmi překvapena, kdyby mohla porovnat, jak dobré zaměření mají tyto školy. Tím více mrzí skutečnost, jak důraz na holistický přístup k řešení obecných i konkrétních problémů zcela absentuje ve zbytku našeho školství.“ (Borák, 2008)

Stav studované problematiky u nás lze rozdělit na dvě zcela odlišné kategorie - existuje velká řada odborně fundovaných publikací (vč. řady vysokoškolských skript), problém potřebné „laicizace“ se však stává okrajovým tématem. Na úrovni učebnic ZŠ se teprve v posledních letech začínají objevovat první snahy o zařazení výuky z oblasti problematiky sídel do probíraného učiva (autory publikací bývají zejména geografové, architekti/urbanisté k tvorbě těchto publikací nebývají přizváni). Problematika sídel byla ve školních osnovách dlouhou dobu opomíjenou kapitolou. Teprve nový školský zákon (Zákon 561/2004 Sb.) a především rámcové vzdělávací programy přinesly podstatnou změnu zařazením tohoto tématu do několika vzdělávacích oblastí. V současnosti máme vymezen poměrně široký prostor pro výuku témat z oblasti problematiky sídel v rámci rámcových vzdělávacích programů (vzdělávací oblast Člověk a jeho svět, Zeměpis, Výchova k občanství, průřezová témata Environmentální výchova a Výchova demokratického občana - podrobněji viz dále kapitola 3.2.2), avšak kvalitní učebnice k této výuce se teprve rodí. Co se týká populárně-naučných publikací určených této věkové kategorii, lze říci, že vyjma několika málo knih přeložených ze zahraničí, prakticky nejsou na českém trhu zastoupeny.

V rámci středních škol je situace velice různorodá, řada předmětů vyučovaných na základní škole již na některých typech středních škol není zastoupena - mnozí žáci se v 9. třídě ZŠ naposledy setkávají např. se zeměpisem, protože tento předmět není zařazen do učebních plánů všech SŠ. Nabídka učebnic je velice široká a to nejen v rovině tematické, ale rovněž v rovině odborné (panuje velký rozdíl mezi učebnicemi určenými pro výuku na gymnáziích a učilištích). „V aktuální nabídce středoškolských učebnic nejsou rozlišeny ročníky tak, jak je tomu u učebnic pro základní školu. Jednotlivé díly jsou rozlišeny podle témat a ne podle věku studentů. Učebnice určené pro výuku zeměpisu jsou většinou zaměřeny na všeobecný a regionální zeměpis. Dále mezi ně patří texty zabývající se užší problematikou. Některé učebnice autoři prezentují také jako příručky pro učitele a veřejnost“ (Janoušková, 2008).

Významnou kategorií výuky urbanismu a ÚP jsou školy vysoké. Zde je tato problematika řešena komplexně. Věnuje se jí řada škol různého zaměření – především fakulty architektury, stavební fakulty, částečně pak obory architektury na uměleckých školách (např. UMPRUM, AVU), přírodovědecké fakulty s geografickým zaměřením, pedagogické fakulty (obor učitelství geografie), fakulty životního prostředí. Pro tuto výuku existuje celá řada vysokoškolských skript a dalších odborných publikací, pokrývajících komplexně celou řešenou problematiku.

Celoživotní vzdělávání v tomto oboru zajišťuje především Ministerstvo pro místní rozvoj a Ústav územního rozvoje v Brně¹⁰. Jejich činnost se však zaměřuje především na pořádání kursů a vydávání publikací pro odbornou veřejnost. Pro širokou veřejnost bylo zatím vydáno několik málo publikací přístupných na webových stránkách Ústavu územního rozvoje např. *Občan a územní plánování* (<http://www.uur.cz/default.asp?ID=3201>), *ediční řada Vesnice – cílem je podpora a rozvoj venkova* (<http://www.uur.cz/default.asp?ID=1643>), *Obec a územní plánování* (<http://www.uur.cz/default.asp?ID=2880>).

¹⁰ organizační složka státu zřízená Ministerstvem pro místní rozvoj

3.2 Současný stav a možnosti výuky problematiky sídel na ZŠ

3.2.1 Rámcový vzdělávací program (zařazení do výuky)

Jak již bylo v úvodu disertační práce zmíněno, vzhledem k časovým a rozsahovým možnostem této práce se výzkum dále zaměřuje na úroveň základního vzdělávání - tedy pouze na ZŠ. Zákon 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) stanovuje pro každý obor vzdělání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání *rámcové vzdělávací programy* (dále jen RVP). RVP vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání (vzdělávací obsah je vymezen v tematicky členěných vzdělávacích oblastech a dále je doplněn v průřezových tématech). RVP jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků vzdělávání dětí a žáků, tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů. Vzdělávání v jednotlivé škole a školském zařízení se uskutečňuje podle školních vzdělávacích programů. Školní vzdělávací program pro vzdělávání, pro nějž je vydán rámcový vzdělávací program, musí být v souladu s tímto rámcovým vzdělávacím programem; obsah vzdělávání může být ve školním vzdělávacím programu uspořádán do předmětů nebo jiných ucelených částí učiva (například modulů).

Urbanismus a územní plánování zahrnuje širokou škálu témat a problémů z mnoha oblastí. V rámci disertační práce bylo nutné učinit rozhodnutí, kterým směrem práci zaměřit. V rámci vzdělávací koncepce se nabízejí tři důležité oblasti – *estetika, komunikace a geografie*.

Estetika jako taková není jmenovitě zahrnuta v RVP pro ZŠ, její výuka je zařazena až v rámci SŠ. Na úrovni ZŠ ji lze začlenit do výuky v rámci vzdělávací oblasti Umění a kultura - Výtvarná výchova. Této problematice se věnuje mimo jiné disertační práce M. Jírovského (viz oddíl Literatura).

Pro oblast *komunikace* je největší prostor k výuce v rámci vzdělávací oblasti Člověk a společnost - Výchova k občanství a průřezového tématu Výchova demokratického občana. Na trhu je řada kvalitních publikací k dispozici, žáci se seznamují s tématy Správa obce, Místo, kde žijeme, Místní správa a samospráva, Občan a jeho práva, Ovlivňování věcí veřejných atd.

V oblasti *geografie* došlo k výrazné proměně pojetí výuky – RVP definují nové pojetí tohoto předmětu. Cílem předmětu již není naučit žáky především všechny místopisné názvy států, měst či řek, ale vést je k pochopení podstaty geografických procesů probíhajících kolem nás ať už v oblasti přírodní či sociálně-hospodářské. A právě proto byla oblast *geografie* vybrána pro podrobný rozbor v disertační práci.

3.2.2 Geografické vzdělávací oblasti v kontextu výuky problematiky sídel

Výuka *geografie* se týká následujících vzdělávacích oblastí ¹¹:

Vzdělávací oblast - Člověk a jeho svět - Prvouka, Vlastivěda (1.stupeň ZŠ)

Vzdělávací oblast - Člověk a příroda - Zeměpis / geografie (2. stupeň ZŠ)

Průřezové téma - Environmentální výchova

- **Vzdělávací oblast - Člověk a jeho svět - Prvouka, Vlastivěda (1.stupeň ZŠ)**

Žáci se učí základní pojmy ze svého blízkého okolí (domov, škola, obec a místní krajina), působení krajiny na život lidí a vliv člověka na krajinu a životní prostředí. Žáci mají umět zdůvodnit základní význam chráněných částí přírody a kulturních památek. Měli by se naučit základní práci s mapou – obsah, grafika, vysvětlivky.

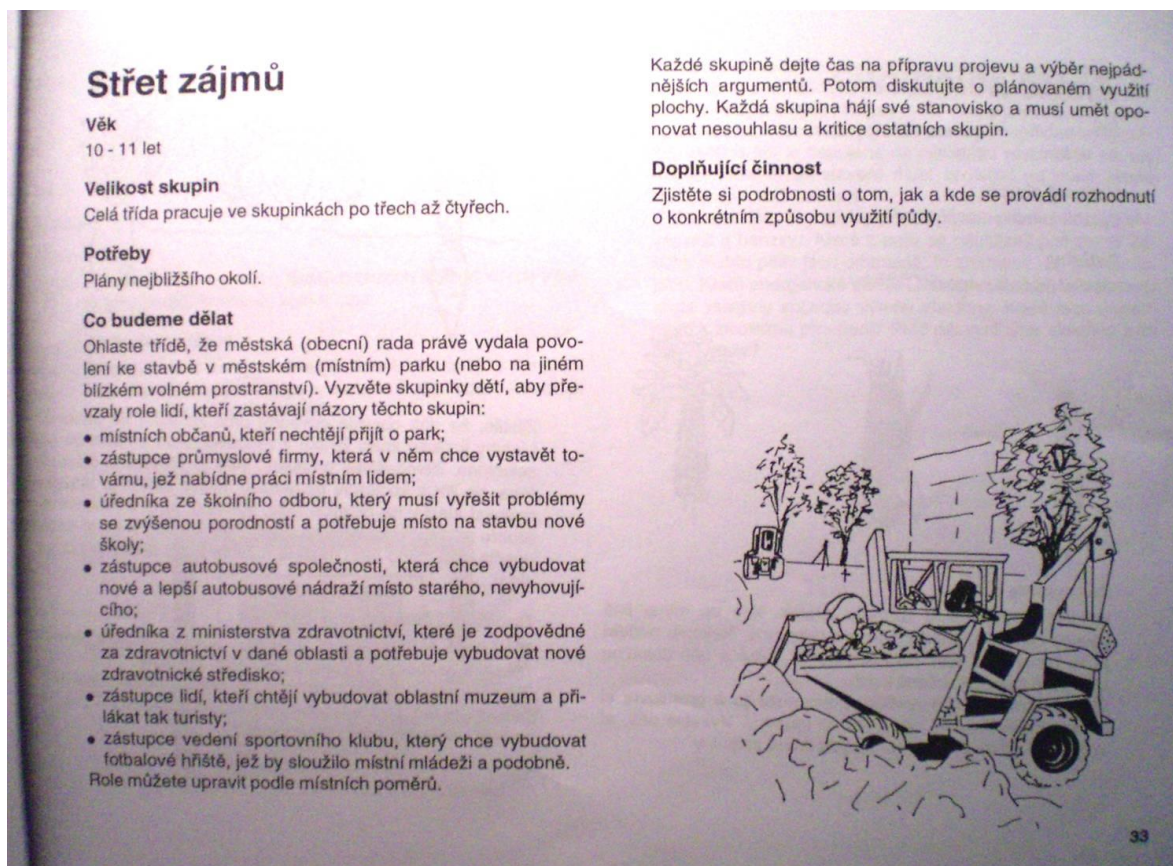
Žák by se měl naučit - vyjádřit na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, rozlišit základní rozdíly mezi jednotlivci, obhájit při konkrétních činnostech své názory, dohodnout se na společném postupu a řešení se spolužáky, poukázat v nejbližším společenském a přírodním prostředí na změny a některé problémy a navrhnout možnosti zlepšení životního prostředí obce (města).

Na základě prostudované literatury lze tvrdit, že pro první stupeň jsou již dostupné velmi kvalitně zpracované učebnice odpovídající současným požadavkům na výuku (ukázka učebnic viz níže). Dle Jírovského (2005, s.11) „jsou potřeby této výuky chápány správně, učitelé učebnice používají rádi a žáci s nimi rádi pracují. Elementární znalosti chápání reality se v nabízených didaktických i praktických sešitech daří prezentovat dobře.“

Na následující stránce je ukázka dvou současných učebnic určených k této výuce. První příklad je soubor praktických námětů určený především vyučujícím, jedná se o překlad původně anglické publikace. Druhá ukázka je z moderně pojaté učebnice určené žákům prvního stupně připravená a vydaná v ČR.

¹¹ Podrobný obsah a charakteristika těchto vzdělávacích oblastí viz příloha č. II.

Ukázky učebnic pro vzdělávací oblast Člověk a jeho svět – Prvouka, Vlastivěda

Obr.č.1 Hutchingsová M., Ross A., *Nápady pro vlastivědu - Soubor praktických námětů a zábavných činností pro vyučování prvouky a vlastivědy na 1.stupni ZŠ, Portál Praha 1996 (z angl. originálu Bright Ideas: Geography, 1990, přeložila Štechová P.)*

Obr.č.2 Chalupa, J.: *Prvouka aneb jak Matěj s Klárou letěli balonem, Scientia 2004*

- **Vzdělávací oblast - Člověk a příroda - Zeměpis / geografie (2. stupeň ZŠ)**

Velmi diskutovaným tématem je v posledních letech především výuka zeměpisu na druhém stupni ZŠ. Všichni se shodují na tom, že by při výuce mělo jít o nalézání a chápání příčinných souvislostí, nikoliv jen o memorování zeměpisných názvů. Co by si měl tedy žák z výuky odnést?

RVP ZV uvádí, že žák by měl umět posoudit, jak přírodní podmínky souvisí s funkcí lidského sídla, pojmenovat obecné základní geografické znaky sídel, porovnat předpoklady a hlavní faktory pro územní rozmístění hospodářských aktivit. Naučit se pracovat se základními kvantitativními a kvalitativními geografickými, demografickými, hospodářskými a kulturními charakteristikami daty. Chápat aktuální společenské, sídelní, politické a hospodářské poměry současného světa, sídelní systémy, pojmy urbanizace a suburbanizace. Umět porovnat různé krajiny, rozlišovat specifické znaky a funkce krajin, uvádět konkrétní příklady přírodních a kulturních krajinných složek a prvků. Na vybraných příkladech uvést závažné důsledky a rizika přírodních a společenských vlivů na životní prostředí. Vztah příroda a společnost (trvale udržitelný život a rozvoj, principy a zásady ochrany přírody a životního prostředí, chráněná území přírody, globální ekologické a environmentální problémy lidstva).

Žák by se měl naučit rozumět místnímu regionu podle bydliště nebo školy, hodnotit na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu, možnosti dalšího rozvoje, přiměřeně analyzovat vazby místního regionu k vyšším územním celkům, hodnotit a porovnávat na přiměřené úrovni polohu, přírodní poměry, přírodní zdroje, lidský a hospodářský potenciál České republiky v evropském a světovém kontextu, lokalizovat na mapách jednotlivé kraje České republiky a hlavní jádrové a periferní oblasti z hlediska osídlení a hospodářských aktivit.

Na základě praktických cvičení by si měli žáci osvojit základní geografickou, topografickou a kartografickou terminologii, práci s geografickými informacemi a zdroji dat z dostupných kartografických produktů a elaborátů, z grafů, diagramů, statistických a dalších informačních zdrojů. Vytvářet a využívat osobní myšlenková (mentální) schémata a myšlenkové (mentální) mapy pro orientaci v konkrétních regionech, pro prostorové vnímání a hodnocení míst, objektů, jevů a procesů v nich, pro vytváření postojů k okolnímu světu.

Tolik stručný obsah výuky, deklarovaný v rámcovém vzdělávacím programu pro vzdělávací oblast zeměpisu na 2.stupni ZŠ. Při pohledu do současných učebnic zeměpisu však zjistíme, že pouze minimum učebnic se snaží používat moderní výukové metody a žákům je zde často předkládáno neuvěřitelné množství faktů. Nutno říci, že v průběhu vzniku této disertační práce došlo k velmi podstatným změnám, řada škol začala při zavádění RVP využívat moderně pojaté učebnice vydané v posledních letech (např. učebnice z nakladatelství Fraus). K problematice nabídky učebnic zeměpisu pro 2. stupeň ZŠ uvádí Knecht (2006, s. 85), že v roce 2005 bylo na trhu k dispozici 98

učebnic zeměpisu pro 2.stupeň ZŠ. Jak dále uvádí, problematikou hodnocení učebnic se v ČR zabývají spíše jednotlivci. Současný skromný pedagogický výzkum učebnic v ČR je zaměřen spíše na odborné hodnocení učebnic dle nejrůznějších kritérií, nejčastěji didaktické vybavenosti.

Učitelé mají možnost při přípravě výuky využívat metodický portál Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (www.rvp.cz), kde lze nalézt řadu námětů k moderní výuce. Z provedeného průzkumu¹² mezi uživateli tohoto webového portálu vyplývá, že největší zájem mezi učiteli je o digitální učební materiály (např. pracovní listy nebo prezentace) a praktické nápady pro výuku, menší zájem je pak o články teoretické, zajímavé odkazy či diskuze.

- **Průřezové téma - Environmentální výchova**

Žák by měl pochopit složitosti vztahů člověka a životního prostředí, nezbytnost postupného přechodu k udržitelnému rozvoji společnosti, důležitost aktivní účasti jedince na ochraně a utváření prostředí. Žáci by si měli osvojit základní dovednosti a návyky aktivního odpovědného přístupu k prostředí v každodenním životě, svým životním stylem a hodnotovou orientací směřovat k udržitelnému rozvoji naší civilizace. Chápat souvislost mezi ekologickými, technicko-ekonomickými a sociálními jevy.

Tematické okruhy:

Ekosystémy - lidské sídlo - město-vesnice (umělý ekosystém, jeho funkce a vztahy k okolí, aplikace na místní podmínky), kulturní krajina (pochopení hlubokého ovlivnění přírody v průběhu vzniku civilizace až po dnešek).

Základní podmínky života - voda (význam vody pro lidské aktivity), ovzduší (význam pro život na Zemi, ohrožování ovzduší a klimatické změny), půda (propojenost složek prostředí, zdroj výživy, ohrožení půdy, rekultivace a situace v okolí, změny v potřebě zemědělské půdy, nové funkce zemědělství v krajině), energie (energie a život, vliv energetických zdrojů na společenský rozvoj, využívání energie, možnosti a způsoby šetření, místní podmínky), přírodní zdroje (zdroje surovinové a energetické, jejich vyčerpatelnost, vlivy na prostředí, principy hospodaření s přírodními zdroji, význam a způsoby získávání a využívání přírodních zdrojů v okolí).

Lidské aktivity a problémy životního prostředí - zemědělství a životní prostředí, doprava a životní prostředí, průmysl a životní prostředí (průmyslová revoluce a demografický vývoj, vlivy průmyslu na prostředí, průmysl a udržitelný rozvoj společnosti), odpady a hospodaření s nimi, ochrana přírody

¹² Průzkum uživatelských postojů – Metodika II, Metodický portál www.rvp.cz, dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 321 respondentů v průběhu podzimu 2011 (<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/14537/VYSLEDKY-PRUZKUMU.html/>)

a kulturních památek, změny v krajině (krajina dříve a dnes, vliv lidských aktivit, jejich reflexe a perspektivy), dlouhodobé programy zaměřené k růstu ekologického vědomí veřejnosti.

Vztah člověka k prostředí - naše obec (přírodní zdroje, řešení odpadového hospodářství, příroda a kultura obce a její ochrana, zajišťování ochrany životního prostředí v obci), náš životní styl, aktuální (lokální) ekologický problém, principy udržitelného rozvoje (příklady jejich uplatňování).

Co se týká učebnic a výuky průřezového tématu Environmentální výchova, jedná se o „novinku“ zaváděnou do škol teprve v posledních letech. Metodika výuky tohoto tématu teprve vzniká - metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výuce Environmentální výchovy¹³ doporučuje využívat již zmíněný metodický portál (www.rvp.cz), kde lze nalézt „teorie z oblasti environmentálního vzdělávání, příklady dobré praxe, náměty pro environmentální vzdělávání“. První učebnice k této výuce byly vydány v posledních dvou letech, do disertační práce nebyly zařazeny (více viz pozn.19 na str.44).

¹³ Viz Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)

3.3 Ostatní aspekty vzdělávacího systému

3.3.1 Požadavky na vzdělávací systém - současné trendy v pojetí výuky na základních školách

Jedním ze společných trendů typických pro současné přístupy k výchovně-vzdělávacímu procesu jsou snahy o harmonickou proporcii mezi jeho vzdělávací a výchovnou složkou. Prosazuje se interaktivní - činnostní a zkušenostní učení, které je založeno na využití aktivizujících metod, forem a prostředků ve výchově a vzdělávání. Každý učitel má ve vyučování k dispozici mnoho metod, prostředků a forem práce, které mu poskytují obrovský prostor pro aktivizaci žáků, pro rozvoj jejich kompetencí a kapacit.

Vyučování na ZŠ by mělo být založeno na bezprostředním smyslovém poznávání probíraných jevů. Žáci nemají hledat jen odpověď na otázku „KDE?“, ale především na mnohem důležitější otázku „PROČ PRÁVĚ TAM?“.

Jak učit (základní body) - převzato z kurzu Program čtením a psaním ke kritickému myšlení, Národní institut pro další vzdělávání.

- výukové postupy musí zahrnovat spolupráci a hodně příležitostí, kdy budou žáci procvičovat a uplatňovat v praxi to, co se učí
- žáci by se měli naučit řešit skutečné problémy s použitím dovedností a pojmů, které se učí
- vzdělávání nemá být založeno především na osvojování si co největšího objemu faktů
- je podporována celková změna charakteru výuky na všech stupních škol tak, aby byly využívány a šířeny nové aktivní výukové strategie, zejména projektová výuka¹⁴ a různé formy mezipředmětové integrace, které umožní rozvoj klíčových kompetencí jako nástroje přeměny encyklopedického pojetí vzdělávání

V moderním chápání výuky je třeba přihlédnout k tomu, že učebnice již dnes není chápána jako jediné edukační médium. Vyhovět variabilitě školních vzdělávacích programů není snadné (každá škola má individuální školní vzdělávací program sestavený na základě velmi obecných rámcových vzdělávacích programů). Podle informací na webových stránkách Výzkumného ústavu pedagogického Praha (www.vuppraha.cz) lze uvažovat o tvorbě základních textů a jejich variabilního skládání (formou volných listů) či doplňování. Dále je zde uváděn model

¹⁴ Projektová výuka = je založena na využití projektů ve výuce, mění roli učitele ve výuce - ten již není jediným zdrojem informací, stává se konzultantem. Pomáhá žákům a usměrňuje práci žáků na vyřešení daného problému. Jeho řídicí role trvá, ale přechází z pozice explicitní (viditelné) do pozice implicitní (skryté). Projekty dávají žákům možnost využívat intelektuální dovednosti vyššího řádu (např. tvořivost, hodnocení, analýzu a syntézu). Posilují se jejich další schopnosti, jako je např. samostatnost, schopnost učit se z různých zdrojů, řešit problémy běžného života apod.

„encyklopedických“ učebnic se základním textem a řadou doplňujících informací. Učitelům je doporučováno pokusit se případně vytvořit i vlastní učební texty. Jak ukazuje portál Výzkumného ústavu pedagogického, určený k předávání zkušeností praktikujících pedagogů, je mezi vyučujícími velký zájem o dobře připravené pracovní listy a nejrůznější náměty na praktické činnosti (s přímým návodem na použití) (viz ukázka v příloze č. V.).

3.3.2 Sociální a kulturní zázemí učitelů a dětí

Po r. 1989 se česká společnost transformuje po půl století společenských deformací. Jsme svědky změn v životním stylu řady českých rodin: zrychlené životní tempo, konzumní způsob života, změny v žebříčku životních hodnot. Proměna společnosti je ovlivňována důležitým fenoménem dnešní doby a tím je nástup informačních technologií. Jako souhrnný popis současné společnosti bývá často používáno označení „informační společnost“. Zřetelným trendem informační společnosti je individualizace, která se odráží ve všech aspektech chování společnosti (je možné ovlivnit na přání zákazníka parametry i vzhled výrobku již přímo ve výrobě, další dimenzí individualizace je respekt k sociální a etnické různorodosti společnosti, stejně jako decentralizace a přenesení demokratického rozhodování na nejnižší lokální úroveň). Všechny tyto změny se bezprostředně promítají i do koncepce školství a do systému vzdělávání. Je kladen důraz na celoživotní vzdělávání, které nabývá na stále větším významu a má zásadní dopad na kvalitu života a úspěšnost jedince ve společnosti. Prenskey (2001) upozorňuje na zajímavou aktuální situaci, kdy se dnešní učitelé, které označuje jako digitální imigranty, hovořící na studenty „zastaralým jazykem“ z doby před-digitální, potýkají s problémy s vyučováním a vzděláváním populace, která hovoří zcela novým jazykem digitální éry. Zmíněný důraz na individualitu se odráží i ve výstavbě posledních 20 let. Zatímco pro normalizační éru byl typický důraz na uniformitu (odrážející se zejména ve výstavbě panelových sídlišť – viz obr. č. 3), pro porevoluční období je typický zájem o individuální výstavbu s minimem omezení (viz obr. č. 4).

Obr. č. 3 a, b Uniformita normalizačních let

Obr. č. 4 Individuální výstavba po r. 1989

Společenské prostředí významně ovlivňuje hodnoty, které vyznáváme a rovněž naše estetické vnímání. Toto prostředí by se dalo jednoduše označit jako to, ve kterém jedinec žije a ve kterém se pohybuje. Jde ruku v ruce s morálkou a úrovní mezilidských vztahů. Prostředí může mít mnoho podob, ať už se jedná o tradiční historické budovy a náměstí nebo moderní architekturu, důležitá je však vždy autenticita místa. „Autentická atmosféra je jedním z důležitých prostředků, jak docílit estetického prožitku.“ (Hemzová, 2010, s. 33). Prostředí v němž vyrůstala řada vyučujících (viz obr. č. 3a,b) a to, v němž vyrůstá dnešní generace (viz obr. č. 4) příliš mnoho pozitivních podnětů pro kultivaci estetického cítění a vnímání bohužel neposkytuje. O to větší důraz by měl být kladen při vzdělávání (jak učitelů, tak žáků) na tradiční hodnoty naší kultury tak, jak se po staletí utvářely - z pohledu urbanistického se jedná zejména o respekt a ochranu přírodních, kulturních a civilizačních hodnot území vč. urbanistického a architektonického dědictví, vnímání důležitosti a významu utváření veřejných prostranství a veřejných budov, pochopení důležitosti podpory vytváření nových architektonických a urbanistických hodnot, ochranu a rozvoj takové výstavby, která přispívá k soudržnosti společenství obyvatel území.

3.3.3 Možnosti vzdělávání pedagogů v oblasti urbanistických témat v ČR

Od počátku 90. let byla uskutečněna řada změn, které měly za cíl přetvořit do té doby centralizovaný a direktivně řízený systém základního a středního školství. Jedním z předpokladů této decentralizace bylo postupné delegování řízení na nižší úrovně a diferenciaci rolí jednotlivých aktérů vzdělávání. Významným mezníkem je nový školský zákon č. 561/2004 Sb., který umožňuje realizovat hlubší

změny v cílech a obsahu vzdělávání. Formulovány byly strategické dokumenty Národní program rozvoje vzdělávání (2001) a Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR (2002 a 2005). Jejich cíle a záměry jsou naplňovány především přípravou právních předpisů, koncepcí a metodik pro změny vyplývající ze strategických směrů. Hlavním cílem kurikulární reformy je kvalitativní změna ve výuce a v přístupu k žákům. Potvrzuje se však, že klíčovým momentem pro další úspěšný posun v realizaci kurikulární reformy, naplňování jejích cílů a konečně i samotné zvýšení kvality počátečního vzdělávání je především **další vzdělávání pedagogických pracovníků**. Jeho podpora je součástí Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (dále jen OP VK)¹⁵ – Prioritní osa č. 1 Počáteční vzdělávání - bod 1.3 Další vzdělávání pracovníků škol a školských zařízení. V rámci dalšího vzdělávání je zde mimo jiné zdůrazněna důležitost **vzdělávání pro udržitelný rozvoj a podpora environmentální výchovy a vzdělávání**. Principy udržitelného rozvoje budou v OP VK prosazovány prostřednictvím začleňování environmentálního vzdělávání při tvorbě nových vzdělávacích programů pro studenty i pedagogy a výchovou k vývoji a užívání moderních a k životnímu prostředí šetrných technologií.

Možnou podobu této podpory dokumentuje následující příklad – realizovaný projekt *Cílená podpora učitelů při zavádění environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (dále jen EVVO) na školách- Příspěvek k environmentální výchově, vzdělávání a osvětě v Karlovarském kraji.*¹⁶:

„Jedním z průřezových témat v rámci školních vzdělávacích programů pro všechny stupně škol je environmentální výchova. V praxi však zjišťujeme, že její naplňování je pojímáno na jednotlivých školách různě – většinou v závislosti na míře iniciativy a nadšení učitelů, kteří se dobrovolně či z pověření ředitele školy koordinace aktivit EVVO ujmou, ale i na pochopení a podpoře vedení školy a ostatních pedagogů. Učitelům zatím většinou chybí systematická odborná příprava, informace a kompetence, které by jim usnadnily jejich činnost.

Národní institut pro další vzdělávání ve spolupráci s Karlovarským krajem pořádal ve školním roce 2010 – 2011 kvalifikační studium k výkonu specializovaných činností Školního koordinátora EVVO. Jedná se o prezenční cyklus přednášek, exkurzí a ekopraktik, při kterých mají účastníci příležitost získat zkušenosti s realizací EVVO jak z hlediska jejího plánování, realizace, koordinace a evaluace na škole, tak i vytváření vazeb školní EVVO na další organizace a jejich aktivity v místě a regionu. Součástí studia Školní koordinátor EVVO je také zprostředkování příkladů aktuálních a regionálně zaměřených informací z oblasti životního prostředí.“

¹⁵ OP VK je víceletým tematickým programem v gesci MŠMT v jehož rámci je možné v období 2007-2013 čerpat finanční prostředky z Evropského sociálního fondu, jednoho ze strukturálních fondů EU. Zaměřuje se na rozvoj potenciálu populace ČR a na vytváření vhodných podmínek pro vzdělávání a učení.

¹⁶ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/cilena-podpora-ucitelu-pri-zavadeni-evvo-na-skolach>

Kromě možnosti dodatečného vzdělávání učitelů se nabízí rovněž možnost zařazení výuky urbanistické problematiky přímo do studijních programů vysokoškolského vzdělávání budoucích pedagogů. Nutno říci, že na některých fakultách je již tato výuka do systému vzdělávání dokonce zařazena (např. Přírodovědecká fakulta UK v Praze – učitelství geografie pro střední školy). Pro podrobnou analýzu by však bylo nutné projít studijní programy jednotlivých vysokých škol a podrobit zkoumání obsah a celkovou podobu této výuky zejména s ohledem na skutečnost, kdo a jak se na výuce těchto předmětů podílí, z jaké literatury se při výuce čerpá atd.

Lze tedy doporučit nějaký vhodný postup, jak tuto výuku na vysokých školách připravujících budoucí pedagogy zavést? Jako **příklad** takového **projektu** by mohlo sloužit např. aktuálně začleňované téma „Ochrana člověka za mimořádných událostí, péče o zdraví a dopravní výchova“ do studijních programů pedagogických fakult. Nastiňme tedy blíže postup tohoto projektu:

K plnění zmíněného úkolu vznikla meziřesortní pracovní skupina složená z odborníků z dotčených ministerstev (Ministerstvo zdravotnictví – péče o zdraví, Ministerstvo dopravy – dopravní výchova, Ministerstvo vnitra – OČMU a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy). Byla zahájena práce na tvorbě studijního základu, jenž by byl implementován do vzdělávacích programů vysokých škol, které se věnují přípravě budoucích učitelů. Při jeho tvorbě skupina navázala spolupráci s vybranými pedagogickými fakultami a dalšími vysokými školami připravujícími budoucí učitele. Ze společné spolupráce, která přinesla obohacení o znalosti a zkušenosti z didaktického pohledu, vyplynula potřeba vytvořit studijní základy pro více cílových skupin (Studijní základ I - určen pro všechny budoucí učitele napříč obory jako určitý vědomostní základ, Studijní základ II - určen pro studenty oboru Výchova ke zdraví Studijní základ III - určen studentům jedno a dvou-oborových studijních programů zaměřených na ochranu obyvatelstva v aprobaci s dalším studijním předmětem). Rovněž musí existovat možnost se v této oblasti dále vzdělávat, proto je plánováno vytvoření Studijního základu pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (Studijní základ IV), jehož tvorba bude zahájena na základě zkušeností s implementací Studijních základů I až III a realizací výuky v pregraduální přípravě učitelů. Intenzivní spoluprací s vysokými školami bylo následně zjištěno, že řešená problematika se na pedagogických fakultách v současné době již částečně vyučuje. Následně byl vypracován návrh implementace jednotlivých studijních základů do vzdělávacích programů vysokých škol s tím, že konečnou podobu implementace studijního předmětu si zvolí každá vysoká škola samostatně vzhledem ke konkrétním podmínkám. Dále byly podrobně definovány jednotlivé studijní základy (charakteristika studijního základu, cíle vzdělávání, kompetence absolventa studijního základu, obsah studijního základu).

Z výše uvedeného příkladu lze odvodit doporučení pro zavádění výuky urbanismu a ÚP v pregraduálním vzdělávání pedagogických pracovníků.

- *vznik meziresortní pracovní skupiny sestávající z odborníků dotčených ministerstev (MŠMT a Ministerstvo pro místní rozvoj), zástupců vysokých škol věnujících se přípravě budoucích učitelů a dále profesních odborníků z řad urbanistů/architektů (vhodná se jeví zejména spolupráce s ČKA)*
- *analýza současného stavu výuky urbanismu a ÚP na jednotlivých fakultách připravujících budoucí učitele*
- *definování cílových skupin (→podrobnost výuky – 1. stupeň ZŠ, 2.stupeň ZŠ, SŠ, další vzdělávání pedagogických pracovníků)*
- *podrobné definování jednotlivých studijních základů*
- *návrh implementace studijních základů do vzdělávacích programů vysokých škol*

3.4 Shrnutí současného stavu vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP v ČR:

- Česká republika dosud nemá žádný koncepční materiál zabývající se zaváděním výuky v oblasti urbanismu a ÚP (rovněž tak celého odvětví architektury) na úrovni základních a středních škol, tím ve srovnání s řadou zahraničních zemí zaostává. Česká komora architektů zatím pouze sepsala obecný deklarativní dokument Politika architektury a podepsala společné memorandum s MŠMT o podpoře vzdělávání v oblasti architektury a urbanismu.

- Současné změny ve školství (zejména Rámcový vzdělávací program) přinesly nové možnosti zařazení tématu problematiky sídel¹⁷ do výuky na úrovni základních škol. Výuku problematiky sídel lze zařadit do tří okruhů vzdělávání (komunikace, estetika a geografie). Výzkum se zaměří na oblast geografie. Hlavní prostor pro výuku na ZŠ je v následujících vzdělávacích oblastech:

- Vzdělávací oblast - Člověk a jeho svět (první stupeň ZŠ)
- Vzdělávací oblast - Člověk a příroda - Zeměpis / geografie (druhý stupeň ZŠ)
- Průřezové téma - Environmentální výchova

Učebnice pro zmíněné vzdělávací oblasti existují vč. učebnic pro výuku průřezového tématu, (autory bývají geografové, v případě environmentální výchovy biologové či ekologové). Výzkum bude zaměřen na **vzdělávací oblast Člověk a příroda – Zeměpis/geografie**.

- Populárně-naučné publikace zabývající se problematikou sídel pro žáky druhého stupně základních škol v Česku prakticky neexistují (s výjimkou několika málo knih přeložených ze zahraničí, jsou však spíše pro nižší věkovou kategorii, v disertaci se zabývám publikacemi určenými pro žáky ve věku 13-15let).

- Je podporována celková změna charakteru výuky na všech stupních škol tak, aby byly využívány a šířeny nové aktivní výukové strategie, zejména projektová výuka a různé formy mezipředmětové integrace, které umožní rozvoj klíčových kompetencí jako nástroje přeměny encyklopedického pojetí vzdělávání.

- Při výuce urbanistické problematiky by měl být kladen důraz na tradiční hodnoty naší kultury - z pohledu urbanistického se jedná zejména o ochranu a rozvoj přírodních, kulturních a civilizačních hodnot území vč. urbanistického a architektonického dědictví, vnímání utváření veřejných prostranství a veřejných budov, podporu vytváření nových architektonických a urbanistických hodnot.

- Kromě výuky žáků je důležitá rovněž kvalitní příprava budoucích pedagogů – pro zavedení této výuky do pregraduální přípravy budoucích pedagogů lze doporučit postupy, odvozené z již realizovaných projektů (vznik meziresortní pracovní skupiny sestávající z odborníků dotčených

¹⁷ Jak již bylo zmíněno v kapitole 1.2, na úrovni základních škol mluvíme spíše o porozumění problematice sídel nikoliv přímo o výuce urbanismu a ÚP.

ministerstev, zástupců vysokých škol věnující se přípravě budoucích učitelů a odborníků z řad urbanistů/architektů, analýza současného stavu výuky urbanismu a ÚP na jednotlivých fakultách připravujících budoucí učitele, určení cílových skupin, podrobné definování jednotlivých studijních základů, návrh implementace studijních základů do vzdělávacích programů vysokých škol).

Není možné se v rámci disertační práce věnovat podrobně všem výše nastíněným okruhům problémů, **práce je ve své další části zaměřena na analýzu publikací zabývajících se problematikou urbanismu a ÚP určených žákům 2. stupně ZŠ, na jejímž základě by měl být stanoven doporučený obsah vzdělávání v této oblasti a případně další doporučení týkající se tvorby těchto publikací.**

4 **Metodologická východiska**

Hlavním cílem disertační práce je stanovit doporučení k dalšímu postupu pro zlepšování výuky problematiky sídel, zejména návrhem obsahu vzdělávání na úrovni 2. stupně ZŠ a případně dalších doporučení pro tvorbu publikací určených k vzdělávání v oblasti problematiky sídel v ČR. Doporučení by měla být stanovena na základě analýzy vybraných zahraničních i českých publikací věnujících se tomuto tématu.

Tato část disertační práce se snaží objasnit vybrané problémy a metody současného výzkumu učebnic. Čerpá především z publikace Učebnice pod lupou (Maňák, Klapko, 2006), konkrétně z článků prof. J. Průchy (s. 9-22) a P. Knechta (s. 85-97). Cílem kapitoly je objasnit následující záležitosti:

- současný výzkumu učebnic v ČR
- doporučení metody pro stanovení obsahu učebnic

4.1 **Výzkum učebnic obecně**

Učebnice jsou důležitým didaktickým prostředkem. „Současná situace výzkumu učebnic je dosti nepříznivá. Neexistuje žádné pracoviště, jež by se zabývalo výzkumem učebnic“ (Průcha, 2006, s.11). Důsledkem toho je skutečnost, že v záplavě učebnic vydávaných četnými nakladatelstvími není prováděna evaluace učebnic a zjišťována jejich vyhovující či nevyhovující didaktická kvalita. Ani školy a učitelé nemají k dispozici solidní vodítka k orientaci mezi různými učebnicemi. K problematice současného výzkumu učebnic citace jednoho z českých odborníků zabývajících se právě tímto výzkumem: „V našich podmínkách je výzkum učebnic zejména doménou kvalifikačních prací (diplomových, disertačních, habilitačních), v zahraničí se výzkumem učebnic zabývají celé ústavy. Absenci a zároveň velkou potřebu výzkumu učebnic dokazuje současný trh učebnic v ČR, který by se dal bez nadsázky označit jako přesycený.....Ačkoliv je kvůli komercializaci trhu učebnic výzkumné pole značně široké, problematikou hodnocení učebnic se u nás zabývají spíše jednotlivci. Novou učebnici je třeba nejprve testovat a poté teprve distribuovat. V současnosti tomu tak bohužel není. Současný skromný pedagogický výzkum učebnic v Česku je zaměřen spíše na odborné hodnocení učebnic dle nejrůznějších kritérií, nejčastěji didaktické vybavenosti¹⁸. Je třeba si uvědomit, že didaktická vybavenost je pouze jednou z mnoha vlastností učebnic“ (Knecht, 2006, s. 85-86).

Shrňme obecně metody užívané ve výzkumu učebnic. Co je to vlastně výzkumná metoda? Maňák (2005, s. 113) výzkumnou metodu charakterizuje jako „speciální a systematický postup k

¹⁸ Podrobněji k měření didaktické vybavenosti učebnic viz Průcha, 2006, s. 12-15

shromáždění faktů, systém záměrných poznávacích postupů, exploračních operací a myšlenkových úkonů vedoucích k objasnění sledované problematiky.“ Rozlišuje dvě velké skupiny výzkumných metod, a to metody kvantitativní a kvalitativní. **Při vlastním výzkumu učebnic je v první řadě důležité stanovení smyslu a cíle zkoumání.** „Abychom dospěli k zamýšlenému cíli, musíme zvolit odpovídající předmět výzkumu, který budeme analyzovat vhodnými metodami.“ (Janoušková, 2008, s.34).

Klasifikace výzkumu učebnic dle J. Průchy (1998, s. 40):

1) Podle účelovosti výzkumu:

- analýzy za účelem vědecké explanace (základní výzkum)
- analýzy za účelem praktických aplikací
- analýzy za účelem normativním

2) Podle předmětu výzkumu:

- analýzy vlastností (parametrů, struktury, obsahu) samotné učebnice
- analýzy fungování učebnic (včetně postojů uživatelů učebnic)
- analýzy vzdělávacích výsledků a efektů učebnic
- analýzy ekonomických a politických aspektů učebnic

3) Podle metod výzkumu:

- metody kvantitativní
- metody strukturální
- metody obsahové analýzy
- metody dotazování (dotazníky a rozhovory)
- metody testovací
- metody experimentální
- metody komparativní

V průběhu zpracování této práce byly použity především výše podtržené metody. Níže uvádím specifika metody obsahové analýzy (zpracováno dle Maňák; Švec; Švec 2005):

Zahrnuje početnou řadu technik pro vyhodnocování kvalitativních vlastností učebnic, především obsahu. Při obsahové analýze se vychází z určitého dokumentu (např. textu), který je kvalitativní povahy. Ten lze zkoumat kvantitativními nebo kvalitativními metodami. Kvantitativní metoda užívá určitého systému kategorií. Kvalitativní analýza nepoužívá numerického zpracování zkoumaných jevů. Uskutečňuje se takovými způsoby jako je slovní rozbor obsahu textu, jeho interpretace, vysvětlení. Tento druh výzkumu klade vysoké nároky na zachování objektivitu, na nutnost nezávislosti na osobních názorech a postojích výzkumníka.

4.2 Metoda stanovení obsahu vzdělávání

Jak již bylo v úvodu zmíněno, cílem výzkumu je stanovit doporučený obsah vzdělávání na úrovni 2. stupně ZŠ a případně další doporučení pro tvorbu publikací zabývajících se problematikou sídel v ČR. Půjde především o stanovení doporučeného obsahu výuky problematiky sídel z odborného urbanistického hlediska.

„Pedagogika zná tento problém již dávno, dříve se objevoval jako koncepce základního učiva, dnes se uplatňuje termín klíčové učivo, jádro učiva aj. Případně se vytvářejí teorie o kompetencích žáků, tj. stanovuje se, které vědomosti, dovednosti atd. by si měli žáci osvojit, tedy v termínech výstupů vzdělávání. Ovšem problém optimálního ztvárnění učiva v učebnici (ale i v daném předmětu vůbec) se tím nevyjasní. Pořád zůstává nevyřešena otázka: **Co a jak ztvárnit v obsahu učebnice, aby to bylo v optimální korespondenci jak s poznatky příslušné vědy, tak s kognitivními kapacitami žáků a reálnými podmínkami výuky**“ (Průcha, 2006, s.17). Jak dále Průcha (2006, s.18) uvádí, exaktní procedury pro výběr učiva existují – nejsou však využívány. Tyto procedury jsou již popsány v řadě prací (Mikk 2000, Průcha 1998 aj.). Průcha (2006, s.18-19) zmiňuje následující proceduru inspirovanou prací dvou českých výzkumníků J. Langra a J. Váni - Výzkum učebné látky z fyziky na škole národní publikovanou již v r. 1944, aktuální však dodnes:

- **Analýza současného stavu učiva**, tedy v té podobě, jak je prezentováno v současných učebnicích, analýza spočívá ve zjišťování jeho obsahových komponentů (tzv. učební prvky), rozbořením jednotlivých učebnic je získán inventář učebních prvků
- **Vyhodnocení inventáře učebních prvků dle tří kritérií:**
 - a) Důležitost učebního prvku, a to s rozlišením dvou druhů významnosti učiva:
 - teoretická důležitost učebního prvku (jakou má obecně vzdělávací hodnotu a jak je nutný pro porozumění ostatní důležité látce)
 - praktická důležitost učebního prvku (z hlediska praktického je z učební látky důležité to, co je třeba znát v praktickém životě)
 - b) Pochopitelnost učebního prvku, tj. určení toho, do jaké míry je určitý obsahový komponent přístupný pro porozumění žáků daného věku
 - c) Zajímavost učebního prvku, tj. stupeň zájmu, který může v žácích vyvolávat určitý obsahový komponent učiva

Evaluaci učiva podle uvedených kritérií prováděla skupina kompetentních posuzovatelů, složená jednak ze zkušených učitelů, jednak z odborníků působících ve sféře praxe, v níž se fyzikální znalosti a dovednosti uplatňují.

- **Stanovení základního učiva.** Na základě předchozí evaluace byl nejprve stanoven rozsah učiva, a to vzhledem k vyučovacímu času (dle osnov) a k stupni důležitosti učebních prvků. Na základě tohoto rozsahu byl zredukován rozsah učiva ve stávajících učebnicích cca o polovinu (tzv. základní učivo) a ostatní učivo bylo zařazeno mezi látku rozšiřovací. Celá práce je završena tabulkami, v nichž je každý jednotlivý učební prvek popsán deseti parametry (z toho pěti parametry určujícími jeho důležitost), které rozhodují o jeho zařazení do základního učiva.

Při výběru výzkumné metody v této disertační práci byly brány v potaz následující faktory:

- Praktický cíl disertační práce – stanovit doporučený obsah vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP na úrovni ZŠ
- Odborná kvalifikace výzkumníka – minimální znalosti a zkušenosti v oblasti pedagogické, teoretické i praktické znalosti a zkušenosti v oblasti odborné - urbanismu a územního plánování
- Použití v praxi – závěry vyplývající z analýzy by měly poukázat na nedostatky sledovaných učebnic a stanovit doporučení k jejich nápravě ev. pro tvorbu nových učebnic

Z výše uvedených důvodů byl stanoven následující postup výzkumu:

Těžiště výzkumu bude tvořit obsahová analýza textu hodnocených publikací, doplněná o další zajímavé výsledky vycházející z komparace analyzovaných publikací. Z výsledků vyvodit závěr – stanovit doporučený obsah vzdělávání a dát doporučení k další tvorbě učebnic na základě dobrých příkladů z praxe. Ve výzkumu jde o analýzu a hodnocení zařazení a pojetí jednotlivých témat pohledem urbanisty/územního plánovače, cílem není hodnocení učebnic z hlediska didaktického (tj. analýza se nebude zabývat vyhodnocováním didaktických vlastností učebnic jako je např. měření didaktické vybavenosti učebnic či vyhodnocování stupně obtížnosti textu). Pro výzkum byl stanoven následující postup:

- **Analýza současného stavu učiva,** analýza spočívá ve zjišťování jeho obsahových komponentů (tzv. učební prvky), rozborem vybraných publikací je získán inventář učebních prvků
- **Analýza RVP ZV** pomocí níž bude stanoven stávající vymezený rozsah učiva v jednotlivých tématech
- **Vyhodnocení inventáře učebních prvků** na základě porovnání s RVP ZV a dále na základě porovnání jejich důležitosti z odborného hlediska (porovnání se základním teoretickým dokumentem z oblasti urbanismu a územního plánování)
- **Stanovení základního učiva**

Vzhledem k tomu, že pojetí témat se v jednotlivých učebnicích může výrazně lišit (stejná informace může být např. formulována kvalitativně velmi odlišnými jazykovými či grafickými prostředky), bude v další fázi výzkumu přistoupeno k podrobnějšímu rozboru pojetí vybraného tématu v analyzovaných publikacích – **cílem této části je zaznamenání odlišností a porovnání různého pojetí na konkrétním příkladu, ukázat dobré příklady z praxe**, na jejichž základě se pokusím vyvodit závěrečné hodnocení a doporučení pro další tvorbu.

Výsledkem by měl být doporučený obsah vzdělávání a další doporučení pro tvorbu publikací.

Podívejme se nyní blíže na jednotlivé části výzkumu a problémy s nimi souvisejícími.

- **Analýza současného stavu učiva**

Jak budou informace z textů tříděny? Na základě analýzy vybraných publikací budou stanoveny základní tematické celky týkající se problematiky sídel. K těmto tematickým celkům budou přiřazeny podrobnější okruhy učiva a pojmy, které se k nim váží a jsou obsaženy v některé z analyzovaných publikací.

Dále bude vytvořena tabulka zobrazující přítomnost zjištěných okruhů učiva v jednotlivých publikacích. Tato tabulka bude sloužit k přesnějšímu shrnutí a vyvození závěrů o akcentech, na které je v publikacích kladen zřetel. Bylo by možné zjišťovat četnost výskytu určitých jednotek nebo množství prostoru věnovaného jednotlivým kategoriím. Prioritou v této práci je však především zjištění souhrnu témat z oblasti problematiky sídel.

- **Analýza RVP ZV**

Jako jediný kurikulární dokument, pomocí kterého je dosud možné provést porovnání obsahové správnosti učebnic v České republice, je k dispozici RVP ZV. Tento dokument je jediným souhrnem pojmů, jevů a dalších prvků obsahu vzdělávání daného vyučovacího oboru. „Pro vyučovací obor zeměpis v České republice bohužel dosud nejsou vytvořeny geografické standardy (narozdíl od jiných zemí Slovensko, USA, ...), které by zcela přesně stanovily nejen obsah vzdělávání (obsahový standard), ale také přesně specifikovaly jednotlivé výstupy na straně žáků (výkonový standard)“ (Weinhofer, 2011, s.82). Nabízí se tedy otázka, jak dostatečně, přesně a konkrétně RVP ZV popisuje obsah vzdělávání vyučovacího oboru zeměpis. Touto problematikou se však disertační práce nezabývá.

RVP ZV má víceúrovňovou obsahovou strukturu. Weinhofer (2011, s. 83-84) tuto strukturu dělí do následujících úrovní (viz níže Schéma č.1):

- vzdělávací oblast
- vzdělávací obsah
- učivo
- prvky učiva

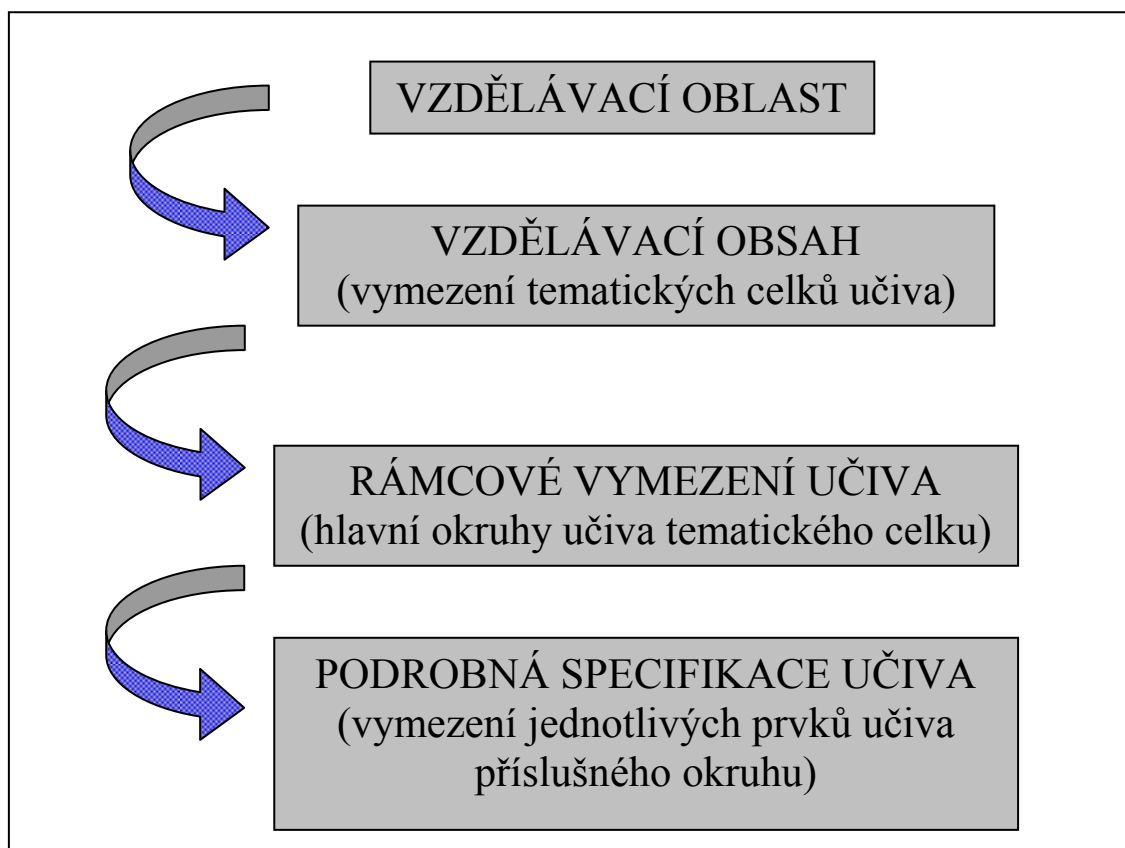

Schéma č. 1: Víceúrovňová struktura učiva RVP ZV

Vzdělávací oblast RVP ZV, kterou se tato disertační práce zabývá je **Člověk a příroda**, vzdělávací obor **zeměpis (geografie)** a dále průřezové téma **Environmentální výchova**. Podrobným studiem budou z RVP ZV vybrány vzdělávací obsahy (jejich části) související s problematikou sídel. Bude vytvořena tabulka s přehledem těchto tematických celků vč. rámcového vymezení učiva a podrobné specifikace učiva tak, jak je stanoveno v RVP ZV.

- **Vyhodnocení inventáře učebních prvků**

V této části výzkumu nejvíce chybí možnost názorové diskuse více odborníků ať už z oblasti urbanismu a územního plánování tak z oblasti pedagogiky (praktikující učitelé, výzkumní pracovníci). Autorka výzkumu má zkušenosti zejména v oblasti praktické aplikace oboru urbanismu a územního plánování, z tohoto důvodu lze očekávat, že výsledkům takto vyhodnoceného inventáře hrozí jednostranné zaměření. Není v možnostech této disertační práce oslovit řadu odborníků jak

z oblasti pedagogické, tak z oblasti odborné tj. urbanistické a na základě jejich vyjádření vyhodnotit inventář učebních prvků, k tomu by bylo potřeba sestavit celou pracovní skupinu tak, jak to doporučuje Langr a Váňa v jimi navržené metodě zmíněné na začátku této kapitoly. Pro vyhodnocení byla tedy zvolena náhradní metoda porovnání se základními oborovými texty jak z oblasti pedagogické, tak z oblasti odborné (urbanismu a ÚP).

Jako základní přehled doporučených učebních prvků sestavený odborníky z oblasti pedagogické slouží RVP ZV. Porovnáním inventáře učebních prvků vzešlých z analýzy publikací s učivem, vymezeným v RVP ZV, získáme kromě chybějícího pedagogického pohledu i přehled o tom, kam lze výuku problematiky sídel v rámci výuky na 2. stupni ZŠ konkrétně zařadit a zda české učebnice naplňují vymezený obsah vzdělávání dle RVP ZV.

Při hledání vhodného textu z oblasti odborné byl brán zřetel především na skutečnost, k čemu má výsledný obsah vzdělávání sloužit - zvyšování povědomí široké veřejnosti o problematice urbanismu a ÚP pro lepší zapojení do procesů ÚP a pro celkové zlepšování kvality prostředí sídel (viz úvodní části disertační práce). Vybrána byla publikace *Principy a pravidla územního plánování*, odborná pomůcka Ústavu územního rozvoje mapující současné znalosti a trendy v této oblasti. Na vzniku publikace se podílela řada odborníků z oblasti urbanismu a ÚP. Základní text byl vydán v r. 2006, text je průběžně aktualizován, poslední aktualizace proběhla v r. 2011. Další podrobnosti o této publikaci viz příloha č. IV.

- **Stanovení základního učiva**

Na základě výše uvedených podkladů bude sestaven doporučený obsah základních učebních prvků týkající se problematiky sídel. Jedná se o jeden ze základních výstupů celé disertační práce, je však třeba pohlížet na tento výsledek, z výše uvedených důvodů, jako na základní startovací bod k diskusi jak mezi urbanisty tak pedagogy. Pro další postup lze doporučit uvedené vyhodnocení inventáře učebních prvků dle tří kritérií tak, jak je doporučuje Langr a Váňa (viz výše str. 35) v rámci širší skupiny kompetentních posuzovatelů.

- **Možnosti pojetí témat, doporučení pro tvorbu**

Tato část disertační práce by měla sloužit především k zachycení různorodosti pojetí řešené problematiky v rámci jednotlivých analyzovaných publikací. V publikacích totiž nejde jen o zastoupení (výskyt) jednotlivých učebních prvků, ale také o jejich názorné popsání či vysvětlení. Vzhledem ke zkušenostem a zaměření autorky disertační práce – prakticky nulová zkušenost s pedagogickým výzkumem, teoretická znalost i praktická zkušenost v oblasti urbanismu a územního plánování – si tato část neklade ambice o provedení odborné kvalitativní analýzy publikací se snahou zachovat objektivitu a nezávislost. Cílem je zde doložit na základě ukázek a

komparace publikací vhodné příklady pojetí řešené problematiky z pohledu urbanisty, dát dobré příklady z praxe a stanovit doporučení pro další tvorbu publikací.

- **Interpretace výsledků** bude zahrnovat závěrečné zhodnocení provedených analýz, doporučení pro zavádění výuky urbanistických témat v rámci vzdělávání v ČR na úrovni ZŠ, a to zejména v oblasti tvorby učebnic, z pohledu urbanisty.

5 Výzkumné problémy, předmět výzkumu, formulace hypotéz

5.1 Vymezení výzkumných problémů, předmět výzkumu

Dle Gavory (2000, s. 24) je vhodné každý výzkum začít vymezením výzkumného problému. Těžiště tohoto výzkumu spočívá ve **stanovení doporučeného obsahu výuky urbanistické problematiky na 2.stupni ZŠ doplněné o doporučení k tvorbě učebnic s touto tematikou z pohledu urbanisty.** Výzkumné problémy lze rozdělit do následujících typů (dle J.Maňák, Š.Švec, V.Švec, 2005, s.117) :

- *Deskriptivní výzkumné problémy* (směřují k popisu reality, situace, jevu)
- *Relační výzkumné problémy* (hledají vztah určitých jevů, faktorů, činitelů, vlastností,...)
- *Kauzální výzkumné problémy* (ptají se na příčinu, která vedla k určitému důsledku)

Při formulaci výzkumných problémů se často používá pojmů, které bude výzkumník dále používat. Je nanejvýše vhodné, tyto pojmy vysvětlit/definovat. P. Gavora (2000, s. 29) v této souvislosti uvádí, že definování hlavních pojmů odstraňuje rozkolísanost a nejednoznačnost ve výzkumu, a proto je velmi důležitou etapou při projektování výzkumu. Hlavní pojmy se definují hned za vymezením výzkumného problému.

Na základě výše uvedených skutečností (viz Shrnutí současného stavu vzdělávání kap. 3.4) byly stanoveny následující výzkumné problémy:

- **Deskriptivní výzkumné problémy:**

Jaká témata z oblasti problematiky sídel jsou v publikacích určených žákům druhého stupně základních škol obsažena?

Jsou v publikacích prezentovány hodnoty (přírodní, kulturní, společenské) – pokud ano, jaké?

- **Relační výzkumné problémy:**

Existují po obsahové stránce rozdíly mezi hodnocenými publikacemi zahraničními a českými?

Existují rozdíly mezi českými učebnicemi různých nakladatelství po obsahové stránce?

Existují rozdíly mezi hodnocenými publikacemi z hlediska používání neverbálních složek (obrázky, mapy, plány apod.)?

- **Kauzální problémy** nebyly v tomto výzkumu stanoveny.

Definování použitých pojmů při stanovení výzkumných problémů

Problematika sídel

Termín je v disertační práci používán jako širší pojem zahrnující řadu problémů z oblasti urbanismu a územního plánování, zároveň je zohledněna skutečnost, že na úrovni základního školství je nutno pojetí výuky urbanismu a územního plánování zaměřit především na porozumění problematice prostředí sídel a jejich nejbližšího okolí, jejich vnímání a hodnocení, vzájemných vazeb uvnitř a vně.

Hodnoty

Chápány v kontextu pojetí dle stavebního zákona, jedná se o hodnoty přírodní, kulturní i civilizační vč. urbanistického, architektonického a archeologického dědictví.

Neverbální složky publikací

Problematiku urbanismu a územního plánování není možné popsat pouze prostřednictvím textových komponentů. Řadu jevů je mnohem snazší, účelnější a především názornější zachytit a prezentovat pomocí netextových komponentů, jakými jsou například mapky, grafy, schémata a podobně. Společnými znaky školních učebnic zeměpisu je právě vysoký plošný podíl neverbálních složek. Podle A. Wahly (1983) netextovou část učebnice geografie tvoří tyto komponenty:

- kartografické zdroje neverbálních informací – plán, mapa, mapový náčrt, ...
- statistické zdroje neverbálních geografických informací – graf, diagram, kartogram, kartodiagram, piktogram, statistické tabulky
- obrazové zdroje neverbálních geografických informací – fotografie, obrázek, blokdiagram
- schematické zdroje neverbálních geografických informací – profil, průřez, schéma
- geometrické zdroje neverbálních geografických informací – přímky, úsečky, geometrické obrazce, geometrická tělesa
- znakové zdroje neverbálních geografických informací – kartografické značky, jiné značky a znaky

Důležitá je kvalita např. u fotografií ale i funkčnost těchto prvků tj. usnadnění pochopení konkrétního učiva, názornost.

5.2 Hypotézy

Po vyjasnění výzkumných problémů a definování předmětu výzkumu lze formulovat hypotézy. „Hypotézou se rozumí předpoklad, tvrzení, podmíněný výrok o vztazích mezi dvěma nebo více proměnnými, přitom hypotéza se chápe jako odpověď na výzkumnou otázku. Výzkumná hypotéza vyjadřuje vztah mezi proměnnými, musí být jasně formulována tak, aby obsahovala dvě alternativy (platí – neplatí) a musí být ověřitelná (J. Maňák, V. Švec, 2004).“ Výzkumník tak vyjadřuje své předběžné názory na vazby mezi jednotlivými proměnnými. Jak uvádí P. Gavora (2000), vědecké hypotézy se neformulují u deskriptivních výzkumných problémů. „Deskriptivní (popisné) výzkumné problémy obyčejně hledají odpověď na otázku „jaké to je?“ (Gavora 2000, s. 26).

Na základě výzkumných problémů a výše stanovených proměnných byla v rámci výzkumu formulována nejdůležitější hlavní hypotéza a také jedna dílčí hypotéza, která podrobněji testuje okolnosti hypotézy hlavní.

Hlavní hypotéza:

Obsah výuky problematiky sídel je v učebnicích pro druhý stupeň základních škol v ČR nedostatečný.

Dílčí hypotéza:

České publikace obsahují méně témat z oblasti problematiky sídel než zahraniční publikace určené žákům 2. stupně ZŠ.

Cílem disertační práce není jen nalezení odpovědí na výše uvedené otázky případně potvrzení výše uvedených hypotéz, jde především o poznání skutečnosti, jak co nejlépe problematiku sídel přiblížit žákům na druhém stupni základních škol. Nejdůležitějším výstupem této práce má být **stanovení doporučeného obsahu vzdělávání v oblasti urbanismu a ÚP na úrovni 2. stupně ZŠ, doplňující informací pak doporučení pro tvorbu publikací na základě dobrých příkladů z praxe z pohledu urbanisty.**

6 Výzkumný soubor

6.1 Základní soubor, výběr ze základního souboru a jeho příčiny

„Při výběru učebnic určených k výzkumu lze postupovat tak, že zvolíme určité kritérium. Můžeme vybrat učebnice stejného předmětu určené různým ročníkům nebo učebnice různých předmětů pro jediný ročník. Jinou možností jsou učebnice stejného předmětu (nebo ročníku) vydané v různých nakladatelstvích. Porovnávat můžeme zpracování konkrétního tématu daného předmětu v učebnici různých autorů, nakladatelství, v textech pro různé stupně od základních škol až po vysoké.“
(Janoušková, 2008, st.54)

Předmětem tohoto výzkumu jsou učebnice a populárně-naučné publikace zabývající se tématem problematiky sídel na úrovni druhého stupně základních škol. Do výzkumu jsou zahrnuty jak učebnice, tak populárně-naučné publikace zejména proto, že není cílem zabývat se publikacemi z hlediska didaktického. Jde o analýzu a hodnocení zařazení a pojetí jednotlivých témat z pohledu urbanisty.

Ze zahraničí byly vybrány anglicky psané materiály a to vzhledem k jazykové vybavenosti výzkumníka a také vzhledem k jejich dostupnosti (v ČR je velmi obtížný přístup k těmto materiálům, knihovny takovým materiálem prakticky nedisponují, výzkumník je odkázán na získání materiálů buď z internetu jako tomu bylo v případě knihy „Shaping space“ nebo přímo v zahraničí - tak tomu bylo v případě ostatních cizojazyčných publikací).

V České republice vydává učebnice zeměpisu pro základní školy zhruba desítkou nakladatelství. Z bohaté nabídky českých učebnic zeměpisu, byly vybrány učebnice, které toto téma nějakým způsobem obsahují a jsou určeny zvolené věkové kategorii. Rešerše literatury neprokázala existenci populárně-naučné publikace věnované tomuto tématu a určené zvolené věkové kategorii (tj. čtenářům ve věku 12-15 let) v českém jazyce.¹⁹

¹⁹ Učebnice Environmentální výchovy, které byly v době výběru zkoumaného vzorku vydány, byly zaměřeny na problematiku ekologie a byly zařazovány zejména do výuky Přírodopisu. Problematiky sídel se dotýkaly pouze okrajově a z tohoto důvodu nebyly do výzkumného vzorku zařazeny. V současné době mají značný podíl na výuce environmentální výchovy místní ekologická centra, vzniká řada učebnic a dalších odborných textů zabývajících se touto problematikou. Z časových důvodů nebyl podrobný rozbor tohoto tématu dodatečně zařazen.

6.2 Výzkumný vzorek

Na základě výše zmíněných poznatků byly pro výzkum vybrány následující publikace:

Zahraničí - učebnice:

Brennan, M. and McNicholl, A.: *Shaping space*, ColourBooks Ltd, Ireland, 1997.

Zahraničí - Populárně–naučné texty:

Bruning, N.: *Cities against nature*, Childrens Press, Chicago, USA, 1992.

Cocke, C.: *Houses and homes*, MacDonald Education Ltd, Londýn, 1976.

Houghton, G. and Wakefield, J.: *Cities and industries* (edition Living in Australia), The Macmillan Company of Australia PTY LTD, Hong Kong, 1990.

Royston, R.: *Modern cities (Just look at)*, MacDonald & Co. LTD, Great Britain, 1987.

ČR - učebnice:

Kühnlová, H.: *Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště*, Mobydick, Praha 1998.

Kühnlová, H.: *Život v našem regionu* (pracovní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2007.

Machalová, P.P.: *Zeměpis 9* (pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2008.

Marada, M. a kol.: *Zeměpis 9* (učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2008.

Pluskal, M. a kol.: *Zeměpis pro 8. ročník* (Společenské složky krajiny, Politická mapa světa), Alter, Praha, 2003.

7 Výsledky výzkumu a jejich analýza

V následující části se zaměříme na interpretaci výsledků, vyplývajících z aplikace jednotlivých analýz. Hlavním cílem této části je vymezení základního učiva problematiky sídel (pro výuku na 2. stupni ZŠ), a to na základě analýzy obsahu vybraných publikací, analýzy obsahu učiva dle RVP ZV a jejich následného porovnání vč. hodnocení jejich praktické důležitosti z pohledu urbanisty. Dále bude následovat ukázka různorodosti pojetí na příkladu vybraného tématu v jednotlivých publikacích směřující k doporučení pro další tvorbu učebnic zaměřených na výuku problematiky sídel.

Analyzované publikace a jejich zkrácené názvy jsou v rozboru uvedeny v následující formě (v závorce přesná specifikace publikace), podrobný výčet obsahů jednotlivých publikací je uveden v příloze č. VI.:

- a) **Shaping space** (Brennan, M. and McNicholl, A.: Shaping space, ColourBooks Ltd, Ireland, 1997).
- b) **Cities and industries** (Houghton, G. and Wakefield, J.: Cities and industries (edition Living in Australia), The Macmillan Company of Australia PTY LTD, Hong Kong, 1990).
- c) **Modern cities (Just look at)** (Royston, R.: Modern cities (Just look at), MacDonald & Co. LTD, Great Britain, 1987).
- d) **Cities against nature** (Bruning, N.: Cities against nature, Childrens Press, Chicago, USA, 1992).
- e) **Houses and homes** (Cocke, C.: Houses and homes, MacDonald Education Ltd, Londýn, 1976).
- f) **Zeměpis pro 8. ročník – Společenské složky krajiny** (Pluskal, M. a kol.: Zeměpis pro 8. ročník (Společenské složky krajiny, Politická mapa světa), Alter, Praha, 2003).
- g) **Zeměpis 9 vč. pracovního sešitu** (Marada, M. a kol.: Zeměpis 9 (učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2008 a Machalová, P.P.: Zeměpis 9 (pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2008).
- h) **Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště** (Kühnlová, H.: Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště, Mobydick, Praha 1998).
- i) **Život v našem regionu** (Kühnlová, H.: Život v našem regionu (pracovní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2007).

7.1 Analýza současného stavu učiva - Inventář učebních prvků

Na základě analýzy vybraných publikací byl sestaven inventář učebních prvků – jedná se o seznam podrobných prvků učiva, na základě těchto prvků byl sestaven seznam rámcového vymezení učiva (hlavní okruhy učiva) a vytvořeny kategorie základních tematických celků (viz tab. č. 1). Dále byla vytvořena tabulka zobrazující přítomnost zjištěných okruhů učiva v jednotlivých publikacích (viz tab. č. 2). Tato tabulka slouží k zachycení výskytu hlavních okruhů učiva v jednotlivých analyzovaných publikacích.

Na základě analýzy obsahové části publikací lze říci, že v zásadě se autoři snaží buď o globální pojetí tématu problematiky sídel (Cities and industries, Modern Cities, Zeměpis pro 8. ročník z nakladatelství Alter, Zeměpis 9 z nakladatelství Fraus) nebo volí cestu lokálního pojetí tj. problematiku se snaží čtenáři přiblížit na místním regionu, obci (Shaping space, Houses and homes, Tady jsem doma, Život v našem regionu). Poněkud stranou stojí publikace Cities against nature, která se dívá na téma problematiky sídel ryze ekologickým pohledem a kombinuje jak globální tak lokální pojetí.

Z hlediska zastoupení tematických celků v publikacích je většina témat zastoupena v nadprůměrné většině publikací. Výjimku tvoří Prostorová struktura sídla - výrazně podprůměrné zastoupení tohoto tématu a to převážně u českých publikací. Méně častý výskyt je dále u tématu Hodnoty - absentuje zejména u publikací populárně-naučných. Obě témata však lze považovat za nedílnou a velmi podstatnou součást problematiky sídel. Téma hodnoty je prakticky ve všech učebnicích zastoupeno, jeho menší zastoupení v publikacích populárně-naučných lze přičíst menšímu důrazu těchto publikací na výchovu čtenáře. Větším problémem je řídké zastoupení tématu Prostorová struktura sídla – toto téma je zastoupeno zejména v zahraničních publikacích (Shaping space a Modern cities (Just look at)), na nichž spolupracovali architekti (těm je toto téma zajisté velmi blízké). Ostatní autoři publikací mohou mít se zařazením a zejména pojetím tohoto tématu značné problémy resp. ve většině případů toto téma bohužel vůbec nezařadili.

Tab. č. 1 Inventář učebních prvků

Tematické celky	Rámcové vymezení učiva	Specifikace učiva
Vznik a růst sídel	<ul style="list-style-type: none"> • založení sídla • růst sídel • sídelní struktura • ohrožení sídla 	sídelní jednotka, geografická poloha sídla, migrace a její příčiny, historický vývoj sídel (starověk-středověk-industriální revoluce-současnost), sídelní systémy (velkoměsta, aglomerace, konurbace, megalopole), urbanizace, hierarchie sídel, sídelní struktura, přírodní katastrofy (sopečné výbuchy, zemětřesení, tsunami, hurikány, záplavy, půdní sesuvy, laviny) a civilizační hrozby (války, znečištění ŽP, radioaktivita, hluk, odpady)
Funkční členění sídla	<ul style="list-style-type: none"> • základní funkce sídel a jejich rozmístění • typy budov • zaniklé prvky v sídlech 	územní uspořádání měst - občanská vybavenost, doprava, výroba a služby, rekreace a sport, bydlení, práce, technické zázemí, přírodní prvky sídel (zeleň, vodní prvky), charakteristika městské a venkovské zástavby dříve a dnes, životní styl ve městě a na venkově, charakteristika částí města, proměny městských center – zánik hradeb, změny průmyslových areálů
Prostorová struktura sídla	<ul style="list-style-type: none"> • prostorová charakteristika sídel • veřejná prostranství • orientační prvky 	púdorys – pravoúhlé založení, rostlé založení, měřítko, osy, perspektiva, poloha sídla v krajině (přírodní složky krajiny, terén, dominanty), typ zástavby – kompaktní, solitérní, ulice, náměstí, veřejná prostranství, dominanty v sídle, přírodní prvky v sídle, dopravní síť
Hodnoty	<ul style="list-style-type: none"> • kulturní dědictví • ochrana přírody a krajiny • genius loci 	kulturní památky a jejich ochrana, památkové rezervace, regiony lidové architektury, skanzeny, průmyslové památky, architektonické a urbanistické hodnoty, začlenění sídel v krajině, krajinný ráz, evropská krajina, barokní proměna české krajiny, chráněná území v ČR, památné stromy, ochrana lesů, ochrana ZPF, vodní režim v území, kvalita ovzduší, proměna krajiny vlivem lidské činnosti, jedinečnost místa, původ místních názvů
Zdroje	<ul style="list-style-type: none"> • zásobení sídla • inženýrské sítě • odpady • spotřeba energie 	dovoz zboží, elektrická energie, vytápění, telekomunikace, vodovod, kanalizace, ČOV, domácí odpad, recyklace, skládky, alternativní zdroje energie, funkce krajiny a její proměny (zemědělská, vodohospodářská, rekreační)

<p>Současné problémy a budoucnost sídel</p>	<ul style="list-style-type: none"> • analýza sídla/regionu a jeho hlavní problémy • budoucnost sídel • plánování sídel 	<p>analýza obyvatelstva – demografie, zaměstnanost, dopravní síť, průmysl, cestovní ruch a rekreace, zemědělství, výstavba v posledních letech, problémy – dopravní, kriminalita, sídlištní anonymita, hluk, znečištění, segregace, suburbanizace, růst měst v rozvojových zemích a vznik slumů, proměna krajiny (cestní síť, vodní režim, vegetace), ekologické aspekty plánování sídel – veřejná doprava, regenerace brownfields, podpora alternativních zdrojů energie, kvalita ŽP v sídlech, územní plán, územní prognóza, strategický plán, regionální plánování, geografické informační systémy, úloha veřejnosti v procesu ÚP, udržitelný rozvoj, místní agenda 21 v našem regionu, posuzování vlivu výstavby na životní prostředí</p>
<p>Ostatní</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zobrazení sídla 	<p>letecké snímky, ortofoto mapa, katastrální mapa, historické mapy, turistické mapy, územní plán, schematické náčrty</p>

Tab. č. 2 Zastoupení hlavních okruhů učiva v analyzovaných publikacích

Tématický celek	Rámcové vymezení učiva	Celkové zastoupení	Návy publikací	Shaping space	Cities and industries	Modern cities (Just look at)	Cities against nature	Houses and homes	Zeměpis pro 8.ročník - společenské složky krajiny	Zeměpis 9 vč.prac.sešitu	Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště	Život v našem regionu
Vznik a růst sídel	založení sídla	9 x		x	x	x	x	x	x	x	x	x
	růst sídel	9 x		x	x	x	x	x	x	x	x	x
	sídelní struktura	7 x		x	x	x			x	x	x	x
	ohrožení sídla	3 x				x			x			x
Funkční členění sídla	základní funkce sídel a jejich rozmístění	9 x		x	x	x	x	x	x	x	x	x
	typy budov	5x		x		x			x		x	x
	zaniklé prvky v sídlech	6x				x	x		x	x	x	x
Prostorová struktura sídla	prostorová charakteristika sídel	3x		x		x		x				
	veřejná prostranství	3x		x		x						x
	orientační prvky	2x		x		x						
Hodnoty	kulturní dědictví	5x		x					x	x	x	x
	ochrana přírody a krajiny	5x			x		x			x	x	x
	genius loci	3x		x							x	x
Zdroje	zásobení sídla	7x		x	x	x	x		x		x	x
	inženýrské sítě	8x		x	x	x	x		x	x	x	x
	odpady	8x		x	x	x	x		x	x	x	x
	spotřeba energie	6x		x	x	x	x				x	x
Současné problémy a budoucnost sídel	analýza sídla/regionu a jeho hlavní problémy	8x		x	x	x	x	x		x	x	x
	budoucnost sídel	8x		x	x	x	x	x	x		x	x
	plánování sídel	6x		x	x	x		x	x	x		
Ostatní	zobrazení sídla	4x		x						x	x	x

Pozn: Grafická značka x značí, že dané téma je v publikaci obsaženo (platí pro všechny tabulky v této práci).

7.2 Analýza RVP ZV

V ČR je prakticky jediným kurikulárním dokumentem, představujícím souhrn pojmů, jevů a dalších učebních prvků obsahu vzdělávání daného vyučovacího oboru, RVP ZV (rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání). Tento dokument slouží nejen jako vodítko pro autory textů učebnic, ale i pro jejich posuzovatele při porovnávání obsahové správnosti učebnic. RVP ZV má víceúrovňovou obsahovou strukturu – dělení dle Weinhofer (2011, s. 83-84):

- vzdělávací oblast
- vzdělávací obsah
- učivo

Vymezení vzdělávací oblasti, vzdělávacího oboru a témat:

Šetřena byla oblast zaměřená na 2. stupeň ZŠ – vzdělávací oblast člověk a příroda, vzdělávací obor **zeměpis (geografie)** a dále průřezové téma **environmentální výchova**. Pro tyto dva obory byl prostudován vzdělávací obsah a byla vybrána témata, které souvisí s problematikou sídel. Jedná se o následující témata:

Zeměpis (geografie)

- **geografické informace, zdroje dat, kartografie, topografie**
- **společenské a hospodářské prostředí**
- **životní prostředí**
- **Česká republika**
- **terénní geografická výuka, praxe a aplikace**

Environmentální výchova

- **ekosystémy**
- **základní podmínky života**
- **lidské aktivity a problémy životního prostředí**
- **vztah člověka k prostředí**

Podrobný obsah učiva pro vybraná témata související s problematikou sídel, tak jak jej uvádí RVP ZV, je uveden v tabulce č. 3 na následující straně.

Tab. č. 3 Přehled pojmů z RVP ZV

Ozn.	Vzdělávací obsah – vybraná témata	Rámcové vymezení učiva	Podrobná specifikace učiva
A	Geografické informace, zdroje dat, kartografie a topografie	<ul style="list-style-type: none"> komunikační geografický a kartografický jazyk geografická kartografie a topografie 	základní topografické útvary: důležité body, výrazné liniové útvary, plošné útvary a jejich kombinace: sítě, povrchy, ohniska – uzly; hlavní kartografické produkty: plán, mapa; jazyk mapy: symboly, smluvené značky, vysvětlivky; statistická data a jejich grafické vyjádření, tabulky; měřítko a obsah plánů a map; praktická cvičení a aplikace s dostupnými kartografickými produkty v tištěné i elektronické podobě
B	Společenské a hospodářské prostředí	<ul style="list-style-type: none"> globalizační společenské, politické a hospodářské procesy regionální společenské, politické a hospodářské útvary 	sídelní systémy, urbanizace, suburbanizace; porovnávací kritéria: správní oblasti, kraje, města, aglomerace
C	Životní prostředí	<ul style="list-style-type: none"> krajina vztah příroda a společnost 	přírodní a společenské prostředí; typy krajin; trvale udržitelný život a rozvoj; principy a zásady ochrany přírody a životního prostředí; chráněná území přírody, globální ekologické a environmentální problémy lidstva
D	Česká republika	<ul style="list-style-type: none"> místní region regiony České republiky 	zeměpisná poloha, kritéria pro vymezení místního regionu; vztahy k okolním regionům; základní přírodní a socioekonomické charakteristiky s důrazem na specifika regionu důležitá pro jeho další rozvoj (potenciál x bariéry); územní jednotky státní správy a samospráv, krajské členění; kraj místního regionu
E	Terénní výuka, praxe a aplikace	<ul style="list-style-type: none"> cvičení a pozorování v terénu místní krajiny, geografické exkurze 	orientační body, jevy, pomůcky a přístroje; stanoviště, odhad vzdáleností a výšek objektů v terénu; jednoduché panoramatické náčrtky krajiny, situační plány
F	Ekosystémy	<ul style="list-style-type: none"> pole vodní zdroje lidské sídlo – město – vesnice kulturní krajina 	změny okolní krajiny vlivem člověka, pole a jejich okolí; lidské aktivity spojené s vodním hospodářstvím, důležitost pro krajinnou ekologii; sídlo – umělý ekosystém, jeho funkce a vztahy k okolí, aplikace na místní podmínky; pochopení hlubokého ovlivnění přírody v průběhu vzniku civilizace až po dnešek
G	Základní podmínky života	<ul style="list-style-type: none"> voda ovzduší půda energie 	význam vody pro lidské aktivity, ochrana její čistoty, pitná voda ve světě a u nás; čistota ovzduší u nás, ohrožení půdy, rekultivace a situace v okolí, změny v potřebě zemědělské půdy, nové funkce zemědělství v krajině; využívání energie, možnosti a způsoby šetření, místní podmínky

H	Lidské aktivity a problémy životního prostředí	<ul style="list-style-type: none"> • doprava a životní prostředí • průmysl a životní prostředí • odpady a hospodaření s odpady • ochrana přírody a kulturních památek • změny v krajině 	druhy dopravy a ekologická zátěž; průmyslová revoluce a demografický vývoj, vliv průmyslu na životní prostředí; odpady a příroda, principy a způsoby hospodaření s odpady; význam ochrany přírody a kulturních památek, právní řešení ochrany u nás, v EU a ve světě; krajina dříve a dnes, vliv lidských aktivit, jejich reflexe a perspektivy
I	Vztah člověka k prostředí	<ul style="list-style-type: none"> • naše obec • náš životní styl • nerovnoměrnost života na Zemi 	přírodní zdroje, jejich původ, způsoby využívání a řešení odpadového hospodářství, příroda a kultura obce a její ochrana, zajišťování ochrany životního prostředí v obci – instituce, nevládní organizace, lidé; spotřeba věcí, energie, odpady, způsoby jednání a vlivy na prostředí; rozdílné podmínky prostředí a rozdílný společenský vývoj na Zemi, zvyšování rozdílů globalizace a principy udržitelnosti rozvoje, příklady jejich uplatňování ve světě a u nás

Jedná se o poměrně široce a někdy i značně obecně vymezené prvky učiva – např. téma Česká republika – místní region, regiony ČR – obsahují tyto prvky učiva: zeměpisná poloha, kritéria pro vymezení místního regionu; vztahy k okolním regionům; základní přírodní a socioekonomické charakteristiky s důrazem na specifika regionu důležitá pro jeho další rozvoj (potenciál x bariéry); územní jednotky státní správy a samospráv, krajské členění; kraj místního regionu. Zajisté by tedy bylo možno vést dále širokou diskuzi, zda ta která publikace obsahuje dané téma v celé jeho šíři a splňuje tedy plně vymezený obsah vzdělávání, případně zda by RVP ZV měl být dále ještě upřesněn. Tento výzkum však spadá již do oblasti čistě pedagogické a není předmětem této disertační práce. V této práci jde spíše o zjištění možnosti zařazení témat z oblasti problematiky sídel do výuky na ZŠ – v jaké šíři, kde a jak je to možné.

7.3 Vyhodnocení inventáře učebních prvků

V této části výzkumu nejvíce chybí možnost názorové diskuse více odborníků ať už z oblasti urbanismu a územního plánování tak z oblasti pedagogiky (praktikující učitelé, výzkumní pracovníci). Autorka výzkumu má zkušenosti zejména v oblasti praktické aplikace oboru urbanismu a územního plánování. Absence pedagogického hlediska by ve výzkumu měla být alespoň částečně eliminována posouzením učebních prvků se stávajícím učivem tak, jak je vymezeno v RVP ZV – porovnáme tedy inventář učebních prvků vzešlých z analýzy publikací (tab. č. 1), s učivem vymezeným v RVP ZV (tab. č. 3). Tím získáme jednak přehled o tom, kam lze výuku problematiky sídel v rámci výuky na 2. stupni ZŠ konkrétně zařadit a především alespoň částečnou náhradu za chybějící pohled odborníků z pedagogické oblasti na výběr učiva týkající se řešené problematiky. Dále bude zvažována důležitost učebních prvků, které nejsou v současnosti zařazeny do RVP ZV, ale vyskytují se v analyzovaných publikacích. Tato důležitost bude zvažována na základě porovnání s teoretickým dokumentem z oblasti urbanismu a ÚP Principy a pravidla územního plánování.

7.3.1 Zařazení inventáře učebních prvků do RVP ZV dle podrobné specifikace učiva

Při porovnávání inventáře učebních prvků s podrobnou specifikací učiva dle RVP ZV lze v některých případech jeden prvek zařadit do více tematických celků. To je způsobeno zejména tím, že někdy lze na danou problematiku pohlížet z více úhlů, nejčastěji se jedná o pohled globální či lokální. V takovém případě jsou zmíněny u jednoho učebního prvku všechny kategorie. Obecně se autorka přiklání k většímu důrazu na lokální pojetí řešené problematiky - vzhledem k zvolené věkové kategorii (2. stupeň ZŠ), lze předpokládat, že žákům se bude daleko lépe chápat učivo na základě jejich konkrétní zkušenosti a znalosti blízkého okolí. V některých případech neodpovídají přímo učební prvky podrobné specifikaci učiva dle RVP ZV, tyto jsou totiž někdy obecnější, jejich zařazení do příslušného tématu bylo stanoveno na základě celkového kontextu definování cílových znalostí žáka u příslušného tématu (viz příloha č. II).

Tab. č. 4 Srovnání inventáře učebních prvků s podrobnou specifikací učiva dle RVP ZV

Inventář učebních prvků (dle tab. č.1)	Vzděl. obsah - ozn. dle tab. č.3	Zařazení dle podrobné specifikace učiva (viz tab. č.3)
Vznik a růst sídel		
sídelní jednotka	D	územní jednotky státních samospráv
geografická poloha sídla	D	zeměpisná poloha
migrace a její příčiny	B	urbanizace, suburbanizace
historický vývoj sídel (starověk-středověk-industriální revoluce-současnost)	nelze zařadit	
sídelní systémy (velkoměsta, aglomerace, konurbace, megalopole)	B	sídelní systémy
urbanizace	B	urbanizace
hierarchie sídel	B	sídelní systémy
	D	kraj místního regionu
sídelní struktura	B	správní oblasti, kraje, města
	D	kraj místního regionu
přírodní katastrofy (sopečné výbuchy, zemětřesení, tsunami, hurikány, záplavy, půdní sesuvy, laviny) a civilizační hrozby (vátky, znečištění ŽP, radioaktivita, hluk, odpady)	C	globální ekologické a environmentální problémy lidstva
Funkční členění sídla		
územní uspořádání měst (občanská vybavenost, doprava, výroba a služby, rekreace a sport, bydlení, práce, technické zázemí, přírodní prvky sídel)	F	sídlo – umělý ekosystém, jeho funkce a vztahy k okolí, aplikace na místní podmínky
charakteristika městské a venkovské zástavby dříve a dnes	nelze zařadit	
životní styl ve městě a na venkově	I	způsoby jednání a vlivy na prostředí, principy udržitelnosti
charakteristika částí města	nelze zařadit	
proměny městských center (zánik hradeb, změny průmyslových areálů)	nelze zařadit	
Prostorová struktura sídla		
půdorys (pravoúhlé založení, rostlé založení, měřítka, osy, perspektiva)	nelze zařadit	
poloha sídla v krajině (přírodní složky krajiny, terén, dominanty)	F	sídlo – umělý ekosystém, jeho funkce a vztahy k okolí
typ zástavby (kompaktní, solitérní)	nelze zařadit	
ulice, náměstí, veřejná prostranství	nelze zařadit	
dominanty v sídle	E	orientační body
přírodní prvky v sídle	I	příroda obce a její ochrana
dopravní síť	D	místní region – vztahy k okolním regionům, základní socioekonomické charakteristiky s důrazem na specifika regionu důležitá pro jeho další rozvoj

Hodnoty		
kulturní památky a jejich ochrana (památkové rezervace, regiony lidové architektury, skanzeny průmyslové památky)	H	význam ochrany kulturních památek
architektonické a urbanistické hodnoty	nelze zařadit	
začlenění sídel v krajině	F	sídlo – umělý ekosystém, jeho funkce a vztahy k okolí
krajinný ráz, evropská krajina, barokní proměna české krajiny	F	pochopení hlubokého ovlivnění přírody v průběhu vzniku civilizace až po dnešek
chráněná území v ČR, památné stromy, ochrana lesů, ochrana ZPF	C	principy a zásady ochrany přírody a ŽP, chráněná území přírody
	H	význam ochrany přírody, právní řešení ochrany u nás, v EU a ve světě
vodní režim v území	G	význam vody pro lidské aktivity, ochrana její čistoty, pitná voda
kvalita ovzduší	G	čistota ovzduší u nás
proměna krajiny vlivem lidské činnosti	F	pochopení hlubokého ovlivnění přírody v průběhu vzniku civilizace až po dnešek
	H	krajina dříve a dnes, vliv lidských aktivit
jedinečnost místa, původ místních názvů	nelze zařadit	
Zdroje		
dovoz zboží	I	spotřeba věcí
elektrická energie, vytápění, alternativní zdroje energie	I	energie
	G	využívání energie
telekomunikace	nelze zařadit	
vodovod	F	lidské aktivity spojené s vodním hospodářstvím
kanalizace, ČOV	I	odpady
	H	principy a způsoby hospodaření s odpady
domácí odpad, recyklace, skládky	I	odpady
	H	principy a způsoby hospodaření s odpady
funkce krajiny a její proměny (zemědělská, vodohospodářská, rekreační)	H	krajina dříve a dnes
	F	změny okolní krajiny vlivem člověka

Současné problémy a budoucnost sídel		
analýza sídla/regionu - analýza obyvatelstva (demografie, zaměstnanost), dopravní síť, průmysl, cestovní ruch a rekreace, zemědělství, výstavba v posledních letech	D	místní region – vztahy k okolním regionům, základní socioekonomické charakteristiky s důrazem na specifika regionu důležitá pro jeho další rozvoj
problémy (dopravní, kriminalita, sídlištní anonymita, hluk, znečištění, segregace, suburbanizace, růst měst v rozvojových zemích a vznik slumů)	H	druhy dopravy a ekologická zátěž, vliv průmyslu na ŽP
	I	rozdílné podmínky prostředí a rozdílný společenský vývoj na Zemi, zvyšování rozdílů globalizace
proměna krajiny (cestní síť, vodní režim, vegetace)	H	krajina dříve a dnes, vliv lidských aktivit
ekologické aspekty plánování sídel (veřejná doprava, regenerace brownfields, podpora alternativních zdrojů energie)	nelze zařadit	
kvalita ŽP v sídlech	I	příroda obce a její ochrana
územní plán, územní prognóza, strategický plán, regionální plánování	nelze zařadit	
geografické informační systémy	nelze zařadit	
úloha veřejnosti v procesu ÚP	nelze zařadit	
udržitelný rozvoj	I	principy udržitelnosti rozvoje
	C	trvale udržitelný život a rozvoj
místní agenda 21 v našem regionu	I	příklady uplatňování principů udržitelnosti rozvoje
posuzování vlivu výstavby na životní prostředí	I	příklady uplatňování principů udržitelnosti rozvoje, zajišťování ochrany ŽP v obci
Ostatní		
letecké snímky, mapy (ortofoto mapa, katastrální mapa, historické mapy, turistické mapy), územní plán	A	hlavní kartograf. produkty – plán, mapa, jazyk mapy, symboly, smluvené značky, vysvětlivky, měřítko a obsah plánů a map
schematické náčrty	E	situační plány, jednoduché panoramatické náčrty krajiny

7.3.2 Důležitost učebních prvků nezařazených do RVP ZV

Nyní bude zvažena důležitost učebních prvků, které nejsou v současnosti zařazeny do RVP ZV, ale vyskytují se v analyzovaných publikacích. Tato důležitost bude zvažována na základě porovnání s teoretickým dokumentem z oblasti urbanismu a ÚP Principy a pravidla územního plánování (dále jen PaP). Toto porovnání by alespoň částečně mělo nahradit absenci názoru odborníků z oblasti urbanismu a ÚP na důležitost zařazení těchto témat. Posuzování bylo provedeno tak, že byl analyzován výskyt jednotlivých učebních prvků v PaP a následně bylo provedeno slovní hodnocení a odůvodnění potřebnosti zařazení učebního prvku do návrhu základního vzdělávání.

Dále je uvedena rovněž tabulka, která zachycuje četnost výskytu zvažovaných učebních prvků v analyzovaných publikacích určených pro žáky a výsledný komentář, zda učivo bude/nebude zařazeno do návrhu základního vzdělávání dle porovnání s PaP (viz tab. č. 5).

Porovnání vybraných učebních prvků s PaP²⁰

1. Historický vývoj sídel

Analýza: Základní vývoj osídlení je nastíněn v kapitole B.2.1.1 v části Urbanizace a vývoj osídlení a dále v kapitole B.2.2. Sídla, jedná se však o velmi obecně nastíněné vývojové fáze, podrobněji se tématu věnuje až kap. B.3.2.2 v části Hlavní etapy vývoje kultivace a osidlování krajiny.

Hodnocení: Tématu je věnována pozornost zejména pro pochopení základní sídelní struktury a začlenění sídel v krajině. Téma *bude* zařazeno do návrhu základního vzdělávání.

2. Charakteristika městské a venkovské zástavby dříve a dnes

Analýza: Základní charakteristiku městské a venkovské zástavby a její historické proměny obsahuje kap. B.2.2.2 Charakteristika sídel, v podrobnější podobě se jí rovněž věnuje kap. B.3.3 Koncepce územního rozvoje obcí a jejich trendy (zvláště pro městskou zástavbu a zvláště pro venkovská sídla).

Hodnocení: Tématu je věnována pozornost a to zejména z důvodu potřeby pochopení vzájemných vazeb mezi městy a venkovem, popsání současných proměn a trendů ve stírání rozdílů mezi městem a vesnicí. Téma *bude* zařazeno do návrhu základního vzdělávání.

3. Charakteristika částí města

Analýza: Téma je součástí kap. B.3.3.1 část nazvaná Funkční a prostorové uspořádání měst, kde je charakter jednotlivých částí doložen i na konkrétních ukázkách.

Hodnocení: Funkční uspořádání města úzce souvisí s urbanistickou koncepcí města a je jedním ze základních urbanistických hledisek. Téma *bude* zařazeno do návrhu základního vzdělávání.

²⁰ Podrobný výčet obsahu PaP je uveden v příloze č. IV

4. Proměny městských center

Analýza: Téma je součástí kapitoly B.2.1.2 v části Proměny městské struktury v obecné rovině, podrobněji se mu věnuje kap. B.3.3.1 v tématu Funkční a prostorové uspořádání měst.

Hodnocení: Téma úzce souvisí s funkčním i prostorovým uspořádáním měst, dále souvisí s problematikou brownfields (jednoho ze zásadních témat udržitelného plánování sídel), téma *bude* zařazeno do návrhu základního vzdělávání.

5. Půdorys

Analýza: Základní formy prostorového uspořádání sídel představuje především kap. B.3.3.1. v části Prostorové a funkční uspořádání měst a Typy venkovských sídel z hlediska prostorových parametrů a uspořádání. Podrobně jsou rozebrány možné podoby měst a venkovských sídel, co ovlivňuje jejich výslednou formu vč. podrobného fotografického i schematického doprovodu. Obecně je možná urbanistická forma města a venkovské obce obsažena i v kap. B.2.3.2.2 Hlavní etapy vývoje kultivace a osidlování krajiny zejména v částech Vztah zastavěných částí obcí a krajiny a Poloha a urbanistická forma města / venkovské obce.

Hodnocení: Tématu je věnována v publikaci pozornost, z hlediska urbanistického má každé sídlo svou sociální, prostorovou a funkční strukturu, půdorys města má významný vliv především na prostorovou strukturu sídla. Jedná se o důležité téma, *bude* zařazeno do návrhu základního vzdělávání.

6. Typ zástavby (kompaktní, solitérní)

Analýza: V základní charakteristice jsou obsaženy v kap. B.2.2.2 Charakteristika sídel v podobě charakteristiky kompaktní, rozvolněné a volné zástavby. Příklady různých typů zástavby jsou uvedeny rovněž v kap. C3.2.2 Bydlení v okolních zemích, zde se však jedná o příklady bytové výstavby v zahraničí.

Hodnocení: Tématu je věnována v publikaci pozornost spíše okrajově v kontextu charakteristiky sídla, z hlediska urbanistického má každé sídlo svou sociální, prostorovou a funkční strukturu. Charakter zástavby má významný vliv především na prostorovou strukturu sídla, téma *bude* zařazeno do návrhu základního vzdělávání.

7. Veřejná prostranství (náměstí, ulice, atd.)

Analýza: Kvalita veřejného prostoru je zmiňována v kap. C.3.2.4.1 v rámci Příručky pro trvale udržitelné plánování (příručka představuje základní materiál pro formování zásad udržitelného plánování sídel) jako jeden z důležitých cílů. Důležitost a možnosti při tvorbě veřejných prostranství v obytném prostředí jsou dále zmíněny v kap. C.3.3.2.2. u termínu Teritorium, další kapitolou která se věnuje podrobněji charakteru veřejných prostranství je kap. B.3.3.1 Koncepce a trendy územního rozvoje měst a dále pak kap. B.3.3.2 Koncepce a trendy územního rozvoje

venkovských obcí, kde jsou popsány různé charaktery veřejných prostranství vč. konkrétních příkladů.

Hodnocení: Jedná se o důležité téma podílející se výrazně na celkové charakteristice sídel, kvalitní veřejná prostranství jsou součástí zásad udržitelného plánování sídel, téma *bude* zařazeno do návrhu základního vzdělávání.

8. Architektonické a urbanistické hodnoty

Analýza: Kapitola B.2.2.3 je věnována hodnotám sídel – ty jsou členěny do několika základních oblastí (Užitkové hodnoty, Ekonomické hodnoty, Kulturně-společenské hodnoty). Zejména v kategorii Kulturně-společenských hodnot jsou pak zmíněny právě architektonické a urbanistické hodnoty, podrobněji se však publikace těmito prvky nezabývá.

Hodnocení: Přesto, že hodnotám není v rámci publikace věnováno příliš mnoho prostoru, kapitola C.3.2.4.1 uvádí Příručku pro trvale udržitelné plánování představující základní materiál, který pomáhá urbanistům formovat zásady pro tvorbu sídel v souladu s ideou udržitelného rozvoje, příručka definuje základní cíle a uvádí mimo jiné také tyto kapitoly: Ochrana kulturního dědictví, Historické struktury, Místní architektonické formy osídlení. Z tohoto důvodu *bude* do návrhu základního vzdělávání zařazeno téma Architektonické a urbanistické hodnoty.

9. Jedinečnost místa, původ místních názvů

Analýza: V textu lze nalézt ojediněle v rámci vyjmenování kulturních hodnot území (zejména v kontextu s krajinou) termín jedinečnost místa (viz např. kap. B.3.3.1.2 Města – krajina), původ místních názvů se v textu nevyskytuje. V publikaci není hodnotám území vyčleněna samostatná kapitola. Objevují se spíše v rámci jednotlivých témat (sídlá, krajina, zeleň, bydlení apod.).

Hodnocení: Obecně je jedinečnost míst obtížně popsatelným jevem, proto se v textu vyskytuje okrajově jako součást kulturních hodnot. Respekt k prvkům vytvářejícím jedinečnost místa vede k zesílení prostorové identity a pocitu sounáležitosti, jakožto cílům udržitelného plánování (viz Příručka pro trvale udržitelné plánování v kap. C.3.2.4.1). Z tohoto důvodu *bude* do návrhu základního vzdělávání zařazena jedinečnost míst.

10. Telekomunikace

Analýza: Telekomunikace resp. elektronické komunikace jsou zmíněny v kap. C.8 jako nedílná a důležitá součást technické infrastruktury. Technická infrastruktura přispívá k zajištění dobrého fungování, tj. obslužnosti urbanizovaného území prostřednictvím relativně početného a pestrého souboru dílčích/jednotlivých technických systémů, jak uvádí kap. C-úvod „vize odborníků v dlouhodobém výhledu předpokládají, že důsledky rozvoje světové digitální telekomunikační infrastruktury mají velikou sílu a dosah. Digitální sítě znamenají další krok v dlouhém vývoji

lidských sídel – od volných souborů víceméně nezávislých obydlí v minulosti k vysoce integrovaným městům, protkaným sítí vedení, trubek a kabelů, které dodávají do jednotlivých budov centrálně distribuované služby a odvádějí odpad. Odborníci, sledující tuto poslední vlnu vlivů na utváření urbanistické struktury předpokládají, že vznikající digitální telekomunikační systém bude pro sídla jednadvacátého století tím, čím byly kanály pro Amsterdam a Benátky, koleje s pražci a parní vlaky pro volný prostor amerického středozápadu a dálnice, elektrifikace a klimatizace pro řadu velkoměst.“ (Rozmanová, 2006, s. C-2).

Hodnocení: Vzhledem k tomu, že veškerá ostatní technická infrastruktura je součástí návrhu základního vzdělávání, *budou* telekomunikace (jako důležitá součást technické infrastruktury) rovněž zahrnuty do návrhu základního vzdělávání.

11. Ekologické aspekty plánování sídel (veřejná doprava, využití brownfields, alternativní zdroje energie)

Analýza: Téma je obsaženo v několika kapitolách – základní pojetí je zmíněno v kap. A.1.3 Principy udržitelného rozvoje území, kdy mezi základními principy udržitelného rozvoje sídel jsou uvedeny následující faktory:

- kompaktní města s přiměřenou intenzitou využití a promísením funkcí umožňujícím snadnou dopravní dostupnost základního OV a pracovišť a efektivní fungování dopravních a technických infrastruktur
- příklon k energeticky méně náročným a environmentálně málo zatěžujícím způsobům dopravy, omezování zbytné dopravy
- ochrana a maximální zachování přírodních a přírodě blízkých systémů
- hospodaření se zdroji a odpady – využívání obnovitelných zdrojů energie, recyklace území, užívání recyklovatelných materiálů na stavby
- environmentální spravedlnost a sociální rovnost – kvalitní životní prostředí pro všechny obyvatele, všeobecně dostupný, bezpečný a kvalitní veřejný prostor

Dále pak kapitola C.3.2.4.1 Příručka pro trvale udržitelné plánování představuje základní materiál, který pomáhá urbanistům formovat zásady pro tvorbu sídel v souladu s ideou udržitelného rozvoje - základní cíle jsou strukturovány do následujících kapitol:

- Čistý vzduch, čistá půda a čistá voda
- Ochrana kulturního dědictví
- Historické struktury
- Místní architektonické formy osídlení
- Kvalita veřejného prostoru

- Nebezpečí a prevence
- Redukce rizik a nebezpečí – jejich cíle
- Sociální rovnováha
- Zdraví a bezpečnost
- Identita a orientace

Hodnocení: Důležitost tohoto tématu je zřejmá, udržitelný rozvoj území je jedním ze základních cílů územního plánování, téma *bude* zařazeno do návrhu základního vzdělávání, vhodnější se jeví nahradit termín „*ekologické aspekty plánování sídel*“ termínem „*Udržitelné plánování sídel*“ a upravit základní obsah na polyfunkčnost území, veřejná doprava, obnovitelné zdroje, recyklace území, kvalitní ŽP a veřejný prostor pro všechny.

12. Územní plán, strategický plán, regionální plánování

Analýza: Územnímu plánu představujícím základní nástroj územního plánování je věnována celá kapitola D.2.3.2 Územní plán. Strategický plán a regionální plánování jsou zmíněny v kapitole D.3.2 Vazby nástrojů územního plánování na ostatní nástroje rozvoje území, jsou zde zmíněny okrajově v kontextu vazby územního plánování na ostatní nástroje rozvoje území. „Zatímco výstupem územního plánu jsou zásady a pokyny pro budoucí vývoj hmotných složek prostředí (tak, aby zajišťovaly na potřebné úrovni a ve vzájemném souladu aktivity, hodnoty a procesy), základním předmětem a výstupy regionálního plánování jsou zásady, směry rozvoje a priority pro budoucí rozvoj aktivit v území, hodnot a procesů (tak, aby zajišťovaly žádoucí sociálně ekonomickou úroveň regionů), hmotné složky území jsou předpokladem a jedním z prostředků realizace strategických záměrů.“ (Rozmanová, 2006, s.D.3-22).

Hodnocení: Územní plán je základním nástrojem územního plánování na úrovni obcí, každý by měl mít alespoň rámcovou představu o existenci tohoto dokumentu. „Z nejednotné struktury, metodiky zpracování a různé periodicity strategických a koncepčních dokumentů vyplývá, že pořizovatel ÚPD musí vždy zjistit aktuálně platné rozvojové dokumenty a excerpovat z nich informace relevantní pro zadání konkrétní ÚPD“ (Rozmanová, 2006, s.D.3-23). Vzhledem k tomu, že navrhovaný obsah vzdělávání se týká zejména hmotného prostředí sídel, lze považovat za dostačující seznámení žáků se základním nástrojem územního plánování na úrovni obce a tím je *územní plán, ostatní témata nebudou* zahrnuta do návrhu základního vzdělávání.

13. Geografické informační systémy

Analýza: Tématu je věnována část podkapitoly D.4.2 – Informační technologie. Jsou zdůrazněny přínosy geografických informačních systémů pro tvorbu, správu, analýzu a vizuální reprezentaci komplexních informací vztahujících se k území.

Hodnocení: Téma je zmíněno spíše okrajově, jedná se o problematiku určenou zejména pro pracovníky činné v oboru urbanismu a územního plánování (projektanti, orgány územního plánování, samospráva obcí a krajů). Pro širokou veřejnost nepředstavuje problematika možností zpracování a prezentace dat zásadní informaci, téma *nebude* zahrnuto do návrhu základního vzdělávání.

14. Úloha veřejnosti v procesu ÚP

Analýza: Tématu je věnována celá samostatná kapitola D.5 – Účast veřejnosti v procesu územního plánování. Hlavní ideou první části této kapitoly je vysvětlení přínosů zapojení veřejnosti do procesu územního plánování, následuje představení možností a postupů účasti veřejnosti v tomto procesu, závěrečná část kapitoly je věnována legislativním východiskům účasti veřejnosti v mezinárodním i v českém kontextu.

Hodnocení: Vzhledem k rozsahu a důležitosti tohoto tématu *bude* téma Úloha veřejnosti v procesu ÚP zahrnuto do návrhu základního vzdělávání.

Tab. č. 5 Četnost výskytu vybraných učebních prvků a výsledky posouzení dle PaP

Téma	Učební prvek	Četnost výskytu *	Výsledky porovnání s PaP
Vznik a růst sídel	historický vývoj sídel	9x	zařadit
Funkční členění sídla	charakteristika městské a venkovské zástavby dříve a dnes	5x	zařadit
	charakteristika částí města	5x	zařadit
	proměny městských center	6x	zařadit
Prostorová struktura sídla	půdorys (pravouhlé založení, rostlé založení, měřítko, osy, perspektiva)	3x	zařadit
	typ zástavby (kompaktní, solitérní)	3x	zařadit
	ulice, náměstí, veřejná prostranství	3x	zařadit
Hodnoty	architektonické a urbanistické hodnoty	5x	zařadit
	jedinečnost místa, původ místních názvů	3x	zařadit pouze jedinečnost místa
Zdroje	telekomunikace	8x	zařadit
Současné problémy a budoucnost sídel	ekologické aspekty plánování sídel (veřejná doprava, regenerace brownfields, podpora alternativních zdrojů energie)	6x	zařadit, nahradit název „udržitelné plánování sídel“ vč. úpravy specifikace
	územní plán, územní prognóza, strategický plán, regionální plánování	6x	zařadit pouze územní plán
	geografické informační systémy	1x	nezařazovat
	úloha veřejnosti v procesu ÚP	6x	zařadit

* Výskyt učebního prvku v analyzovaných publikacích, max. počet 9x (= počet analyz. publikací)

7.4 Výsledný návrh obsahu vzdělávání

7.4.1 Návrh obsahu vzdělávání

Na základě výše zmíněných analýz publikací a hodnocení byl sestaven následující obsah vzdělávání pro oblast problematiky sídel:

VÝSLEDNÝ NÁVRH OBSAHU VZDĚLÁVÁNÍ:

Vznik a růst sídel

- založení sídla (geografická poloha sídla, sídelní jednotka, historický vývoj sídel)
- růst sídel (sídelní systémy, urbanizace, migrace a její příčiny)
- sídelní struktura (sídelní struktura, hierarchie sídel)
- ohrožení sídla (přírodní katastrofy, civilizační hrozby)

Funkční členění sídla

- základní funkce sídel a jejich rozmístění (územní uspořádání měst, přírodní prvky sídel)
- typy budov (charakteristika městské/ venkovské zástavby dříve a dnes, životní styl ve městě/na venkově, charakteristika částí města)
- zaniklé prvky v sídlech (proměny městských center)

Prostorová struktura sídla

- prostorová charakteristika sídel (půdorys, měřítko, osy, perspektiva, poloha sídla v krajině, typ zástavby)
- veřejná prostranství (ulice, náměstí, ostatní veřejná prostranství)
- orientační prvky (dominanty, přírodní prvky v sídle, dopravní síť)

Hodnoty

- kulturní dědictví (kulturní památky a jejich ochrana, architektonické a urbanistické hodnoty)
- ochrana přírody a krajiny (chráněná území v ČR, ochrana lesů, ochrana zemědělského půdního fondu, vodní režim v území, kvalita ovzduší, krajinný ráz)
- genius loci (jedinečnost místa)

Zdroje

- zásobení sídla (dovoz zboží, funkce okolní krajiny a její proměny)
- inženýrské sítě (el. energie, vytápění, telekomunikace, vodovod, kanalizace)
- spotřeba energie (omezení spotřeby energie, alternativní zdroje energie)
- odpady (domácí odpad, recyklace, skládky)

Současné problémy a budoucnost sídel

- analýza sídla/regionu a jeho hlavní problémy (analýza - demografie, zaměstnanost, doprava, průmysl, cestovní ruch a rekreace, zemědělství, výstavba v posledních letech, problémy – dopravní, kriminalita, segregace, hygienické závady, suburbanizace, závady ve využití krajiny)
- budoucnost sídel (udržitelné plánování sídel – polyfunkčnost území, veřejná doprava, obnovitelné zdroje, recyklace území, kvalitní veřejný prostor pro všechny, kvalita životního prostředí v sídlech)
- plánování sídel (územní plán, úloha veřejnosti v procesu územního plánování, udržitelný rozvoj)

Ostatní

- zobrazení sídla (letecké snímky, ortofoto mapa, historické mapy, turistické mapy, katastrální mapy, schematické náčrty)

Je nutno zdůraznit, že základ tohoto obsahu byl vytvořen na základě analýzy publikací zabývajících se tímto tématem, který byl následně korigován s teoretickými dokumenty (pedagogickými - RVP ZV a odbornými - PaP). Nyní bychom se měli podívat, zda tento výsledný obsah zahrnuje všechna důležitá témata z oblasti problematiky sídel nebo zda publikace některé téma zcela opominuly. Jaké jsou nejdůležitější cíle výuky, co si žáci mají z tématu problematiky sídel odnést? Základní přehled sestavila mezinárodní architektonická unie v rámci zmíněné projektu Vzdělávání v oblasti prostředí sídel (viz kap. 2.1), zopakujme nyní cíle tohoto projektu, co by si žáci z výuky měli odnést (viz str. 8) a porovnejme, zda navržený obsah vzdělávání naplňuje tyto základní cíle.

Co by si žáci měli z výuky odnést (sestaveno na základě doporučení projektu Mezinárodní architektonické unie v rámci projektu Vzdělávání v oblasti prostředí sídel):

- a) *naučit se vnímat všemi smysly prostor, v němž se pohybují a žijí*
- b) *měli by získat povědomí o svých právech, rolích a odpovědnosti v procesu tvorby zastavěného území*
- c) *chápat hodnoty území (přírodní, kulturní i civilizační) a dbát na jejich ochranu*
- d) *chápat vazby mezi zastavěným územím a okolní krajinou a především důležitou ideu udržitelného rozvoje*
- e) *naučit se přemýšlet a diskutovat o vlastnostech budov a míst, o jejich možné obnově, rozvoji a vlivu na život komunity*
- f) *získat zkušenosti z analýz a řešení problémů v procesu navrhování*
- g) *naučit se týmové práci, sledovat, identifikovat problémy a najít jejich optimální řešení*
- h) *poznat různé materiály a techniky a nebát se s nimi experimentovat*
- i) *schopnost uplatňovat citlivost a představivost, vkus a kritický úsudek*

ad a) Naučit se vnímat všemi smysly prostor, v němž se pohybují a žijí – návrh obsahu vzdělávání umožňuje naplnit tento cíl zejména poznáním funkčního a prostorového uspořádání sídel v tématech Funkční členění sídla (přírodní prvky sídel, charakteristika městské a venkovské zástavby, charakteristika částí města), Prostorová struktura sídla (prostorová charakteristika sídel, veřejná prostranství, orientační prvky v sídle) a Současné problémy a budoucnost sídel (analýza sídla/regionu a jeho hlavní problémy)

ad b) Získat povědomí o svých právech, rolích a odpovědnosti v procesu tvorby zastavěného území - návrh obsahu vzdělávání umožňuje naplnit tento cíl zejména v tématu Současné problémy a budoucnost sídel (plánování sídel) zejména pochopením úlohy veřejnosti v procesu ÚP.

ad c) Chápat hodnoty území a dbát na jejich ochranu - návrh obsahu vzdělávání umožňuje naplnit tento cíl zejména v tématech Hodnoty (kulturní dědictví, ochrana přírody a krajiny, genius loci) a Prostorová struktura sídla (prostorová charakteristika sídel, orientační prvky) pochopením základních hodnot území.

ad d) Chápat vazby mezi zastavěným územím a okolní krajinou a především důležitou ideu udržitelného rozvoje – návrh obsahu vzdělávání umožňuje naplnit tento cíl zejména v tématech Vznik a růst sídel (geografická poloha sídla, historický vývoj sídel, sídelní struktura, ohrožení sídla), Zdroje (funkce okolní krajiny a její proměny), Současné problémy a budoucnost sídel (suburbanizace, závady ve využití krajiny, udržitelný rozvoj) pochopením vazeb mezi sídly a krajinou a pochopením principů udržitelného plánování.

ad e) Naučit se přemýšlet a diskutovat o vlastnostech budov a míst, o jejich možné obnově, rozvoji a vlivu na život komunity - návrh obsahu vzdělávání umožňuje naplnit tento cíl zejména v tématech Funkční členění sídla (územní uspořádání měst, typy budov, proměny městských center), Prostorová struktura sídla (prostorová charakteristika sídel, veřejná prostranství, orientační prvky) a Současné problémy a budoucnost sídel (analýza sídla a jeho hlavní problémy, budoucnost sídel) zejména při rozboru současných problémů sídel a jejich možného řešení v budoucnosti.

ad f) Získat zkušenosti z analýz a řešení problémů v procesu navrhování - návrh obsahu vzdělávání umožňuje naplnit cíl zejména v tématu Současné problémy a budoucnost sídel (analýza sídla/regionu a jeho hlavní problémy, budoucnost sídel, plánování sídel) analýzou a návrhem řešení problémů.

ad g) naučit se týmové práci, sledovat, identifikovat problémy a najít jejich optimální řešení – návrh obsahu vzdělávání umožňuje naplnit cíl v tématu Současné problémy a budoucnost sídel analýzou problémů a návrhem jejich řešení, velmi však v tomto případě bude záležet na pojetí výuky, jedná se o schopnosti, které by žáci obecně měli získávat při školním vzdělávání nejen v rámci výuky týkající se problematiky sídel.

ad h) poznat různé materiály a techniky a nebát se s nimi experimentovat – návrh obsahu vzdělávání umožňuje naplnit cíl v sekci Ostatní (zobrazení sídla), vhodně jej lze naplnit i v rámci tématu Prostorová struktura sídla, v tomto případě záleží opět zejména na pojetí výuky, k naplnění tohoto cíle by bylo vhodné, aby učebnice obsahovaly návody a příklady na tvorby modelů apod. (K problému dále viz kap. 7.4.5 Doporučení k tvorbě učebnic).

ad i) Schopnost uplatňovat citlivost a představitivost, vkus a kritický úsudek – návrh obsahu vzdělávání umožňuje naplnit tento cíl zejména v tématech Funkční členění sídla (charakteristika městské/venkovské zástavby, charakteristika částí města, proměny městských center), Prostorová struktura sídla (prostorová charakteristika sídel, veřejná prostranství, dominanty), Hodnoty (kulturní dědictví, genius loci) a Současné problémy a budoucnost sídel (analýza sídla/regionu a jeho hlavní

problémy), Ostatní (schematické náčrty) pochopením struktury utváření sídel, jejich hodnot a problémů.

Výše uvedené skutečnosti prokazují, že výsledný navržený obsah vzdělávání zahrnuje všechna důležitá témata z oblasti problematiky sídel. Analýza publikací rovněž ukázala, že na zvolenou problematiku lze pohlížet z pohledu globálního (Cities and industries, Modern Cities, Zeměpis pro 8.ročník – Společenské složky krajiny, Zeměpis 9) či lokálního (Shaping space, Houses and homes, Tady jsem doma, Život v našem regionu), poněkud stranou pak stojí publikace Cities against nature, která je ekologicky zaměřená a představuje vliv velkoměst na životní prostředí. Pro výuku problematiky sídel se jako velmi vhodné jeví lokální pojetí se zaměřením na nejbližší okolí a region, problematika pak může být probírána na žákům známém prostředí z každodenního života, na konkrétních příkladech z okolí jejich bydliště či školy.

7.4.2 Posouzení stávajících učebnic v ČR z hlediska obsahové náplně

Pro zodpovězení zásadní otázky, zda je v českých učebnicích obsah vzdělávání dostatečný nebo zda má nějaké nedostatky, je nutno porovnat tyto učebnice s výsledným návrhem obsahu vzdělávání. Následující tabulka č. 6 uvádí přehled o výskytu jednotlivých témat výsledného návrhu obsahu vzdělávání (viz kap. 7.4.1.) v analyzovaném vzorku publikací. Jedná se o 2 učebnice z nakladatelství Fraus (Zeměpis 9 a Život v našem regionu), 1 učebnici z nakladatelství Alter (Zeměpis pro 8.ročník – Společenské složky krajiny) a 1 učebnici z nakladatelství Mobydick (Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště).

Tab. č. 6 Porovnání českých učebnic s výsledným doporučeným obsahem vzdělávání

Tématický celek	Rámcové vymezení učiva	Názvy publikací	Zeměpis pro 8.ročník - společenské složky krajiny (nakl. Alter)	Zeměpis 9 vč.prac.sešitu (nakl. Fraus)	Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště (nakl. Mobydick)	Život v našem regionu (nakl. Fraus)
Vznik a růst sídel	založení sídla		x	x	x	X
	růst sídel		x	x	x	x
	sídelní struktura		x	x	x	x
	ohrožení sídla		x			x
Funkční členění sídla	základní funkce sídel a jejich rozmístění		x	x	x	x
	typy budov		x		x	x
	zaniklé prvky v sídlech		x	x	x	x
Prostorová struktura sídla	prostorová charakteristika sídel					
	veřejná prostranství					x
	orientační prvky					
Hodnoty	kulturní dědictví		x	x	x	x
	ochrana přírody a krajiny			x	x	x
	genius loci				x	x
Zdroje	zásobení sídla		x		x	x
	inženýrské sítě		x	x	x	x
	spotřeba energie				x	x
	odpady		x	x	x	x
Současné problémy a budoucnost sídel	analýza sídla/regionu a jeho hlavní problémy			x	x	x
	budoucnost sídel		x		x	x
	plánování sídel		x	x		
Ostatní	zobrazení sídla			x	x	x

Z výše uvedené tabulky je zřejmé, že na českém trhu jsou k dostání učebnice, které z velké části obsahují výsledný doporučený obsah vzdělávání. Zejména učebnice s lokálním pojetím této problematiky (Tady jsem doma a Život v našem regionu) naplňují tento obsah téměř ve všech kapitolách. Zásadní nedostatek však lze spatřovat v absenci tématického celku Prostorová struktura sídla – jediná učebnice, která se alespoň částečně zabývá touto problematikou, je Život v našem regionu a to pouze v části týkající se některých prvků veřejných prostranství.

Z hlediska rozdílů v učebnicích dle nakladatelství nelze vysledovat výraznější odlišnosti – lokálně pojatá učebnice *Život v našem regionu* (nakl. Fraus) prakticky zcela vychází z předchozí učebnice *Tady jsem doma aneb poznej svoje bydliště* (nakl. Mobydick), rozdíly v těchto dvou učebnicích se týkají zejména v odlišném rozpracování jednotlivých témat a celkové grafické úpravy (tém je věnována kap. 7.4.4), z hlediska výčtu témat jsou téměř totožné. Co se týká rozsahu učebnic s globálním pojetím *Zeměpis pro 8. Ročník* (nakl. Alter) je výčet podobný jako u učebnice *Zeměpis 9* (nakl. Fraus), učebnici z nakladatelství Alter lze vytknout kromě již zmíněné prostorové struktury rovněž absenci důležitých kapitol *Analýza sídla/regionu a jeho hlavní problémy* a *Ochranu přírody a krajiny*.

V učebnicích však nejde pouze o zastoupení jednotlivých témat, důležité je rovněž jejich zpracování, názorné vysvětlení. Této problematice je věnována kapitola 7.4.4.

7.4.3 Časové posouzení výuky

Další neméně důležitou otázkou je časové posouzení výuky, je na základních školách dostatek prostoru pro vzdělávání v oblasti problematiky sídel v navrženém rozsahu?

Poznávání problematiky sídel má své významné místo ve školním vzdělávacím programu (viz tab. č.4 Srovnání inventáře učebních prvků s podrobnou specifikací učiva dle RVP ZV) a rozsah, v němž bylo navrženo, vybočuje nad rámec RVP ZV pouze v detailech. Česká učebnice *Život v našem regionu* prakticky až na několik výjimek naplňuje svým rozsahem tento výčet témat (viz tab. č. 6 Porovnání českých učebnic s výsledným doporučeným obsahem vzdělávání), autorka této učebnice k zařazení do výuky poznamenává: „Poznávání místního regionu má své významné místo ve školním vzdělávacím programu. Učitelé zeměpisu by proto měli tuto část vzdělávání umět samostatně koncipovat, a to obsahově i metodicky. Měli by být připraveni vytvořit pro svou školu promyšlený soubor tematických celků, v nichž nabídnou svým žákům přitažlivou, objevnou a zajímavou činnost, která rozšíří jejich kulturní a environmentální rozhled a umožní jim porozumět životu společnosti v širokých historických souvislostech včetně pohledu do budoucna.“ (Kühnlová, 2007b, s.9). „Obsah a struktura učiva i jeho rozvržení do jednotlivých ročníků je plně v kompetenci učitele. Učebnice *Život v našem regionu* se mu stává podkladem, pomocníkem, příručkou a metodickým průvodcem“ (Kühnlová, 2007b, s.10). Učebnice *Život v našem regionu* (jí předcházející *Tady jsem doma*) předpokládá zařazení učiva průřezově v různých ročnících a dokonce v rámci různých předmětů (doporučuje se spolupráce učitele zeměpisu s učiteli předmětů dějepisu, přírodopisu, českého jazyka a literatury, výchovy k občanství, výtvarné výchovy a dalších), přičemž výsledkem by měla být koncepce poznávání místního regionu ve školním vzdělávacím programu. Ostatní učebnice (irská *Shaping space*, české *Zeměpis 9* a *Zeměpis –*

společenské složky krajiny) předpokládají kontinuální výuku tématu problematiky sídel v rámci výuky geografie v 8. resp. 9. ročníku ZŠ. I když je rozvržení témat v jednotlivých publikacích různé, celkový počet kapitol s touto tematikou je vždy podobný (viz příloha č. V. Podrobný výčet obsahů vybraných publikací) – Život v našem regionu = 9 kapitol, Shaping Space = 10 kapitol, Zeměpis 9 = 8 kapitol, Zeměpis - Společenské složky krajiny = 10 kapitol. Předpokládáme-li probírání 1 kapitoly v rámci 1 vyučovací hodiny, vychází rozsah učiva při výuce 1x týdně na 2-3 měsíce.²¹ Nutno ovšem zdůraznit, že zejména učebnice s lokálním zaměřením (Shaping space, Život v našem regionu, Tady jsem doma) předpokládají značný rozsah práce nad rámce klasické výuky (rozsáhlejší domácí příprava, projektové dny, výuka v terénu apod.). Doporučuje se mezioborová koordinace výuky, která umožní zařadit tuto výuku i v rámci ostatních předmětů - např. modely částí sídla, skic v terénu mohou žáci vytvářet v rámci výtvarné výchovy, v rámci dějepisu lze zařadit kapitolu týkající se podrobné historie sídla atd. Záleží pak čistě na každé škole, jakou formu výuky problematiky sídel v rámci školního vzdělávacího programu zvolí, z pohledu urbanisty lze rozšířené možnosti výuky ať už formou projektových dnů či výukou v terénu jen doporučit.

7.4.4 Možnosti a rozdíly v pojetí témat v jednotlivých publikacích

Dosud se analýza publikací věnovala pouze zastoupení jednotlivých prvků učiva, nestačí však jen zastoupení daného pojmu v publikaci, důležité je i jeho popsání či vysvětlení. Důležitou součástí publikací, zabývajících se problematikou sídel, je jejich neverbální složka. Jak se liší pojetí témat v jednotlivých publikacích, je rozdíl mezi populárně naučnými publikacemi a učebnicemi, liší se pojetí témat v zahraničních publikacích od publikací českých? Na příkladu konkrétního zpracování si ukažme, jak se může toto pojetí lišit, na co kladou autoři důraz, zda neverbální složky publikací plní svoji úlohu tj. nejsou pouhým doprovodem textu, ale představují svou samostatnou dokumentační hodnotou neoddělitelný prvek publikací. Jak již bylo v kapitole 4.2 zdůvodněno, neklade si tato část ambice na provedení odborné kvalitativní analýzy publikací se snahou zachovat objektivitu a nezávislost. Cílem je zde doložit na základě ukázek a komparace publikací vhodné příklady pojetí řešené problematiky z pohledu urbanisty, dát dobré příklady z praxe a stanovit doporučení pro další tvorbu publikací. Jako téma bylo vybráno struktura a funkce sídla/města²².

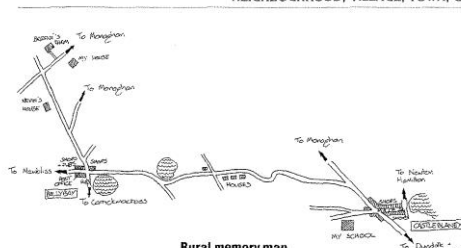
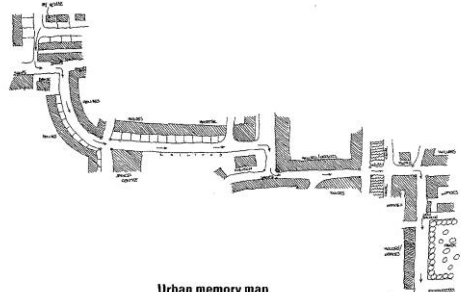
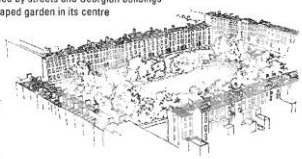
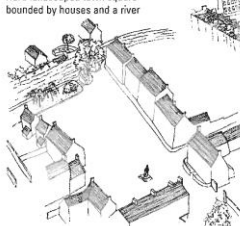

²¹ Jedná se zde pouze o velmi hrubý nástin možného rozsahu výuky, podrobným rozbohem by bylo nutné prokázat, zda lze splnit předpoklad 1 kapitola = 1 hodina u výše jmenovaných učebnic, jde nám spíše o rámcovou představu, pro podrobné posouzení by bylo tuto problematiku nutné konzultovat s pedagogy. U učebnic zaměřených lokálně se předpokládá značné množství práce mimo klasickou výuku, zde je pak časový odhad práce ještě obtížnější a optimální by zde byla konzultace zkušeností s učiteli z praktického zavádění této výuky.

²² Záměrně zde není zachycena publikace *Cities against nature*, tato publikace obsahuje výhradně souvislý text, výjimečně doplněný o ilustrační obrázek, tím se zcela vymyká pojetí publikací věnujících se problematice sídel a v tomto ohledu je její zpracování zcela nevhodné.

V některých případech byl výběr tématu ovlivněn možnostmi autorky, některé publikace již nemá v celém rozsahu k dispozici (rešerše zahraničních populárně-naučných publikací byla provedena v rámci zahraničního pobytu, v další práci byl použit vlastní dokumentační archiv vytvořený během tohoto pobytu). Zobrazena je vždy celá kapitola zabývající se tímto tématem, v některých případech jsou témata rozpracována s velkou podrobností a ve značném rozsahu – pak bylo zařazeno jedno vybrané téma (viz např. učebnice *Shaping space*, publikace *Modern Cities*). Následuje komentář k pojetí tématu včetně hodnocení neverbální složky publikací, nejedná se o objektivní analýzu, ale o hodnocení z pohledu urbanisty.

• Shaping space (učebnice, zahraniční)

Obr.č. 5: Shaping space

<p>NEIGHBOURHOOD, VILLAGE, TOWN, CITY</p> <p>Lesson 2: Buildings, Streets and Public Spaces</p> <p>In this lesson, students explore their route to school, observing building types, street layouts and public spaces along the way.</p> <p>Support material: Information Sheet 16 "Streets and Squares", Worksheet B2.</p> <p>Spotlight My route to school</p> <p>Key Concepts Routes. Landmarks. Public spaces.</p> <p>Review of work Assess Memory Drawings. Make a random selection for class discussion.</p> <ul style="list-style-type: none"> • What types of buildings did students draw from memory? • To which categories did the buildings belong? • Which buildings are "ordinary" and which are "special"? Why? • Were there any details which you didn't remember when making your Memory Drawings? <p>Activity 1 — Memory Map</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. The teacher presents a prepared map of his/her own route to school which the class examines and discusses. What route do students take to school? Ask two volunteers to describe in their own words the route they take to school. 2. Each student then draws a free-hand sketch map of their own route to school. The maps will not be to scale and need not show every building along the way. Suggest that they draw it lightly with a pencil at first until they have included as much information as possible. <p><i>Note: Where students may be travelling long distances through a heavily built-up area the teacher may choose to limit the extent of the map drawing exercise to the area covered by a circle of 2.5 km radius centred on the school. Students would start their maps only at the point where they enter this circle.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 3. The maps should attempt to show: <ul style="list-style-type: none"> • the student's own home. • the turns, twists and changes in direction that the route takes. • important roads/lanes/paths, including any that branch off or cross the route. • any street names they remember. • the school grounds and building(s). 	<p>NEIGHBOURHOOD, VILLAGE, TOWN, CITY</p> <p>Rural memory map</p> <p>Urban memory map</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. The maps should also indicate the kinds of buildings along the route and name them — shops, cinema, houses etc. Students could colour code the buildings — Residential = blue; Commercial = yellow; Industrial = brown; Institutional = red; Recreational = green; Transport = grey. 5. Are there any "special" buildings on the route? Students could number them on the maps and then name them in a separate list. 															
<p>NEIGHBOURHOOD, VILLAGE, TOWN, CITY</p> <p>Discussion 1 — Public Spaces</p> <p>Key Concepts Public and private places. Streets, squares and other spaces. Hard landscape/soft landscape.</p> <p>Cities, towns and villages are made up of buildings and, just as importantly, the spaces between the buildings — streets, squares, parks, ponds, parking lots, forecourts, gardens, yards...</p> <p>What is a public place? Agree a definition with the students, based on questions such as these:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Is a public place a place in the open air? • Is it a place which belongs to the local authority or the government? • Is it a place which anybody can visit? • Is it a place where you can be seen by anybody passing by? • Is it a place you do not have to pay to get into? • Is it a place which nobody can tell you to leave? <p>Which of the following do the students consider to be public places? Why? List them on the classroom board and discuss</p> <table border="0"> <tr> <td>street</td> <td>cinema</td> <td>town square</td> </tr> <tr> <td>front garden</td> <td>beach</td> <td>sports ground</td> </tr> <tr> <td>church</td> <td>shopping centre</td> <td>hotel</td> </tr> <tr> <td>park</td> <td>library</td> <td></td> </tr> <tr> <td>playground</td> <td>field</td> <td></td> </tr> </table> <p>Is there a category somewhere between completely public and completely private? Semi-private? What does this mean?</p> <p>Discussion 2 — Streets and Squares Distribute Information Sheet 16 "Streets and Squares".</p> <p>The most public places in any town are usually its streets and squares. A "square" does not have to be square in shape — it may be rectangular, circular, triangular or irregular. It has fairly clear boundaries, so we know where it begins and ends, but does not have to have buildings on all sides. One side may be a road, a park, a row of trees, a river or the sea. Streets also have a "shape". A street may be long or short, wide or narrow, straight, curved or winding.</p> <p>The character or feel of a street or a square is affected by its shape, as well as by other factors.</p> <ul style="list-style-type: none"> • A big square feels different from a small square. 	street	cinema	town square	front garden	beach	sports ground	church	shopping centre	hotel	park	library		playground	field		<p>INFORMATION SHEETS</p> <p>INFORMATION SHEET 16: Streets and Squares</p> <p>City square bounded by streets and Georgian buildings with a soft landscaped garden in its centre</p> <p>Hard landscaped town square bounded by houses and a river</p> <p>Narrow curved street</p> <p>Wide straight street</p> <p>Street with loosely-spaced small buildings</p> <p>Street with closely-packed tall buildings</p>
street	cinema	town square														
front garden	beach	sports ground														
church	shopping centre	hotel														
park	library															
playground	field															

Obr. č.6: Shaping space - Pracovní listy

NEIGHBOURHOOD, VILLAGE, TOWN, CITY

Worksheet B2

Do this with Lesson 2.
Put all completed work in your folder.

My community

(Insert the name and location of your community.)

1. Do you live in an urban or rural environment?

2. Which of the following best describes your community? Tick the appropriate one.

- Townland
- Small group of houses
- Village
- Service town — Where people from nearby townlands go for shopping and some services (doctor, dentist, bank)
- Market town — (Usually has a railway station and a wider range of services — cinemas, recreational centre etc.
- Regional centre — Smaller than a city, but with almost all the services a city would have
- City — Major population centre, usually with a university. (To be called a "city", it must have a city charter.)

3. What is the population of your community?

My route to school

4. How far away from school do you live?

5. How do you travel to school?

6. How long does it take you to travel to school?

7. Do you travel to school on a major route, a minor route, a country path?

.....

Streets

8. On your way home, or travelling to school in the morning, do a sensory check. Close your eyes and record:

- what you hear
- what you smell

Shaping Space 81

NEIGHBOURHOOD, VILLAGE, TOWN, CITY

9. List the different types of transport you observe.

.....

10. How effective do you think the road system is in coping with current traffic? Explain your answer.

.....

11. Are there footpaths, hedges, ditches, walls or railings on the route? Elaborate.

.....

12. List any items of street furniture you see.

.....

13. Is any piece of street furniture a hindrance in any way? For example, a restaurant "sandwich board" may get in the way of parents with prams, elderly people, people in wheelchairs, with impaired vision etc.

.....

14. Are there any places in which you don't feel safe — dangerous crossings, dark or deserted lanes, under-passes? Elaborate.

.....

15. Make a note of street names. Are any of them strange or particularly interesting? Do they have historical associations? Name them.

.....

Shaping Space 82

NEIGHBOURHOOD, VILLAGE, TOWN, CITY

Public Spaces

16. Are there any recreational amenities — a park, playing fields, an open space with greenery, a playground etc.? List them.

.....

17. Are there any other open spaces on your route? List them. Note whether they have hard landscapes or soft landscapes.

.....

18. Do you pass a focal point in your community — a particular gathering place or centre? Name this place and say why it is a focal point.

.....

Buildings

19. How many storeys high is the average building on your route?

.....

20. Do you notice any order, or a plan, to the way in which the buildings are laid out? Comment on what you observe.

.....

21. What building attracted your attention most, especially for the first time? Explain why it did so. Positive as well as negative reactions are important.

.....

22. Which building do you think is (a) the oldest; (b) the most modern? How can you tell?

.....

Shaping Space 83

NEIGHBOURHOOD, VILLAGE, TOWN, CITY

23. Have any of the buildings been adapted or renovated to fulfil a new use? List them, with their old and new uses.

.....

24. What are the main types of building materials? Check walls, doors, windows, roofs. Make a chart like this. Record each material and where on a building it is generally used.

Materials				
Uses				

25. Look up! Ignore the ground floors of all the buildings. Do you get a different impression? What is it? Record any new things you observe.

.....

26. From the buildings which you pass on your way to school, choose one building from each category you learned about in Worksheet B1. (Or choose five different buildings, if you don't pass a sample from each category.) Make a chart like this to describe who uses each building and how it is used. For example:

Type	Industrial
Name	Danlog factory
Uses	Manufactures tyres provides employment for 85 people local people use gym

27. Which of the five buildings has the most activity centred around it? Why?

.....

Shaping Space 84

Komentář k pojetí tématu: Cílem kapitoly je naučit žáky vnímat různé pojetí prostoru v sídlech, uvědomit si podobu budov, ulic a veřejných prostranství v sídlech a to na konkrétním příkladu jejich cesty do školy. Lokálně pojatá učebnice, umožňuje žákům poznávat podobu sídel na nejbližším okolí školy a bydliště, jedná se tedy o žákům blízké prostředí, zaměřuje se na detailní řešení parteru, prvky ovlivňující charakter veřejných prostranství, černobílé kresby jsou vytvořeny přímo „na míru“ pro učebnici (na tvorbě učebnice se podíleli architekti) a jsou rovnocennou součástí učebnice k textu. Černobílá forma publikace je záměrná a měla by umožnit její lepší distribuci (publikace je poskytnuta autory zdarma všem zájemcům ke stažení ve formátu pdf na internetu). Žáci kreslí schéma cesty do školy, přičemž učebnice poskytuje poměrně podrobný návod, jak schéma kreslit vč. konkrétní ukázky (viz schéma v horní části obrázku č. 5). Dále žáci diskutují o veřejných prostranstvích a učebnice opět uvádí vhodné příklady otázek k diskuzi na toto téma a na vhodných kresbách dokumentuje jejich možnou podobu (viz kresby v dolní části obr. č. 5). Celé téma je pojato a zpracováno velmi názorným způsobem. Samotný text je označen řadou orientačních značek (piktogramů), které pomáhají čtenáři v rychlé orientaci v textu (téma, klíčový koncept, aktivita apod.) Učebnice ještě obsahuje pracovní listy (opět černobíle pojaté, většinou ve formě otázek s prostorem k doplnění odpovědí), právě dobře připravená pracovní část určená žákům může být velmi praktickým pomocníkem učitele při výuce. Učebnice předpokládá, že si studenti kromě pracovních listů vytvoří ještě „zápisník“ – šanon, kam bude k jednotlivým kapitolám vkládat všechn nasbíraný a vytvořený materiál vč. fotek, map, informačních materiálů. Je kladen důraz na samostatnost žáků, společné diskuze, učebnice uvádí minimum faktografických údajů.

• Cities and industries (populárně naučná, zahraniční)

Obr. č. 7: Cities and

Before the city

The developer proposes to build a city to be called Sydney around the shores of Port Jackson in New South Wales. The main metropolitan area will cover about 1,300 square kilometres which at present is undisturbed bushland. This bushland and the wildlife that lives in it will be destroyed when millions of trees are cleared. To feed the people who will live in Sydney millions of hectares of bush will have to be cleared for farmland. Although this land will not be built on, the habitat and homes of all native animals in the area will have to be destroyed. Thirteen river valleys will be drowned to build reservoirs to supply the city with water. At present the area is home to a large number of Aboriginal people. These people have lived in the area for tens of thousands of years. They will be displaced. Their campsites and sacred sites will be destroyed and built over. Eventually their tribal organisation will break down.

Life in the new city

The factories and businesses of Sydney will create hundreds of thousands of jobs. There will be modern medical facilities, schools, colleges, and universities. There will be parks and gardens and other leisure facilities for locals and tourists. Tourism is expected to be an important source of income for the city.

To sum up, the area is at present one of unspoiled natural beauty. The air is clean. The waterways are an important source of food. The beaches are not polluted and there are many Aboriginal people living in the area. All of these things will be seriously affected by the development. Many parts of the environment will be altered, or destroyed forever.

The city of Sydney from the Harbour Bridge.

What is your decision? Do you think that the city should be built?

The effects of the city

The city will be home to about three and a half million people who will need about 800,000 homes. Each of these homes will need to be serviced with water, power, and waste disposal systems. Sewage will be treated by sewage treatment plants and then pumped into the sea. This will cause serious pollution in some areas. Land will be needed for rubbish tips. Port facilities will be built for the 1500 ships that will visit each year. There is a danger of pollution in Port Jackson from shipping. An international airport will be built to handle about 100,000 aircraft each year. This will produce serious noise pollution in some areas. A large number of factories will be built. They will produce goods ranging from flour to a variety of chemicals. These factories will cause air pollution. They will also dump dangerous wastes into local rivers. Air pollution will also be caused by motor vehicles. Smog will be a hazard during the summer.

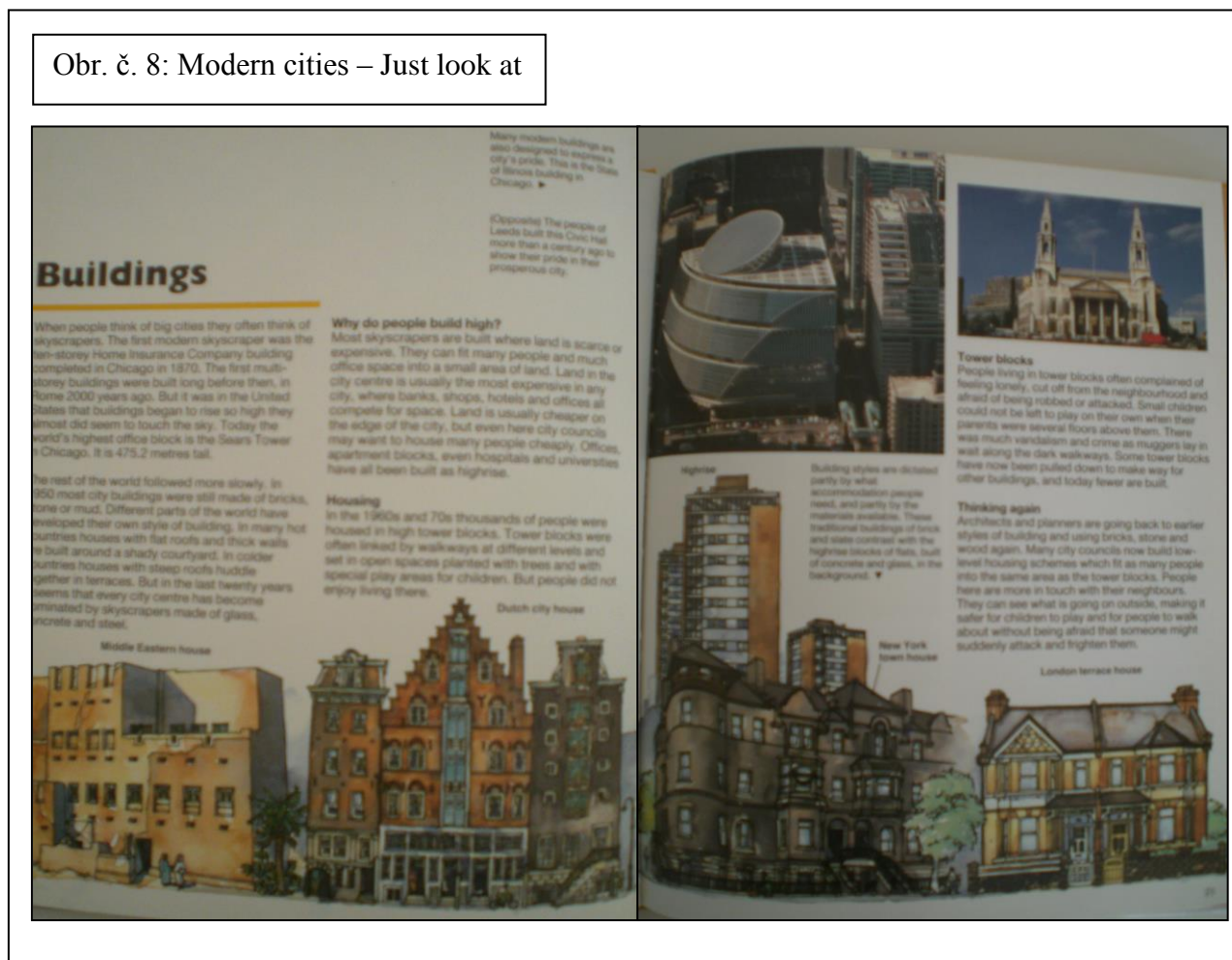
Smog over Sydney on a summer morning.

Komentář k pojetí tématu: Cílem kapitoly je ukázat na příkladu města Sydney proměny v osídlení, popsat důsledky vzniku velkoměsta ve všech jeho pozitivích i negativích. Jedná se o značně obsáhlé téma, které autoři probírají velmi stručně a obecně. Ačkoliv je obrazové části věnována téměř polovina prostoru knihy, obrázky lze považovat za dosti obecné s poměrně malou vypovídací hodnotou, žádným způsobem nerozšiřují obzor čtenáře nad rámec textu. Obrázky mohly např. vhodně dokumentovat na konkrétních příkladech výhody (pracovní příležitosti, občanskou vybavenost...) a nevýhody (znečištění, závislost na zdrojích...) o nichž se text v obecné rovině zmiňuje. Kladně lze hodnotit pouze dobrou přehlednost a orientaci v publikaci a velmi dobrou kvalitu obrázků, ty však představují svým rozsahem poměrně velkou nákladnost tisku a tvoří pouze efektní barevný doprovod textu.

• Modern cities – Just look at (populárně naučná, zahraniční)

Obr. č. 8: Modern cities – Just look at

Komentář k pojetí tématu: Kapitola se zaměřuje na problematiku městských budov – zejména výškových, text je velice podrobný a uvádí i řadu faktických údajů (např. kdy byl postaven 1. mrakodrap), po obsahové stránce je vyčerpávající – počátky stavby výškových budov, proč lidé staví výškové budovy, problematika sídlišť, současná výstavba. Neverbální složka (zejm. obrazová část) tvoří důležitou součást výkladu dané problematiky, autoři používají rozmanité typy obrázků – ilustrace, fotky a další, ty jsou vždy stručně komentované a vhodně tak doplňují text. Publikace je poměrně přehledná, obrázky by mohly být v některých případech názornější – např. problematice sídlišť jsou věnovány v textu 2 odstavce a obrazový doprovod představuje „nic neříkající“ obrázek panelového domu. Bylo by vhodnější zachytit atmosféru a problémy sídliště tak, jak je popisuje text (samota, opuštěnost, kriminalita) – viz např. zpracování v publikaci Houses and homes (obr. č. 8 na následující straně).

• Houses and homes (populárně naučná, zahraniční)

Obr. č. 9: Houses and homes

Planning an estate

Design for living
Building a new estate or a new town involves much more than rows and rows of houses. The most important factor that people are going to live in the houses and must therefore be given the facilities they need. The second most important factor is that the houses must be somewhere where people will want to live. It is no use building a new estate many miles from any work.

The people living in a new town vary from single people, to families of four or five, to older people probably living alone. The houses and flats must therefore be of different sizes and designs to allow for this variation. Some planners think that it is better to mix the groups up, others that it is better to separate them. Once the number, size and type of people living there has been established, the planner must think of the facilities needed.

What people need
A family with young children probably needs the greatest number of facilities. They require transport, shops, schools, parks, a health centre, and libraries. Other people would probably need least some of these facilities. The planners have to be sure that the facilities are both adequate and not under-used. It would be very wasteful to build a school that was much too big for the community it served.

It would of course be possible to build houses with none of these facilities, but very few people would want to live there, and those that did would find it very hard to make friends or to develop any feeling of belonging.

Planning
The lake on the left with an oil can floating in it was transformed into the estate shown below. The land had to be reclaimed and then allowed to settle before building could start. On the right is a plan of the estate. You can see that far more than just houses is included. Planning and designing an estate is a skilled job, requiring a great deal of imagination and attention to detail.

▲ An aerial view of a village. It contains all the features essential to a community. The church in the centre is the focal point, with the shops, school and doctor nearby. People live near these central services and yet still within walking distance of their work in the fields. Many modern planners are trying to recapture the village atmosphere when building new estates.

Planning for people's needs

School
For most families with young children a school nearby is an important consideration when choosing a house. Not only does this prevent a long and perhaps dangerous journey, it also helps the child to make friends with other children in the area.

Transport
Even though most families own cars it is still vital that housing developments have an efficient and reliable bus or train service. People can feel very isolated if it is difficult to travel to and from their homes.

Shops
Most people like to be within easy reach of a supermarket where they can do all their everyday food shopping under one roof. Many shopping centres today enable people to buy not only food but also clothes, household goods and books without stepping into the open.

Health
Health services are another important consideration. If people are ill they do not want to have to travel many miles to see a doctor. Dentists, surgeries, family planning clinics and baby clinics should also be close by.

Recreation
Few people today have large gardens so it is important to have recreation areas near houses where both children and adults can play games and sports or simply enjoy being in pleasant surroundings.

Culture
People also like to live close to public libraries and social centres. Social centres are places where people can hold meetings, put on plays, go to evening classes, or meet for a chat.

Planners have to think about all these things and more when they are designing a new housing development. If they do not provide what people have come to expect they will find it very difficult to attract buyers for their houses.

Work
It is no use buying a house unless it is reasonably close to places where jobs can be found. Most housing developments grow up around industrial areas or towns where shops and offices provide work.

High-rise living

▲ Sketches by the French architect Le Corbusier for cities of these heights. When these plans were drawn in 1927 they were considered revolutionary.

A new form of housing
The new results were forms of housing that have been built in the last thirty years in tower blocks. It is no new idea to live in a flat. Space is never limited, and if people want to live close to the centre and to their work it is possible to stack these houses one on top of another. The secret lies in making the blocks of flats very large.

Two developments made the construction of high blocks of flats possible: the discovery of new materials (steel glass windows and steel) and of new ways to build with them. In the early days of building skyscrapers the new materials were still very expensive, and the 'skyscrapers' were used only for offices. France could afford to put the high costs needed to construct where families could live.

Living in a tower block
How did it all happen? One reason is that building methods became more advanced and cheaper. A major factor in the expense of building houses is always the cost of men's wages. With the invention of huge cranes and other aids, it needed fewer men to build blocks of flats than were needed to build ordinary houses for the same number of people.

In an ideal form, living in a tower block can be convenient, with cheap heating and shops in the basement. But for some people the reality is very different from the architect's dream. The flats in a block may have cramped rooms, so there is no space for children to play. If you don't know your neighbours, or if the lift breaks down, it is very isolated and trapped and lonely.

▲ Looking out of the window from a flat in a tower block. From this height it is impossible to identify the people on the ground below, which can make you feel isolated from the rest of the world.

▲ Supplying central services to a tower block can cause problems. A minor gas explosion, for example, which at ground level may not be too serious, can have a fatal effect 25 floors up. Fire too is a greater danger in tall buildings.

▼ Lifts in some tower blocks have the buttons high up so that children cannot play with them. But supposing you live on the twentieth floor, how do you get up there if you can't reach the button?

Where do they come from?

There are famous modern houses that help you to recognize which country they are in, but these tower blocks could have been built anywhere. Can you guess which country each is in? The answers are below.

Answers: 1-Norway, 2-Austria, 3-France, 4-Canada.

Komentář k pojetí tématu: Celá publikace je poměrně úzce zaměřena na téma domov a bydlení, témata pojednává velmi podrobně a zároveň názorně pomocí obrazového materiálu ve formě kreseb, fotek a plánů ať už černobílých či barevných. V uvedené ukázce se zaměřuje na problematiku bydlení – vazba domu a ostatních funkcí sídla, zvláště se pak zaměřuje na problematiku panelových sídlišť. Autoři uvádějí základní předpoklady k tomu, aby lidé v místě bydliště byli spokojeni, uvádějí příklady, na co všechno je třeba pamatovat při navrhování nových domů (nároky na občanskou vybavenost, dopravní nároky atd.). Obrázky jsou doprovázeny rozsáhlým komentářem, jedná se dle mého názoru o graficky nejpodarenější publikaci – viz např. zachycení atmosféry sídliště na výše uvedených fotografiích, vhodně kombinuje kresby s fotografiemi, přičemž všechny mají svůj důležitý dokumentační charakter. Nevýhodou publikace je, že po čtenářích nevyžaduje prakticky žádnou kreativitu. Z hlediska pojetí uvedeného tématu lze vytknout autorům, že příliš nenavádí čtenáře na tematiku prostorového členění sídla a řešení veřejných prostranství.

• **Zeměpis pro 8.ročník – společenské složky krajiny (učebnice, ČR , nakl. Alter)**

Obr. č. 10 : Zeměpis pro 8.ročník – společenské složky krajiny

Shrňte vše, co jsme si řekli o současném vývoji a funkci městských sídel. Využijte tučně vyznačená klíčová slova ze cvičení 1 až 4.

5 V posledních letech se ve vyspělých částech světa projevil **zpětný pohyb z měst na venkov**. Uveďte důvody, které k tomuto rozhodnutí vedou. Jaká jsou podle vašeho názoru pozitiva a negativa tohoto jevu?

.....

.....

.....

5 ÚZEMNÍ USPOŘÁDÁNÍ MĚST

CVIČENÍ

Jako zdroj informací můžete využít údaje ze str. 55.

1 Napište, které objekty najdeme v **historických jádrech měst** a jakou novou funkci mohou tyto objekty plnit v současnosti.

.....

.....

.....

Staroměstské náměstí – historické městské jádro Prahy

2 Popište strukturu **současných nových městských center** (střed velkoměsta – city [sity]). Uveďte příklady měst, v nichž historické jádro zůstalo i současným centrem města, a příklady míst, kde se tyto funkce oddělily.

.....

.....

.....

Moderní centrum

3 Obytnou funkci plní všechny městské části – činžovní domy ve staré zástavbě, vilové čtvrti, rodinné domky, rozsáhlá sídliště vícepodlažních panelových domů. Napište, v jaké míře jsou k bydlení využívána centra měst. Proč tomu tak je? V které z výše uvedených obytných zón bydlí v současných městech nejvíce obyvatel? Odhadněte, kde je pravděpodobně nejvyšší cena pozemků, v jakých domech a v jakých lokalitách je asi nejvyšší nájemné. Pohovořte o nákladech a potřebném času na dopravu do zaměstnání.

Obytná oblast poblíž náměstí Mantelá Curie – Brno

4 Zopakujte si, kde v územním plánu měst vznikají **nová průmyslová a obchodní centra**. Nakreslete plánek a popište, jak byste je oddělili od obytných zón.

5 Charakterizujte **současná moderní obchodní centra (supermarkety, hypermarkety)**. Uveďte, které výhody oproti malým roztroušeným obchodům přináší (vezměte v úvahu možnosti parkování, námahu s přenášením/převážením zboží, různé druhy zboží v jednom nákupním prostoru, výhodné cenové relace, příjemné prostředí, čistota, aj.). Pokud nejste zastánci obchodních center, můžete uvést protiarumenty, např. davů lidí, spotřeba jako životní cíl, tlak reklamy na zákazníka apod. Žádné z těchto stanovisek nelze vydávat za jediné správné; jejich volba je osobní věcí každého občana.

Supermarkety mají své výhody i nevýhody. Jednou z nesporných výhod je, že bezbariérový přístup umožňuje nákup všem lidem.

6 Napište, jaký význam přikládáte **parkům a jiným zeleným plochám** přímo uvnitř měst. Mohou je podle vašeho názoru zastoupit příměstské rekreační plochy? Svůj názor vysvětlete.

.....

.....

.....

Lucemburský park, Paříž, Francie

7 Kromě uvedených funkcí musí mít každé město i určité **technické zázemí, které zabezpečí ostatní funkce** (soustředování a odvoz odpadků – zabezpečení zpracování tříděného odpadu; skládky nebo moderní spalovny; vodárny pro zajištění přívodu pitné vody; čističky odpadních vod; teplárny pro centrální vytápění; garáže pro městskou dopravu aj.). Pokuste se zjistit (např. na webových stránkách městských úřadů), na jaké úrovni je toto zázemí ve vašem (nebo v blízkém) městě. Třídí se u vás odpad? Jak vypadají místa, kde se odpad soustřeďuje, jakým způsobem je zpracováván? Domníváte se, že i tyto technické stavby mohou být architektonicky únosné, aby nehyzdily krajinu? Znáte i další příklady? Např. objekt spalovny odpadů v Liberci získal ocenění Stavba roku 2000.

Spalovna odpadů v Liberci

Komentář k pojetí tématu: Cílem kapitoly je představit žákům územní uspořádání města, charakteristiku jeho jednotlivých částí (historické jádro, city, obytné části měst, průmyslové a obchodní zóny, plochy zeleně, technické zázemí města). Text je v mnoha místech přerušen a určen pro doplnění samotným čtenářem, po žácích se vyžaduje poměrně rozsáhlá samostatná činnost, návod pro tuto činnost je však v učebnici velmi omezený – např. neradí, jak postupovat při vytváření požadovaných plánů (viz úkol 4 na obr. č.10 – Zopakujte si, kde v územním plánu měst vznikají nová průmyslová a obchodní centra, nakreslete plánek a popište, jak byste je oddělili od obytných zón.). Text je doprovázen souvisejícími obrázky, avšak ve většině případů obrázek žákům příliš nepomáhá při pochopení resp. zamýšlení se nad příslušnou problematikou. Jedná se o poměrně nekonkrétní obrázky viz například odstavec o současném využití historických budov, který je doprovázen obrázkem Staroměstského náměstí v Praze. Téma je zpracováno nesourodě, chybí celková koncepce sídel. Celá učebnice hodně odkazuje na internet a CD-rom, který vyšel samostatně k učebnici (ten obsahuje hlavně bohatou obrazovou přílohu, CD-rom nebyl součástí hodnocení). Učebnici by bylo vhodné rozšířit o podrobnější návody k samostatným činnostem event. nějaká forma pracovních listů (viz obr. č. 6 příklad pracovních listů učebnice Shaping space).

• **Zeměpis 9 vč. pracovního sešitu (učebnice, ČR, nakl. Fraus)**

Obr. č. 11 : Zeměpis 9 vč. pracovního sešitu

OSÍDLENÍ

Život uvnitř měst

Města často vnímáme jako body v zeměpisném atlasu, hledáme jejich polohu, porovnáváme v tabulkách populační velikost. Můžeme zapamatovat praporek do měst v Česku, Evropě nebo ve světě, která jsme již navštívili. Velmi zajímavé je zkoumat i vnitřek měst a zjišťovat, kde žijí chudí a kde bohatí lidé, kde se nacházejí průmyslové čtvrti, kde obytné zóny nebo kde jsou soustředěny služby.

Pokuste se vyjmenovat jednotlivé části vašeho města. Které funkce plní? Jací lidé je obývají?

Každých deset let se téměř ve všech státech světa koná sčítání lidí. Výsledky sčítání z jednotlivých městských čtvrtí lze zobrazit na mapě. Dostaneme tak odpovědi na řadu otázek týkajících se vnitřního uspořádání města. Obrázky naznačují, jak může podklady sčítání využít společnost.

Území měst v jednotlivých částech Chicaga

Pokuste se popsat změny v krajině, které souvisí s nerovinným městem.

Města se utvářejí postupným rozrůstáním zástavby a příchodem obyvatel z venkovských oblastí nebo imigrací z ciziny. Postupně se tak vytváří jejich jednotlivé historické zóny. Historické centrum bylo zachováno v mnoha našich, evropských i asijských městech, napopak města Nového světa jsou charakteristická svými výstavnými centry (city) s mrakodrapy pocházejícími z posledních století. Během průmyslové revoluce v Evropě v 19. století vznikala většinou předměstí, která dnes tvoří tzv. **vnitřní město**. Najdeme zde průmyslové zóny, čtvrti s činžovními domy i části s vilovou zástavbou.

5 8

OSÍDLENÍ

Panelské sídliště socialistického typu, kde žije v současnosti velká část městského obyvatelstva, najdeme téměř výhradně v **vnitřním městě**. Okraje měst a jejich zájmy patří v dnešní době mezi nejvíce rozvíjené oblasti. Mnozí bohatší, ale i mladší obyvatelé se ve vyspělých i post-socialistických městech stěhují právě do těchto **suburbánních zón**.

Panelské sídliště Rodinné domy v zájmu města Činžovní domy

Velká města jsou obydlena lidmi s mnohem pestřejším etnickým i společenským složením než venkovské oblasti. To je do značné míry způsobeno příilemem přistěhovačů z cizích zemí – imigrací. Pro lidi, kteří se přistěhují do jiného města je mnohem jednodušší, tedy alespoň po počátku, bydlet a pracovat ve čtvrti, v níž žijí jejich krajané. Mohou tak využívat již vybudované sítě kontaktů a snáze se prosadit na trhu práce.

Ve vyspělých státech můžeme najít v centrálních částech měst i na předměstích etnické oblasti. Pokud jsou obyvatelé některé čtvrti výrazně prostorově a společensky odděleni od dalších částí města, hovoříme o jejich **segregaci**. Segregace působí potíže v soužití obyvatel. V extrémních případech je nejchudší obyvatelstvo soustředěno v ghettách plných sociálních, rasových a ekonomických problémů, s nimiž se místní úřady v řadě zemí snaží a nákladně potýkají.

Vysvětlete, čemu se říká Chinatown. Ve kterých městech se nachází?

Průmyslová zóna dole v čtvrti v australském městě Brisbane

Časem se charakter bydlení v jednotlivých čtvrtích změnil. Některé části vnitřního města byly rekonstruovány a chudší obyvatelstvo vytlačeno na předměstí. Čtvrti sociálního bydlení, kam byli nevolně přestěhováni sociálně slabší obyvatelé, případně národnostní menšiny, patří k nejobybnějším oblastem západoevropských měst. Podobně koncentrace sociálně slabších obyvatel vznikají chybou politikou některých městských správních orgánů. Dochází k tomu také u nás.

Projďte se po hlavní ulici vašeho města směrem od náměstí v historickém středu až na okraj města. Pozorujte stáří a charakter zástavby a pokuste se podle toho určit výše zmíněné části města. Výsledky zakreslete do plánu.

5 9

OSÍDLENÍ

Život uvnitř měst

Rozdíly v úrovni života obyvatel jednotlivých částí měst působí nepokojně. Zjistí v novinách nebo na internetu, co se odehrálo ve francouzských městech na konci roku 2005 nebo v Los Angeles v dubnu 1992.

Kterou část velkých měst označujeme za slum?

Kampaň v britských městech za omezení individuální automobilové dopravy. Konal se takové akce i u nás?

Zajímavým řešením dopravy v hustě zastavěném centru Sydney je monorail, zavřesžený na domy nad úrovní chodníků.

Jednotlivé městské části zabezpečují různé funkce. V centrech jsou tradičně soustředěny obzvláště aktivity, které nemají, vzhledem k vysokým cenám pozemků, velké územní nároky. Najdeme tu banky, luxusní obchody, právní a poradenské služby. K nejdůležitějším patří především služby, obchod a kultura. Směrem k okrajům města vzrůstá obytná funkce. Některé čtvrti jsou téměř vyhradně určeny k bydlení. V příměstské zóně se nacházejí průmyslové objekty, skladové areály nebo rozsáhlé oblasti s obchodní funkcí.

V reálných novinách vyhledejte, kolik stojí v Česku m² stavebního pozemku, kancelářských nebo bytových ploch v centru Prahy, v krajském městě a menším městě. Co ovlivňuje jejich cenu?

Stále se zvyšující počet osobních automobilů vyvolává ve městech řadu dopravních problémů. Diskutujte o nich a pokuste se navrhnout možnosti jejich řešení.

Shrnutí

Města představují mozaiky jednotlivých čtvrtí, které se od sebe liší složením obyvatelstva i funkcemi. V centru jsou na dražších pozemcích soustředěny služby a obchod, směrem k okrajům vzrůstá podíl bydlení. Průmysl, sklady a obchodní centra se v současné době většinou soustřeďují na periferiích. Vážné problémy působí velkým městům individuální doprava.

Otázky a úkoly

- 1 V atlasech často najdeme počet obyvatel měst s aglomerací, nebo bez ní. Vysvětlete, co je aglomerace a porovnejte největší města jednotlivých kontinentů.
- 2 Ve kterých městských částech se vyskytuje více lidí přes den než v noci? Vysvětlete proč.
- 3 Prohleďte si mapu vašeho města a uveďte, ve kterých obobích vznikaly jednotlivé čtvrti.
- 4 Která místa ve vašem městě (obci) považujete za nebezpečná? Uveďte proč.
- 5 Vyjmenujte pět problémů, s nimiž se potýká vaše město (obec). Diskutujte o možnostech jejich řešení nebo zmírnění. Můžete nějak přispět i vy?

6 0

OSÍDLENÍ

Život uvnitř měst

Vytvořte strukturu schéma nejbližšího krajského města s důrazem na vyznačení jednotlivých zón, např. historického centra, obytné zóny, nového městského centra, nákupního centra, obchodního centra.

1 Jak nazýváme území v obcích, které tvoří jádro města?

Napiš příklady obcí vystupujících skrz území nejbližšího krajského města.

Komentář k pojetí tématu: Kapitola představuje žákům strukturu města, jeho základní členění a funkce, charakteristiku jednotlivých částí (city, vnitřní město, předměstí a okraje měst – panelová sídliště, suburbanizační zóna, etnické čtvrti a problém segregace). Učebnice klade důraz na vizualizaci učiva množstvím fotografií, kreseb, kartogramů, grafů a map a to jak v barevné tak černobíle formě. Ačkoliv mají všechny obrázky doprovodný komentář, jejich dokumentační hodnota je různá, někdy velmi dobrá – viz např. obr. dokumentující rozsáhlé výrobní a skladové areály v okolí velkých měst, někdy méně vydařená – viz např. obrázek dokumentující zátěž suburbanizační výstavby na krajinu na levém okraji obr. č. 11. Pro uvedený úkol „Pokuste se popsat změny v krajině, které souvisejí s rozrůstáním města“ chybí v textu podrobnější nápověda, na co se mají žáci zaměřit ev. lze uvažovat o vhodném doplnění grafickou nápovědou v podobě obrázku. Další podnětný úkol - „ Projděte se po hlavní ulici vašeho města směrem od náměstí v historickém středu až na okraj města. Pozorujte stáří a charakter zástavby a pokuste se podle toho určit výše zmíněné části města. Výsledky zakreslete do plánu.“ - je pro žáky bez podrobnějšího návodu jak při tvorbě plánu postupovat velmi těžko splnitelný. Zvláště když učebnice žádné schéma členění města nezachycuje (učebnice poskytuje pouze obrázky z jednotlivých čtvrtí, nikoliv jejich možné prostorové rozložení). Přehledná úprava je doplněna o piktogramy usnadňující orientaci v učivu. Pracovní sešit je odlišně pojatý než učebnice (různí autoři), někdy obsahuje jednoduché úkoly, vedoucí zejména k prozkoušení naučených pojmů a fakt formou doplňování, někdy - jako v případě uvedené ukázky - zas naopak vyžaduje na žácích značně náročné a tvůrčí úlohy (zobrazení krajského města s vyznačením jednotlivých zón - historické centrum, nové městské centrum, obytné části, nové nákupní zóny). Domnívám se, že takto pojatý úkol je nad schopnosti žáků 9. třídy a je zbytečně náročný, navíc chybí návod k tomu, jak při tvorbě schématu postupovat, vhodnější by bylo, kdyby žáci měli vytvořit schéma sídla kde bydlí tak, jak je to po nich požadováno v rámci učebnice a pracovní sešit by poskytoval podrobný návod a případně ukázku možné podoby takového schématu tak, jak to zachycuje např. učebnice *Shaping space* – viz obr. č. 5.

• Život v našem regionu (učebnice, ČR, nakl. Fraus)

Obr. č. 12 : Život v našem regionu

MĚSTA, MĚSTEČKA, VESNICE

Struktura a funkce města

V českých městech můžeme rozlišit tři až šest strukturálních zón:

A Centrální část většiny měst tvoří historické jádro s náměstím a s kostelem, kde se soustřeďují správní a obslužná funkce: radnice, kulturní zařízení (muzeum, galerie), banky, hotely, restaurace, obchody.

B Pro širší centrum města je typická obytná funkce: hustá zástavba nájemních domů pocházející z konce 19. století a začátku 20. století. Tato část města je poměrně dobře vybavena službami (obchody, školy). Bývají zde také staré průmyslové podniky a nádraží z 19. století, některé z nich dosud fungují. Vlivové čtvrti pocházejí ze začátku 20. století.

C Na širší centrum navazuje většinou novější obytná část s rodinnými domy a s panelovým sídlištěm z období 60. až 90. let 20. století.

D Pro okraj větších měst je typická funkce výrobní, dopravní a technická: výroba, sklady, vodárna, čistírna odpadních vod, sportovní zařízení a obchodní areály plní funkci rekreaci a občerstvení.

E Pro příměstskou zónu u středně velkých měst a velkoměst jsou typické rodinné domy se zahradami, rekreační objekty (např. chaty), zahradkářské kolonie, lesopark a cyklistickou stezkou apod.

F Bezprostředně za hranicemi větších měst vznikají v současnosti menší sídla s rodinnými a řadovými domy, tzv. satelitní městečka. Lidé odcházejí z města a požírají si zde kvalitní bydlení v příjemném prostředí blízkém přírodě. Vznikají zde však problémy s nedostatkem škol a s dopravním zaostáváním.

Prohlédni si schéma a pročti text k jednotlivým zónám. Schéma vyjadřuje značně zjednodušené uspořádání hlavních strukturálních zón ve velkých městech. Ve skutečnosti město není rozčleněno tak pravidelně jako ve schématu. Zóny se ve městě prolínají. Menší města mají podstatně jednodušší strukturu. Většinou je zde možno rozlišit pouze centrum s historickým jádrem a zbytek města. Příměstská zóna zde většinou doveditelná chyběla, v současnosti pomalu vzniká.

Menší města mají podstatně jednodušší strukturu. Většinou je zde možno rozlišit pouze centrum s historickým jádrem a zbytek města. Příměstská zóna zde většinou doveditelná chyběla, v současnosti pomalu vzniká.

Legenda ke schématu

- radnice
- škola
- bytový dům
- rodinný dům
- panelový dům
- stará továrna
- chata
- stanice
- výrobní podnik

Historické jádro města

Banka v centru města

Síť centrum města – bytové domy

Síť centrum města – rodinné domy

Panelové sídliště

MĚSTA, MĚSTEČKA, VESNICE

Strukturální zóny v našem městě

Na plán města položíte průsvitku a zakreslete tři až šest základních funkčních zón.

Označte je písmeny A – F:

- centrální část města s historickým jádrem;
- širší centrum s hustou zástavbou bytových domů a se starými průmyslovými podniky;
- novější obytnou část s rodinnými domky a panelovým sídlištěm;
- okraj města;
- příměstskou zónu.

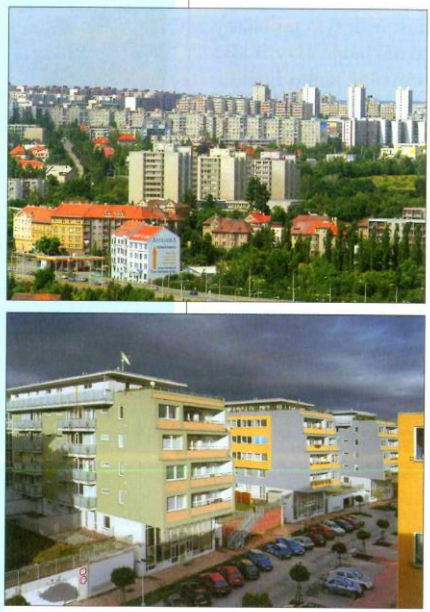
Pokud za hranicemi města vzniká sídlo tvořené novostavbami rodinných domů, zakreslete jeho polohu.

1. Charakterizujte jednotlivé zóny ve vašem městě: poloha ve městě, jejich typické a speciální funkce, vybavenost službami, kvalita bydlení, kvalita životního prostředí (přírodní a sociální složky).
2. Použijte, zda jsou funkce obytné, obslužné, výrobní, rekreační a technická vhodně rozmístěny a zda fungují tak, aby se lidem žilo zdravě a pohodlně.
3. Zhodnoťte rozmístění, rozlohu a funkci městské zeleně. Je dostatečné? Navrhněte změny.

Jsou funkce v našem městě skutečné funkční?

Připravte se na závěrečnou diskusi, v ní zhodnotíte kvalitu života ve vašem městě z hlediska jednotlivých funkcí. Co můžete pochopit? Co se vám nelíbí? Společně stanovte otázky a okruhy, o kterých se budete diskutovat.

1. Funkce a jejich kvalita:
 - obytná (nájemní a rodinné domy, sídliště);
 - obslužná (obchody, školy, zdravotnictví, kultura, zábava);
 - správní (zastupitelstvo);
 - dopravní (nádraží, parkoviště, garáže, čerpací stanice, obchvat města, průjezd městem);
 - výrobní (zemědělství, průmysl, řemesla);
 - sociální (pomoc seniorům, postiženým a opuštěným lidem);
 - rekreační (parky, zahrady, les, sport);
 - technická (zářivka, čistírna, komunikační síť, energetické sítě).
2. Žije se u vás lidem zdravě?
 - využijte svých zkušeností a uvádějte příklady:
 - místa s nejčistším ovzduším a místa klidu;
 - místa s dostatkem zeleně. Část vodní toky a vodní nádrže;
 - místa znečištěná, zdroje znečištění (šápaty, bluk, pračky, popelky, odpady);
 - místa znečištěná domácnostmi (šber a třídění odpadu, parkoviště, chodníky, dvorky, stopy psů).
3. Jak si představujete kvalitu života ve městě za deset let? Co se určitě zlepší?

Popiš sídliště na obou snímcích. Využij svých zkušeností a uveď přednosti moderního sídliště.

Žijeme na sídlišti.

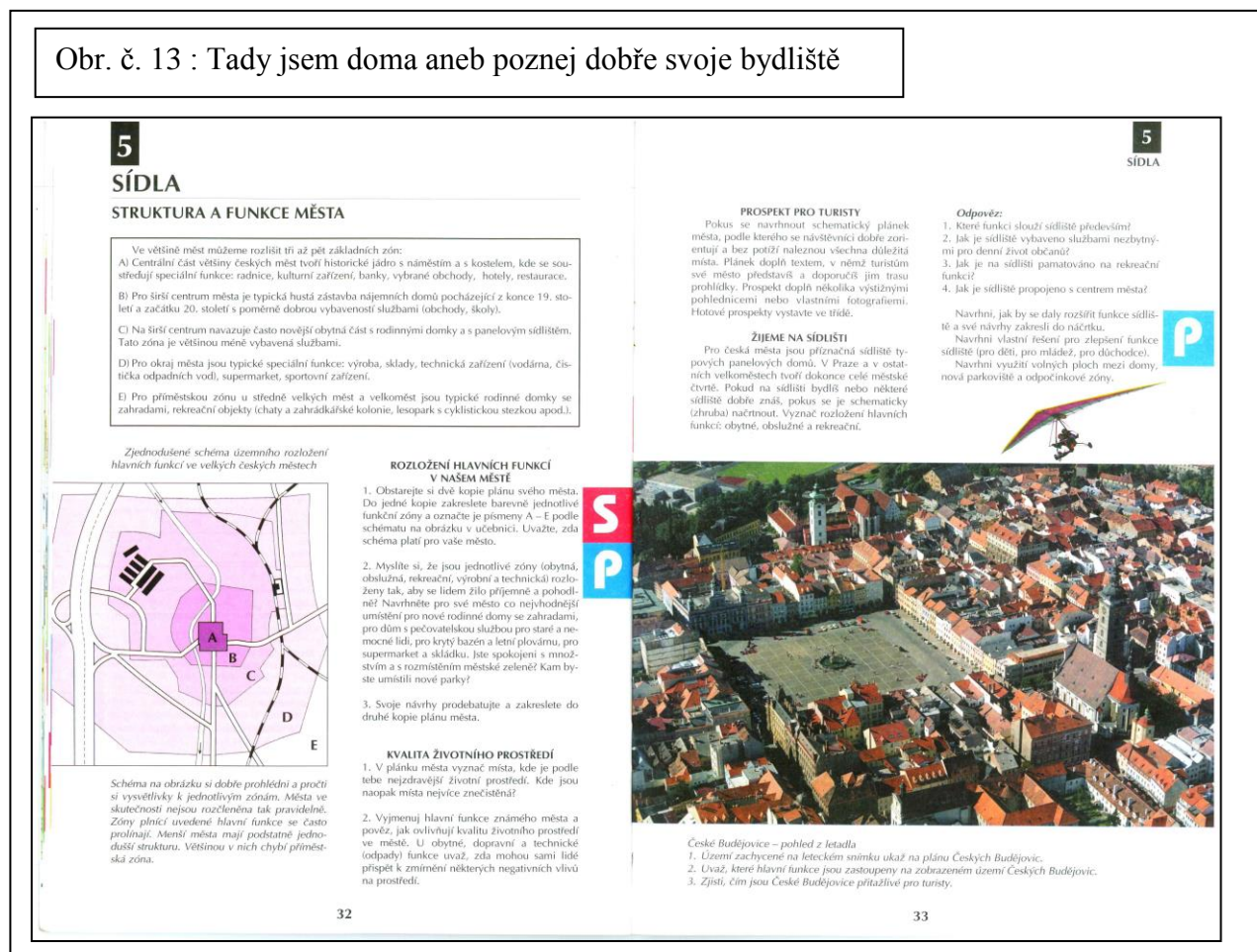
Pro česká města jsou příznačná sídliště typových panelových domů postavených v období socialistické éry. V Praze a v ostatních českých velkoměstech tvoří sídliště celé městské čtvrtě, v nichž žijí tisíce lidí. Pokud žijete na sídlišti, zde je úkol pro vás:

1. Sídliště schematicky načrtněte na papír formátu A4. Barevně zakreslete hlavní funkční zóny: obytnou, obslužnou a rekreační.
2. Odpovězte:
 - Které funkce sídliště slouží především?
 - Jak je sídliště vybaveno službami? Postačují existující služby pro příjemný život lidí?
 - Jak plní sídliště rekreační funkce? Jak pamatuje na děti, na mládež a na seniory?
 - Jak je sídliště propojeno s centrem města? Je toto spojení vyhovující?
3. Navrhněte:
 - Kde a čím by bylo možné posílit rekreační funkci sídliště?
 - Jak lze využít volné plochy na sídlišti? Zvláště pomyslete na děti, na mládež a na seniory.
 - Jak celkově zkvalitnit život lidí? Uvažujte nejen o čistotě, zeleni, klidu, kvalitě služeb a dopravní dostupnosti. Vezměte v úvahu také bezpečí lidí, sousedské vztahy, kulturnost bydlení a estetický dojem sídliště.

Komentář k pojetí tématu: Cílem kapitoly je seznámit žáky s členěním měst a s funkcemi, které město plní, učebnice pracuje s termínem strukturní zóna – v českých městech rozlišuje 3-6 strukturních zón (centrální část, širší centrum, novější obytná část, technické, obchodní a výrobní zázemí města, rekreační zázemí větších měst, suburbanizační zóna bydlení), s rozložením a charakterem různých funkcí města se žáci následně seznamují v rámci rozboru sídla, v němž žijí. Učebnice klade důraz na vizualizaci učiva množstvím fotografií, kreseb, kartogramů, grafů, map a schémat a to vesměs v barevné formě. Text poměrně výstižně charakterizuje jednotlivé části měst včetně vhodného doplnění schématem struktury města. Většina obrázků a schémat má poměrně dobrou vypovídací hodnotu a odpovídá textům viz například detailní fotografie z ulic měst zachycující dobře jejich charakter. Nevhodné se v této kapitole jeví užívání obrázků leteckých s velkým měřítkem jako třeba u příkladu panelového sídliště či satelitního městečka, kdy o vlastním charakteru čtvrti obrázků v podstatě nic nevypovídá (viz obr. č. 12). Podobně tuto malou vypovídací schopnost lze dokumentovat na ukázce úkolu týkajícího se života na sídlišti – popis obrázku navádí žáky k popsání rozdílu mezi starým panelovým sídlištěm a moderním sídlištěm, z obrázku příliš patrný rozdíl nevidíme... (viz obr. č. 12 v dolní části). Přehledná úprava učebnice je doplněna o piktogramy usnadňující orientaci v učivu. Výkladový text je odlišen kurzívou (tvoří menší část učebnice), důraz je kladen na samostatnou práci žáků, analýzy, diskuze, typický je malý podíl faktografických údajů podobně jako u učebnice *Shaping space*. Učebnici chybí konkrétní návody na vytváření grafických schémat, k nimž v rámci nejrůznějších úkolů vyzývá, jedná se spíše o dosti obecná doporučení viz úkol *Žijeme na sídlišti* v dolní části obr. 12. Celkově lze říci, že učebnice obsahuje celou řadu velmi inspirativních, avšak poměrně náročných úkolů, které by si zasloužily podrobnější návody – např. úkol z výše uvedené ukázky učebnice: „Zhodnoťte rozmístění, rozlohu a funkci městské zeleně. Je dostatečná? Navrhněte změny“, by bylo vhodné doplnit o podrobnější popis toho, čím je obecně městská zeleň utvářena, jaké jsou její základní funkce a vazby jak v rámci města, tak k okolní krajině. Pro tuto učebnici je zpracována příručka pro učitele, která by případně mohla obsahovat právě podrobnější návody ev. doporučení, jak k jednotlivým úkolům přistupovat, co je důležité, na co by měl být kladen důraz apod.

• Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště (učebnice, ČR, nakl. Mobydick)

Obr. č. 13 : Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště

Komentář k pojetí tématu: Učebnice je v podstatě starší verzi učebnice Život v našem regionu, (je od stejné autorky, stejné zaměření, podobná obsahová struktura). Po obsahové stránce je téma zpracováno velmi podobně jako Život v našem regionu. Rozdíl je zejména v grafickém zpracování - oproti učebnici Život v našem regionu je zde užito obrázku s mnohem menší dokumentační hodnotou (učebnice obsahuje pouze jeden letecký snímek náměstí v Českých Budějovicích), schéma rozložení hlavních funkcí je dosti zjednodušující (chybí např. vazba na bezprostřední okolí za hranicemi města, náznaky prolínání funkcí tak jak je obsahuje schéma v učebnici Život v našem regionu). Učebnice obsahuje celou řadu námětů pro tvůrčí činnost žáků, avšak opět chybí podrobnější návody k jejich vytvoření - učebnice obsahuje např. v podstatě totožný úkol jako výše popsaný u učebnice Život v našem regionu, týkající se života na sídlišti. Učebnici Život v našem regionu lze považovat za propracovanější variantu této původní učebnice. Závěrem dodejme, že zdroj učebnice Tady jsem doma, kdy v ČR prakticky nebylo obdobné téma žádným způsobem zpracováno, musel být nesmírně obtížným úkolem a je velice dobře, že došlo k dalšímu propracování této původní učebnice v podobě Života v našem regionu.

7.4.5 Doporučení k tvorbě učebnic

Z výše uvedeného hodnocení jednotlivých publikací a konkrétních příkladů budou nyní učiněny závěry a vyvozena základní doporučení pro tvorbu učebnic zabývajících se problematikou sídel.

- **Lokální pojetí** - z hlediska obsahu lze zaměřit publikace buď lokálně či globálně. Prokazuje se vhodnost lokálního pojetí, díky němuž poznávají žáci prostředí sídel na příkladech z jim blízkého okolí bydliště, školy apod. Témata jsou u lokálně zaměřených publikací úzce zaměřena, nesnaží se obsáhnout „celý svět“ a proto se publikacím s lokálním pojetím daří propracovat témata s větší podrobností a přesností (Shaping space, Houses and homes, Život v našem regionu).
- **Názornost obrázků a jejich doplnění komentářem** – z analýzy publikací je zřejmé, že autoři učebnic si uvědomují důležitost vizuálního vnímání a grafické stránce učebnic věnují často značnou pozornost (prakticky není zásadní rozdíl mezi učebnicemi a populárně-naučnými publikacemi). Většina analyzovaných publikací obsahuje řadu obrázků, schémat, map, tabulek a diagramů. Obrázky včetně mapových schémat a grafů většinou bývají nedílnou součástí obsahu textů ev. úkolů nikoliv jen obrazovým doprovodem. Popisky k obrázkům obsahují často otázky k zamyšlení. Jednoznačnou výhodou je, pokud obrázky pro publikaci vznikají alespoň částečně přímo „na míru“ (viz např. Shaping space – obrazový doprovod tvoří jednoduché skici, jsou výstižné a pro žáky velmi názorné, k tvorbě učebnice byli přizváni architekti, kteří jsou autory zmíněných obrázků). S kvalitou obrázků prakticky neměla žádná publikace problém, důraz je třeba klást na jejich názornost, vhodné je doplnění obrázků komentářem.
- Při pojetí výuky by měl být kladen **důraz na samostatnost, schopnost analýzy a hodnocení, společnou diskuzi, prezentaci**, doporučit lze rovněž **výuku v terénu**, není třeba uvádět příliš mnoho faktů. Důležitou součástí učebnic (případně lze zařadit do příruček pro učitele) by měly být **návody k těmto činnostem**, např. doporučující otázky do diskuze na dané téma – na co klást důraz, **návody k vytváření grafických výstupů ve formě schémat, skic a modelů, případně jejich příklady**. Žáci potřebují vzor, jak jednoduše zobrazit jev, který si pamatují z reálného prostředí. Možnou podobu návodů k tvorbě modelů a skic uvádí příloha č. VII, příloha vychází z doporučení, která jsou součástí irské učebnice Shaping space, jejich přesnou podobu by bylo nutné konzultovat s pedagogy z praxe.
- Samozřejmou součástí všech zahraničních publikací vč. učebnice je závěrečná kapitola s **odkazy na související publikace, webové stránky, sdružení a organizace zabývající se řešenou problematikou**, v českých publikacích se s těmito prvky setkáváme ojediněle spíše v rámci textu, samostatná kapitola jim není vyhrazena, bylo by vhodné ji zařadit.

Možnou podobu výuky dle výše uvedených doporučení zachycuje ukázka v příloze č. VIII.

8 Splnění cílů disertační práce, platnost hypotéz

8.1 Potvrzení platnosti hlavní hypotézy

Na počátku výzkumu byla stanovena hlavní hypotéza (kap.5.2):

Obsah výuky problematiky sídel je v učebnicích pro druhý stupeň základních škol v ČR nedostatečný.

Tato hypotéza byla potvrzena jen částečně. V průběhu výzkumu (v letech 2006-2010) došlo k poměrně velké změně v nabídce učebnic zaměřených na tuto oblast v rámci ČR – na trhu se objevují učebnice s touto dosud opomíjenou tematikou (zejména učebnice z nakladatelství Fraus). Jak ukazuje kap. 7.4.2, z hlediska zastoupení hlavních témat z oblasti problematiky sídel absentuje pouze Prostorová struktura sídla – jediná učebnice, která se alespoň částečně zabývá touto problematikou, je Život v našem regionu a to pouze v části týkající se některých prvků veřejných prostranství. Na uvedených příkladech (viz kap. 7.4.4) je doloženo, že zatímco starší učebnice se potýkaly s řadou nedostatků při zpracování jednotlivých témat, zmíněné učebnice z poslední doby od nakladatelství Fraus (Zeměpis 9 a Život v našem regionu) zpracovávají jednotlivá témata většinou velmi dobře. Obecně lze vytknout pouze nedostatek podrobnějších návodu pro pracovní úkoly týkající se zakreslování prostoru, vytváření různých schémat sídla apod. – jedná se totiž o úkoly, které mohou být zcela nové nejen pro žáky, ale i jejich učitele.

8.2 Platnost dílčí hypotézy

Před vlastním zkoumáním publikací byla stanovena dílčí hypotéza (kap. 5.2):

České publikace obsahují méně témat z oblasti problematiky sídel než zahraniční publikace určené žákům 2. stupně ZŠ.

Platnost tohoto výroku na základě prostudovaných učebnic byla potvrzena jen částečně. Při stručném výčtu obsahů se ukazuje, že české učebnice jsou v současné době srovnatelné se zahraničními publikacemi, jediným absentujícím tématem je prostorová struktura sídel. Na rozdíl od zahraničních publikací, které se zabývají převážně zastavěným územím, se v českých učebnicích klade důraz rovněž na okolní krajinu obklopující sídlo. Absence tématu prostorové struktury může být způsobeno pravděpodobně tím, že architekti/urbanisté se na přípravě této výuky v ČR prakticky nepodílejí, na přípravě českých publikací se podílejí zejména geografové. Z další analýzy rovněž vyplynula doporučení k doplnění učebnic o některé rozšiřující prvky jako doporučené seznamy související literatury a zejména praktické návody k tvorbě schémat, fotografií, modelů apod.

9 Závěry, možnosti aplikace výsledků

9.1 Závěry obsahové

Cíl disertační práce, tj. zmapování stávající koncepce vzdělávání v oblasti problematiky sídel v zahraničí a v ČR a vytvoření doporučení k obsahu vzdělávání v této oblasti v ČR na úrovni 2.stupně ZŠ, byl splněn. Obecně lze shrnout, že v zahraničí je pro zavádění této výuky typické zapojení komor architektů (resp. obdobných organizací sdružujících architekty) do procesu přípravy zavádění této výuky do škol (zejména příprava výukových materiálů, školení pedagogů) a částečně i do samotné výuky (např. účast na školních projektech apod.). Oproti tomu v České republice se architekti (resp. ČKA) podíleli dosud pouze na přípravě deklarativního dokumentu Politika architektury a společném memorandu podepsaném s MŠMT o podpoře vzdělávání v oblasti architektury a urbanismu. Současné změny ve školství (zejména Rámcový vzdělávací program) počítá se zařazením řady témat z této oblasti do výuky na úrovni ZŠ. Výzkum se v další části zaměřil na rozsah a podobu tématu problematiky sídel v současných učebnicích zeměpisu pro 2.stupeň ZŠ. V oblasti populárně-naučné literatury neprokázala studie existenci žádné publikace určené zvolené věkové kategorii. Jak naznačují interpretované výsledky, zaznamenáváme v současné době v českých učebnicích zeměpisu pro 2. stupeň ZŠ obecně trend stálého zlepšení v oblasti zařazení problematiky sídel do výuky. Disertační práce naznačuje, jakým dalším směrem by se zkvalitňování publikací mělo vydat

- po obsahové stránce rozšířit učebnice zejména o téma Prostorová struktura sídel
- učebnice zaměřit lokálně na nejbližší okolí žákům důvěrně známé
- klást důraz na názornost učebnic, zejména neverbálních složek publikací
- výuka by měla vést žáky k samostatnosti, schopnostem analýzy a hodnocení, důraz na společnou diskuzi, prezentaci, výuku v terénu, neuvádět zbytečně moc faktů
- důležitou součástí učebnic (ev. příruček pro učitele) by měly být návody k výše uvedeným činnostem např. doporučující otázky do diskuze na dané téma – na co klást důraz, návody k vytváření grafických výstupů ve formě schémat, skic a modelů, případně jejich příklady
- doplnění učebnic o odkazy na související publikace, webové stránky, sdružení a organizace zabývající se řešenou problematikou

K problematice výuky poznávání místního regionu v ČR dodává jedna z hlavních autorek těchto publikací následující: „Poznávání místního regionu má ve všeobecném vzdělávání nezastupitelné místo. V české škole bylo donedávna opomíjeno nebo bylo jen formální. Pokud bylo obsahem výuky, šlo o registraci, lokalizaci a vyjmenovávání místních přírodních objektů a ekonomických

aktivit. Chybělo hodnocení regionu a zaměření na jeho další rozvoj. Činnostní stránka poznávání chyběla, o problémech a jejich řešení nebylo vhodné hovořit. Ve vyspělých evropských zemích je mu však již léta věnována velká pozornost na základní i střední škole. Jeho význam spočívá nejen v rozšíření vědomostí žáků, ale zejména v tom, že mladí lidé porozumějí životu společnosti v místě, kde žijí, v nejširších historických a regionálních souvislostech. Poznávání místního regionu, kraje, okresu, města, vesnice nebo okolí školy nabízí žákům mnoho rozmanitých činností, při nichž se naučí vyhledávat a dále zpracovávat informace, klást si otázky a objevovat problémy ve známém prostředí. Pokusí se vyhledat odpovědi na tyto otázky či navrhnout řešení existujících problémů.“(Kühnlová 2007b)

Autory převážné většiny učebnic, zabývajících se touto tematikou, jsou geografové, zejména Doc.RNDr.Hana Kühnlová z Přírodovědecké fakulty UK (autorka učebnic *Tady jsem doma*, *Život v našem regionu*, *Zeměpis 9 – kapitola Význam a využití geografie věnovaná z velké části územnímu plánování*). V ČR chybí širší odborná debata mezi pedagogy a architekty. ČKA zatím v této oblasti žádné konkrétní aktivity nevyvíjí, omezila se zatím pouze na výše zmíněný deklarativní dokument *Politika architektury* a podepsala společné memorandum s MŠMT ČR o podpoře vzdělávání v oblasti architektury a urbanismu. Jak ukázala rešerše zkušeností ze zavádění výuky v oblasti problematiky sídel v zahraničí, ve většině zemí západní Evropy dochází při zavádění této výuky k vzájemné spolupráci architektů a pedagogů. Architekti se podílejí jak na přípravě podoby učebnic a výuky pro žáky, tak na vzdělávání učitelů. Do budoucna by tedy bylo žádoucí zapojení architektů/urbanistů (zejména lze doporučit spolupráci s ČKA) do celého procesu zařazování této výuky do českého školství a to jak formou konzultací připravovaných učebnic tak při přípravě vzdělávání budoucích i současných učitelů této problematiky.

9.2 Závěry metodologické

Volba výzkumné metody byla podřízena požadavku, aby výsledkem byl doporučený obsah vzdělávání v oblasti problematiky sídel v ČR a případně další doporučení pro tuto výuku. Cílem disertační práce bylo poskytnout přehled možných přístupů k danému tématu, identifikovat nejdůležitější teoretické znalosti a popsat vhodné formy jejich zpracování formou dobrých příkladů z praxe. Výčet možností prezentace problematiky sídel není zajisté úplný, disertační práce se snaží poskytnout přehled o tom, jak široké tyto možnosti jsou a na dobrých příkladech z praxe dát doporučení pro další tvorbu učebnic zabývajících se touto problematikou. Z tohoto důvodu byly do zkoumaného vzorku zařazeny jak učebnice, tak populárně-naučné publikace. Cílem bylo ukázat, v čem je třeba stávající publikace v ČR zdokonalit.

Hlavním metodologickým nástrojem výzkumu byla zvolena obsahová analýza textu, zaměřená na přehled probíraných učebních prvků a metoda komparativní zaměřená na srovnání pojetí témat v jednotlivých publikacích.

Cílem bylo stanovení doporučeného obsahu vzdělávání na základě sestavení inventáře učebních prvků a jeho vyhodnocení na základě porovnání s teoretickými dokumenty z oblasti pedagogické (RVP ZV) i odborné (PaP). Dalším cílem bylo sestavit doporučení pro tvorbu publikací zabývajících se problematikou sídel na základě dobrých příkladů z praxe.

Zvolená metoda se pro výzkum ukázala jako dostačující. Zvolený postup umožnil sestavení doporučeného obsahu vzdělávání i další doporučení týkající se tvorby publikací zaměřených na problematiku sídel. Při realizaci výzkumu byly odhaleny i některé slabiny výzkumných nástrojů. Zejména část vyhodnocení inventáře učebních prvků by bylo vhodnější řešit postupem, který je zmíněn v rámci kapitoly 4.2. a je inspirován prací dvou českých výzkumníků J. Langra a J. Váni tj. sestavení skupiny kompetentních posuzovatelů, složené jednak ze zkušených učitelů, jednak z odborníků působících ve sféře praxe, v níž se znalosti a dovednosti z oblasti urbanismu a územního plánování uplatňují a vyhodnocení inventáře učebních prvků touto skupinou posuzovatelů dle uvedených kritérií:

- Důležitost učebního prvku, a to s rozlišením dvou druhů významnosti učiva:
 - teoretická důležitost učebního prvku (jakou má obecně vzdělávací hodnotu a jak je nutný pro porozumění ostatní důležité látce)
 - praktická důležitost učebního prvku (z hlediska praktického je z učební látky důležité to, co je třeba znát v praktickém životě)
- Pochopitelnost učebního prvku, tj. určení toho, do jaké míry je určitý obsahový komponent přístupný pro porozumění žáků daného věku

- Zajímavost učebního prvku, tj. stupeň zájmu, který může v žácích vyvolávat určitý obsahový komponent učiva

Tento postup zde uvádím jako nejvhodnější, avšak v disertační práci neuplatněný - zejména z důvodu omezených možností výzkumníka. Absence pedagogického pohledu má ve výzkumu částečně nahradit alespoň srovnání inventáře učebních prvků s pojmy stanovenými v RVP ZV (jediný kurikulární dokument v ČR, představují souhrn pojmů, jevů a dalších učebních prvků obsahu vzdělávání daného vyučovacího oboru). Při tomto porovnání se ukázala jako poměrně nevýhodná velká obecnost specifikace učiva v RVP ZV. Pro přiřazení učebních prvků do RVP ZV a zároveň pro zjištění skutečnosti, zda publikace naplňuje vymezený obsah vzdělávání v celé jeho šíři, by bylo dobré rozvinout širší diskuzi s odborníky z oblasti pedagogické a pokusit se některé obecné termíny z RVP ZV upřesnit. Pro posouzení z hlediska odborného byl využit základní oborový dokument *Principy a pravidla územního plánování*, posuzován byl dle tohoto dokumentu pouze výčet témat, nikoliv jejich samotné zpracování.

Při stanovení metody hodnocení pojetí jednotlivých témat v analyzovaných publikacích bylo upuštěno od snahy zachovat objektivitu, zejména při posuzování grafiky jednotlivých publikací se tento cíl jeví jako prakticky nesplnitelný při možnostech výzkumníka (posuzovatelem byl pouze 1 člověk), neboť se jedná o značně subjektivní záležitost. Přínos v tomto případě vidím v tom, že se jedná o hodnocení odborníka z územně plánovací praxe nikoliv pedagoga, který při vzniku těchto publikací v ČR zatím chybí.

9.3 Závěry praktické, další perspektivy výzkumu

Téma výuky problematiky sídel na úrovni základních škol získalo široký prostor zaváděním rámcových vzdělávacích programů. Je na každé škole, do jaké míry se rozhodne vzdělávat své žáky v tomto oboru. Nutným předpokladem k rozšíření této výuky je však poskytnutí kvalitních výukových materiálů vyučujícím a rovněž jejich dostatečné vzdělávání v této oblasti. Disertační práce se v podrobné analýze zabývá stávajícím výukovým materiálem, pouze okrajově je zmíněna problematika vzdělávání samotných pedagogů v této oblasti (viz kapitola 3.3.3). Právě v oblasti vzdělávání pedagogů lze spatřovat další široké možnosti výzkumu – bylo by třeba zjistit, na kterých školách tato výuka probíhá, analyzovat stávající podobu tohoto vzdělávání, vytvořit v širší skupině odborníků z oblasti urbanismu a z oblasti pedagogické možnou podobu studijního základu, který by byl implementován do vzdělávacích programů vysokých škol věnujících se přípravě budoucích učitelů. Součástí tohoto výzkumu by mohlo být rovněž zmapování dalšího vzdělávání pedagogů v rámci celoživotního vzdělávání.

V posledních několika letech se na českém trhu objevily učebnice s tematikou problematiky sídel, nikde však tato problematika není řešena pohledem urbanistů/architektů. V následujících letech praxe ukáže, nakolik se vydané učebnice osvědčí v praxi. Zde je prostor k realizaci dalších výzkumů učebnic, především problematiky interakce učebnice-žák a učebnice-učitel. Někteří autoři poukazují na fakt, že je k dispozici jen málo poznatků o fungování učebnic v reálné školní edukaci. Absenci zpětné vazby mezi nakladatelstvími, autory, učiteli a žáky zmiňuje například P. Knecht (2006). V tomto smyslu je disertační práce východiskem pro další bádání.

Vlastní výzkum znamenal pro jediného člověka časově náročnou práci se značným rozšířením mezioborových znalostí (zejména v oblasti pedagogiky). Výsledky přinášejí nové poznatky a především nastiňují možné další cesty pro budoucí rozvoj a zlepšení této výuky. Výzkum by se měl stát impulsem pro spolupráci architektů/urbanistů a pedagogů v této oblasti podobně jako se to podařilo např. v Německu, Anglii, Irsku, Austrálii a v řadě dalších vyspělých států.

Resumé

Cílem disertační práce bylo zmapovat koncepci vzdělávání v oblasti problematiky sídel v zahraničí a v ČR a vytvořit doporučení k dalšímu postupu pro zlepšování výuky problematiky sídel, zejména návrhem obsahu vzdělávání na úrovni 2.stupně ZŠ. V práci jsou prezentovány výsledky analýz publikací zabývajících se touto tematikou. Cílem výzkumu bylo nejen sestavit doporučený obsah vzdělávání v této oblasti na úrovni 2. stupně ZŠ, ale rovněž na základě dobrých příkladů z praxe dát doporučení k tvorbě učebnic zabývajících se touto tematikou, to vše pohledem urbanisty. Při výběru výzkumných metod byl kladen důraz na praktickou aplikaci výsledků. Na základě získaných výsledků měla být stanovena doporučení pro obsah a podobu učebnic zabývajících se problematikou sídel v ČR. Byly vybrány dva hlavní metodologické nástroje: metoda obsahové analýzy a metoda komparativní.

Samotnému výzkumu publikací předcházela rešerše situace v oblasti této výuky v zahraničí a u nás. Na základě této rešerše byla stanovena hlavní hypotéza, která předpokládá, že obsah výuky problematiky sídel je v učebnicích pro druhý stupeň ZŠ v ČR nedostatečný. Platnost této hypotézy byla potvrzena jen částečně, z hlavních témat chybí pouze prostorová struktura sídel. Tato skutečnost může být způsobena zejména faktem, že architekti se žádným způsobem na přípravě těchto učebnic nepodíleli. Ze srovnání s vyspělými evropskými zeměmi vyplynulo, že právě ve spolupráci architektů a pedagogů jsme „zaspali“, v zahraničí se architekti podílejí jak na přípravě publikací, tak pořádání řady školení pro pedagogy v tomto oboru.

V úvodu disertační práce je vysvětlena hlavní motivace a jsou vytýčeny cíle výzkumu. Teoreticko-metodologická východiska tvoří obsah dalších tří kapitol. Nejdůležitější poznatky přináší v této části zejména kapitola věnovaná aktuální situaci výuky urbanismu a ÚP na úrovni ZŠ v zahraničí a u nás. Následuje přehled metod, které se používají při výzkumu učebnic, s podrobným rozбором těch, které byly autorkou při výzkumu aplikovány. Stěžejní částí práce jsou pak následující kapitoly uvedené vymezením výzkumných problémů, předmětem výzkumu, formulací hypotéz a představením výzkumného souboru. Sedmá kapitola obsahuje podrobné výsledky výzkumu a jejich analýzu vč. výsledného návrhu obsahu vzdělávání a doporučení pro další tvorbu publikací z pohledu urbanisty. Na základě celého předchozího výzkumu bylo zformulováno zhodnocení splnění cílů výzkumu a potvrzení platnosti resp. neplatnosti stanovených hypotéz. Možný přínos práce a rovněž další perspektivy výzkumu v této oblasti jsou formulovány v závěru. Závěrečná část vyzývá zejména k navázání spolupráce českých architektů a pedagogů při koncipování a realizaci této výuky podobně jako k tomu dochází v řadě vyspělých států.

Summary – Implementation of urban planning in secondary-school education

The main aim of dissertation was to explore teaching issues in the field of urban and regional planning in secondary-school education, to show possible approaches to this education and make the list of recommended topics in this education in Czech Republic. The dissertation work presents the results of analysis of selected publications concerning this topic. The aim was not only to make a list of topics, but also by good examples give a recommendations for the creating textbooks concerning these topics, this all by the view of urban planner. Obtained data have to form foundations for the recommendations concerning the table of contents and the design of textbooks about built environment in Czech Republic. Two basic methodologic tools were selected: a method of contents analysis and comparative method.

There was made a research of situation in this education in abroad and in Czech Republic at the beginning. After this, there was determined a main hypothesis, which suppose deficient content of education concerning urban and regional planning in textbooks for secondary school in the Czech Republic. The validity of this hypothesis was not confirmed at all – from the basic topics there is missing only spatial structure of cities. The main reason probably is, that urban planners / architects don't participate on preparing and implementation of this textbooks. A comparison with developed European countries showed, that we „overslept“ just in cooperation between architects and teachers. Foreign architects participate on the preparation of publications and also organize series of training sessions for teachers to help them with education in this field.

In the beginning of the dissertation work, main motives are explained, and the research objectives are defined. Next three chapters contents theoretical and methodological issues. The most important findings of this section are in chapter describing current situation of teaching urban planning at secondary schools in abroad and in Czech Republic. An overview of the methods used in the field of textbook research follows, and a detailed analysis of those that were applied by the author of the research is included. The core of the work is in the following chapters – it begins by the definition of research problems, the subject of research and formulation of hypotheses and presents research sample. The Chapter 7 contains detailed results of research and its analysis including also the final design of table of contents of education and recommendations for the next design of textbooks by the view of urban planner. On the basis of previous research has been developed an assessment of the research objectives, and validating hypotheses. The potential benefits of work and also future research in this area are formulated in the end. The final part calls in particular for the establishment of cooperation between Czech architects and teachers in the design and implementation of this education like in many developed countries.

Literatura

- Brennan, M. and McNicholl, A.: *Shaping space*, ColourBooks Ltd, Ireland, 1997.
- Bruning, N.: *Cities against nature*, Childrens Press, Chicago, USA, 1992.
- Cocke, C.: *Houses and homes*, MacDonald Education Ltd, Londýn, 1976.
- Gavora, P.: *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno, Paido, 2000.
- Hemzová, H.: *Dramatická výchova v galerijní praxi*, MU – Filozofická fakulta, Brno, 2010.
- Houghton, G. and Wakefield, J.: *Cities and industries* (edition Living in Australia), The Macmillan Company of Australia PTY LTD, Hong Kong, 1990.
- Hutchingsová M., Ross A.: *Nápady pro vlastivědu - Soubor praktických námětů a zábavných činností pro vyučování prvouky a vlastivědy na 1.stupni ZŠ*, Portál, Praha, 1996. (z angl. originálu Bright Ideas: Geography, 1990, přeložila Štechová P.)
- Janoušková, E.: *Analýza učebnic zeměpisu*, Brno MU, Pedagogická fakulta, 2008.
- Jírovský, M.: *Začlenění sídel a jejich prostředí do osnov výuky na ZŠ a SŠ*, Praha ČVUT, Fakulta architektury, 2005.
- Knecht, P.: *Hodnocení učebnic zeměpisu z pohledu žáků 2. stupně ZŠ*. In: Učebnice pod lupou. Brno: Paido, 2006, s. 85 – 96.
- Kratochvílová, K.: *Obraz dítěte ve vybraných učebnicích českého jazyka pro 2.ročník ZŠ*, Praha UK, Pedagogická fakulta, 2006.
- Kühnlová, H.: *Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště*, Mobydick, Praha, 1998.
- Kühnlová, H.: *Život v našem regionu* (pracovní učebnice pro ZŠ a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2007a.
- Kühnlová, H.: *Život v našem regionu* (příručka učitele pro ZŠ a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2007b.
- Machalová, P.P.: *Zeměpis 9* (pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2008.
- Maňák, J., Švec, V.: *Cesty pedagogického výzkumu*, Brno, Paido, 2004.
- Maňák, J., Švec, Š., Švec, V.: *Slovník pedagogické metodologie*, Brno, Paido, 2005.
- Marada, M. a kol.: *Zeměpis 9* (učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia), Fraus, Plzeň, 2008.
- Mikk, I.: *Textbook: Research and Writing*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2000.
- Pelikán, J.: *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, Praha, Karolinum, 2004.
- Pluskal, M. a kol.: *Zeměpis pro 8. ročník (Společenské složky krajiny, Politická mapa světa)*, Alter, Praha, 2003.
- Průcha, J.: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*, Brno, Paido, 1998.

Průcha, J.: *Učebnice: Teorie, výzkum a potřeby praxe*. In: *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s.9– 20.

Royston, R.: *Modern cities (Just look at)*, MacDonald & Co. LTD, Great Britain, 1987.

Wahla, A.: *Strukturní složky učebnic geografie*. Praha : SPN, 1983.

Weinhöfer, M.: *Metoda tvorby učebnic zeměpisu pomocí analýzy učebnic zeměpisu a RVP ZV*, Brno MU, Pedagogická fakulta, 2011.

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

Zákon 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO), Praha, MŠMT, 2008.

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost pro období 2007-2013, Praha, MŠMT, 2007.

Elektronické dokumenty a zdroje:

Architektur macht Schule [online], Bundesarchitektenkammer, [cit. 2010-05-04]

URL: <<http://www.bak.de/site/282/default.aspx>>

Architektur macht Schule [online], Architektenkammer Baden-Württemberg, [cit. 2010-05-04]

URL: <http://www.akbw.de/architektur/architektur-macht-schule_122.htm>

Architektur und Schule im Architekturzentrum Wien [online], Architekturzentrum Wien, [cit. 2010-05-04].

URL: <http://www.azw.at/page.php?node_id=42>

Borák, D.: O politice architektury [online], Časopis stavebnictví č.02/08, Praha 2008 [cit. 2010-04-05].

URL: <http://www.casopisstavebnictvi.cz/o-politice-architektury-cr_N600>

Český, P.: *Jak na architektonický model* [online], Praha, 2010 [cit.6.8.2012].

URL: <<http://www.jaknaarchmodel.ic.cz/index.html>>

Ježková, V.: *Obsahová analýza souboru učebnic němčiny pro základní školy* [online], UK- Pedagogická fakulta, Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání, [cit. 2010-04-22].

Začlenění urbanistických témat ve výuce ZŠ

URL: <<http://www.kpg.zcu.cz/capv/HTML/115/115.pdf>>

Lipská charta o udržitelných evropských městech [online], Lipsko, 2007 [cit. 2009-09-25] .

URL: <http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2007/2007-04/02_lipska.pdf>

Matušková, A.: *Chtěli bychom v naší obci postavit koupaliště*, Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2005 [cit. 2008-04-25].

URL: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/192/chteli-bychom-v-nasi-obci-postavit-koupaliste.html/>>

Navrátilová, A. a kol.: *Principy a pravidla územního plánování - Účast veřejnosti v procesu územního plánování*, Ministerstvo pro místní rozvoj a Ústav územního rozvoje, Brno, 2009 [cit. 2009-09-25].

URL: <<http://www.uur.cz/default.asp?ID=2571>>

Návrh politiky architektury [online], Česká komora architektů, Praha 2009 [cit. 2010-04-05].

URL: <http://www.cka.cc/oficialni_informace/pol_arch/aktualni_PA>

Prensky, M.: *Digital Natives, Digital Immigrants* [online], On the Horizon, NCB University Press, Vol.9 No. 5, 2001 [cit.2011-11-10].

URL: <<http://www.marcprensky.com/writing/>>

Project „Architecture & Children“ [online], Australian Institute of Architects, [cit. 2010-05-06].

URL: <<http://www.architecture.com.au/i-cms?page=57>>

Příspěvek k environmentální výchově, vzdělávání a osvětě v Karlovarském kraji. [online], Národní institut pro další vzdělávání, Krajské pracoviště Karlovy Vary, 2011 [cit. 2011-11-10].

URL: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/cilena-podpora-ucitelu-pri-zavadeni-evvo-na-skolach>>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1.7.2007), [online], VÚP v Praze, 2005 [cit. 2007-10-23].

URL: <<http://www.vuppraha.cz/clanek/110>>

Reitschmiedova, A.a kol.: *Metodika pro místní Agendy 21 v České republice – Strategie, postupy a techniky uplatnění MA21 na místní a regionální úrovni*, MŽP ČR, Praha, 2003 [cit.2008-05-25].

URL: <http://www.ceu.cz/edu/ma21/mistni_agenda.html>

Rozmanová, N.a kol.: *Principy a pravidla územního plánování* [online], Ústav územního rozvoje, 2011, [cit.2012-08-04].

URL: <<http://www.uur.cz/default.asp?ID=2571>>

Švehlová, Z.: *Analýza učebnice a pracovního sešitu Český jazyk pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia nakladatelství Fraus* [online], Brno MU, Pedagogická fakulta, 2007.

URL: <http://is.muni.cz/th/79711/pedf_m/diplomova_prace.pdf>

The International Union of Architects Guidelines for Built Environment Education- UIA BEE GUIDELINES [online], The International Union of Architects, [cit.2010-20-04].

URL:<<http://uiabee.riai.ie>>

Vávra, J.: *Pojetí výuky zeměpisu (geografie) v britském kurikulu* [online], VÚP v Praze, 2006, ISSN: 1802-4785, [cit. 2008-04-25].

URL: <<http://www.rvp.cz/clanek/711/853>>

Začlenění tématu Ochrana člověka za mimořádných událostí, péče o zdraví a dopravní výchova [online], Praha, 2011 [cit.2011-12-28].

URL: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/informace-pro-dekany-fakult-pripravujich-budouci-pedagogicke>>

Závěry z konference Evropského fóra politik architektury v Praze v dubnu 2009 [online], Česká komora architektů, Praha 2009 [cit. 2010-03-04].

URL:<http://www.cka.cc/oficialni_informace/pol_arch/zavery_konference_EFAP>

Seznam tabulek

Tab. č. 1 – Inventář učebních prvků

Tab. č. 2 – Zastoupení hlavních okruhů učiva v analyzovaných publikacích

Tab. č. 3 – Přehled pojmů z RVP ZV

Tab. č. 4 - Srovnání inventáře učebních prvků s podrobnou specifikací učiva dle RVP ZV

Tab. č. 5 – Četnost výskytu vybraných učebních prvků a výsledky posouzení dle PaP

Tab. č. 6 Porovnání českých učebnic s výsledným doporučeným obsahem vzdělávání

Seznam vyobrazení

Obr.č.1 – Ukázka z učebnice *Nápady pro vlastivědu* (Hutchingsová, 1996)

Obr.č.2 - Ukázka z učebnice *Prvouka aneb jak Matěj s Klárou letěli balonem* (Chalupa,2004)

Obr. č. 3a – Sídliště Jižní město v r. 1988 [online], (Vrbecký, 1988)

URL: <<http://www.foto-vrbecky.estranky.cz/fotoalbum/autor-na-vystavach/2005-kulturni-centrum-zahrada---praha/jizni-mesto-1988-04.jpg.html>>

Obr. č. 3b – Sídliště Řepy [online],

URL:< <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Panel%C3%A1ky.jpg>>

Obr. č. 4 – Individuální výstavba rodinných domů [online],

URL:< <http://www.brand-rhs.cz/spolecnost>>

Obr. č. 5 – Ukázka z učebnice *Shaping space* (Brennan, 1997)

Obr. č. 6 – Ukázka z učebnice *Shaping space – pracovní listy* (Brennan, 1997)

Obr. č. 7 – Ukázka z knihy *Cities and industries* (Houghton, 1990)

Obr. č. 8 – Ukázka z knihy *Modern Cities* (Royston, 1987)

Obr. č. 9 – Ukázka z knihy *Houses and homes* (Cocke, 1976)

Obr. č. 10 – Ukázka z učebnice *Zeměpis pro 8.ročník* (Pluskal,2003)

Obr. č. 11 – Ukázka z učebnice *Zeměpis 9* (Marada, 2008) vč. pracovního sešitu *Zeměpis 9* (Machalová, 2008)

Obr. č. 12 – Ukázka z učebnice *Život v našem regionu* (Kühlová, 2007a)

Obr. č. 13 – Ukázka z učebnice *Tady jsem doma* (Kühlová, 1998)

Dodatek (Projekty, Stáže, Názory)

Projekty:

Praktické ověření navrhované výuky - v rámci výuky zeměpisu na ZŠ s RvJ K Míličovu, Praha 4 v zimě 2009.

Stáže:

Rešerše zahraniční literatury byla vytvořena během měsíčního pobytu v Austrálii - v Sydney na jaře r. 2008.

Názory:

1. Mgr.Štěpán Janda, praktikující učitel zeměpisu na ZŠ K Míličovu, Praha 4 – vyjádření k současným učebnicím zeměpisu a publikaci Shaping Space:

Posílám názor ohledně učebnic. Začal bych Zeměpisem 9 nakladatelství Fraus. Letos se podle téhle učebnice učí první rok, takže praktické výsledky z toho zatím nemám. Každopádně obecně je to nejlepší řada učebnic na zeměpis v Česku, alespoň z těch, co znám já, s kterými jsem pracoval. A i na škole nám to říkalo nezávisle na sobě několik přednášejících. Pracovní sešity k zeměpisu, které teď používáme, jsou rovněž od nakl. Fraus. Jinak co si pamatuji ještě ze školy, tak mě nikterak od jiných nakladatelství pracovní sešity nezaujaly. Většinou bez nápadu, jenom opakování podle stejných postupů apod. Na tvoje téma si myslím, že jich asi ani moc nebude. Od Frause je to různě: někdy tam jsou dobré náměty, jindy je to příliš snadná opakováčka. Zrovna u tvého tématu je to většinou jednodušší varianta, s tím bych se ztotožnil. Pro moderní výuku tématu spíš nepostačující. Líbí se mi ta učebnice Shaping space, co jsi poslala. Něco podobného přesně požaduje reforma školství, aby se kladl důraz na okolí školy a domova žáka. Takže v tomhle pohledu si myslím, že ta knížka přesně sem míří. Taky se mi líbí, že děti nutí SKUTEČNĚ pracovat, přemýšlet, představovat si, prostě vede k samostatné činnosti.

Tak bych to nějak shrnul. Myslím, že pro výuku teoretického základu postačuje i přes určité nedostatky, na kterých jsme se de facto shodli, učebnice Fraus. A tvoje zvolené téma bych při výuce rozšiřoval úkoly z té irské učebnice. Pro žáky devátých ročníků je většina námětů k práci vhodná a mohla by je zajímat. Jinak z předchozích let nějaké praktické poznatky dodat nemůžu, protože toto téma se v minulé učebnici, podle které se učilo, nevyskytovalo.

2. Mgr. Jan Šperl, manažer obsahu Metodického portálu, Výzkumný ústav pedagogický v Praze – vyjádření k učebnici Shaping space:

Na učebnici a její překlad jsem se podíval. Anglické učebnice znám z vlastní zkušenosti a vím, že se jedná o velmi dobře propracované materiály.

Přílohy

I. Účast veřejnosti na rozhodování

Teze: Jednou z nezbytných podmínek udržitelného rozvoje je zajištění dostatečného množství informací veřejnosti a vyvážená míra podílu veřejnosti na spolurozhodování o rozvoji obcí, krajů a státu, tedy i zapojení do procesů územního plánování.

Účast veřejnosti v procesu ÚP a udržitelný rozvoj - Stavební zákon, Místní Agenda 21

Mezinárodní kontext - v kontextu mezinárodním je stěžejním dokumentem pro tuto oblast tzv. *Aarhuská úmluva*. Ta je obecným souhrnem pravidel pro zapojování veřejnosti do rozhodování. K plánování rozvoje se vztahuje čl. 7 Aarhuské úmluvy, který výslovně stanoví, že veřejnost má být zapojena do zpracování plánů, programů a koncepcí, které se více či méně týkají životního prostředí. Potřeba zapojení veřejnosti do rozhodovacích procesů vychází rovněž z konceptu tzv. *místní Agendy 21 (MA21)*, jehož cílem je udržitelný rozvoj území a spokojenost jeho obyvatel. Místní agenda 21 vychází z dokumentu Agenda 21, který byl přijat na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru v roce 1992. Místní Agenda 21 je programem rozvoje obce, města, případně regionu, který zavádí principy udržitelného rozvoje do praxe. Na těchto principech připravený strategický plán rozvoje území propojuje a vyvažuje ekonomické a sociální aspekty s oblastí životního prostředí a je vytvářen ve spolupráci s veřejností. Místní agenda 21 zohledňuje konkrétní místní problémy a směřuje k zajištění dobré a udržitelné kvality života a životního prostředí v určitém území.

Podpora zapojení veřejnosti a zohlednění principů trvalé udržitelnosti při plánování vyplývá také z právních předpisů EU, např. Directive on Strategic Environmental Assessment, Directive 2001/42/EC, nebo Environmental Impact Assessment (EIA) Directive, Directive 85/337/EEC amended by 97/11/EC. Oficiální dokumenty EU k problematice plánování a udržitelného rozvoje lze nalézt na oficiálních internetových stránkách EU.

Situace v ČR - přehled zákonů, požadujících účast veřejnosti - veřejnost má zákonem dané právo účastnit se územního plánování a to několika způsoby podle stupně a typu projednávané dokumentace nebo návrhu: připomínkováním jednotlivých stupňů v případě tvorby územního plánu, jako účastník řízení v případě územního řízení nebo při posuzování vlivu na životní prostředí (EIA). Současná legislativa definuje základní stupně a techniky pro informování a zapojení občanů do přípravy rozhodnutí v obci v těchto případech:

- informování o obecním úřadě, činnosti orgánů obce a o hospodaření obce (zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, zákon č. 106/1999 o svobodném přístupu k informacím)
- při poskytování informací na žádost (zákon č. 106/1999 o svobodném přístupu k informacím)
- pokud má obec záměr prodat, směnit nebo darovat nemovitý majetek, pronajmout jej nebo

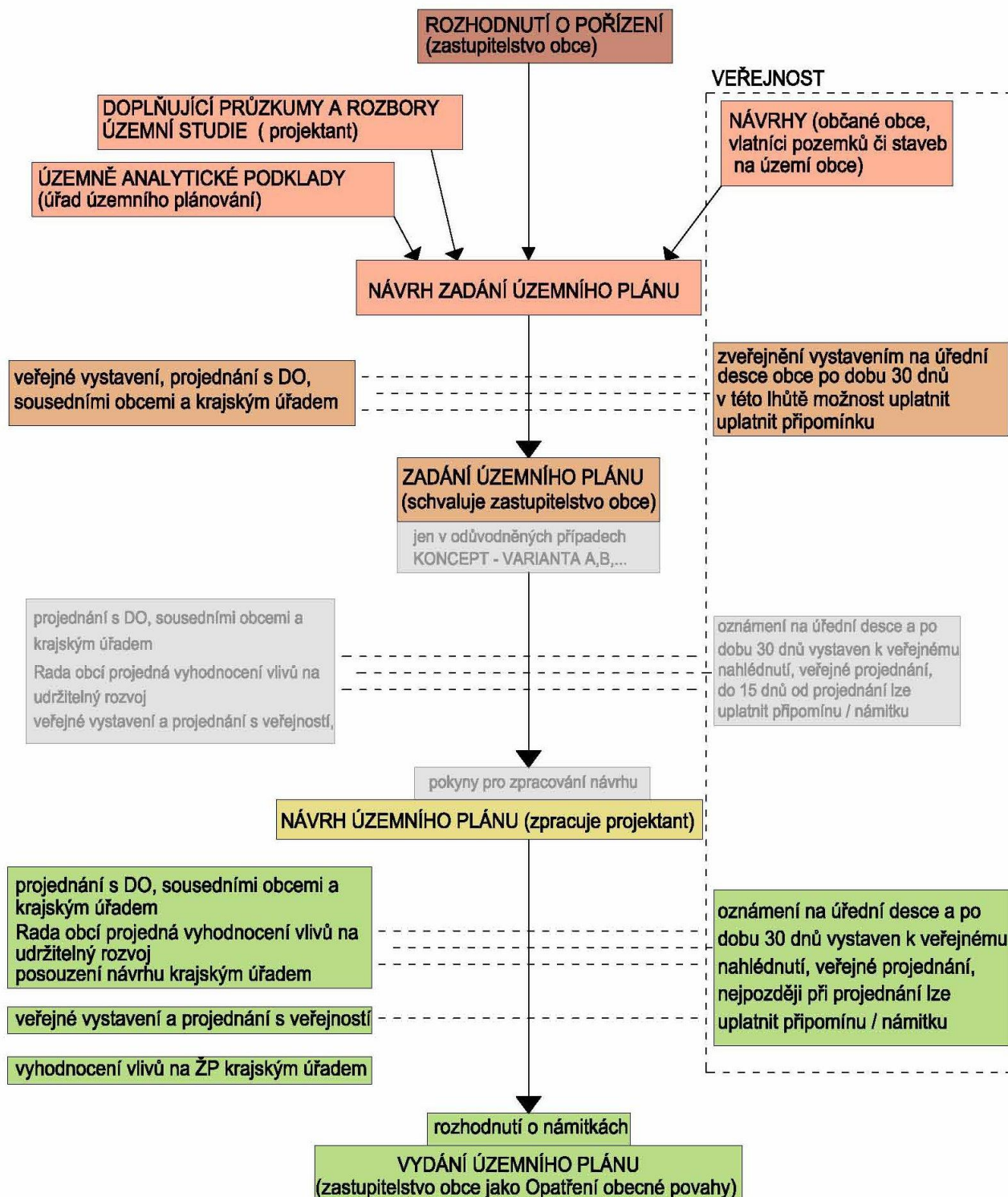
Začlenění urbanistických témat ve výuce ZŠ

poskytnout jako výpůjčku (zákon č. 128/2000 Sb., o obcích)

- v rámci územního plánování a stavebního řízení při informování, projednání a připomínkování základních dokumentů územně plánovací dokumentace (zadání, koncepce, návrh územního plánu) občany (zákon č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu)
- při poskytování informací o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů (zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí)
- při plánování zásahů a při zahajování správních řízeních, při nichž mohou být dotčeny zájmy ochrany přírody a krajiny (zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny)
- při přípravě záměru staveb, činností a technologií, rozvojových koncepcí a programů, jejichž provedení by mohlo váženě poškodit životní prostředí (zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, zákon č. 244/1992 Sb., o posuzování vlivů rozvojových koncepcí a programů na životní prostředí)
- při řešení specifických problémů obce technikou místního referenda, včetně konkrétních problémů týkajících se územního plánu a rozvojového plánu obce (Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb., hlava druhá, čl. 21, zákonu č. 298/1992 Sb., o místním referendu, ve znění pozdějších předpisů, vyhláška ministerstva vnitra č. 433/1992 Sb., o úkolech obcí při zajišťování voleb do zastupitelstev v obcích a při místním referendu, zákona č. 491/2001Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů).

Tab. č. 1 Účast veřejnosti v procesu územního plánování
 (dle zákona č. 183/2006 Sb. o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon))

PROCES POŘÍZENÍ ÚZEMNÍHO PLÁNU A ZAPOJENÍ VEŘEJNOSTI

II. Rámcový vzdělávací program - vzdělávací oblasti související s tématem urbanismu a územním plánováním

A. Člověk a jeho svět (určeno pro 1. stupeň ZŠ)

MÍSTO, KDE ŽIJEME - žák by si měl osvojit zejména tyto schopnosti - určit a vysvětlit polohu svého bydliště vzhledem ke krajině a státu, orientovat se dle světových stran, vyhledat typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury, jednoduchým způsobem posoudit jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického, rozlišit mezi náčrtu, plány a základními typy map, vyhledávat jednoduché údaje o přírodních podmínkách a sídlištích lidí na mapách naší republiky, Evropy a polokouli, rozlišit hlavní orgány státní moci a některé jejich zástupce, symboly našeho státu a jejich význam.

Žák se učí chápat pojmy domov, škola, obec a místní krajina (její části, poloha v krajině, minulost a současnost obce, význačné budovy, dopravní síť), okolní krajina (zemský povrch a jeho tvary, vodstvo na pevnině, rozšíření půd, rostlin a živočichů, vliv krajiny na život lidí, působení lidí na krajinu a životní prostředí, orientační body a linie), regiony ČR, státní správa a samospráva, základy státního zřízení a politického systému v ČR, Evropa a svět, mapy obecně zeměpisné a tematické (obsah, grafika, vysvětlivky).

LIDÉ KOLEM NÁS - žák by se měl naučit - vyjádřit na základě vlastních zkušeností základní vztahy mezi lidmi, rozlišit základní rozdíly mezi jednotlivci, obhájit při konkrétních činnostech své názory, dohodnout se na společném postupu a řešení se spolužáky, poukázat v nejbližším společenském a přírodním prostředí na změny a některé problémy a navrhnout možnosti zlepšení životního prostředí obce (města).

Žák se učí chápat pojmy rodina, soužití lidí, chování lidí (principy demokracie, pravidla slušného chování), právo a spravedlnost (základní lidská práva a práva dítěte), formy vlastnictví, kultura (podoby a projevy kultury, kulturní instituce), základní globální problémy (významné sociální problémy, problémy konzumní společnosti, nesnášenlivost mezi lidmi, globální problémy přírodního prostředí).

LIDÉ A ČAS - žák se naučí pracovat s časovými údaji a využívat zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy, využívat archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti; zdůvodnit základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek, srovnávat a hodnotit na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik.

Žák chápe pojmy orientace v čase a časový řád, kalendář, letopočet, generace, režim dne, roční období, současnost a minulost v našem životě – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny, regionální památky – péče o

Začlenění urbanistických témat ve výuce ZŠ

památky, lidé a obory zkoumající minulost, báje, mýty, pověsti – minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj.

B. Zeměpis /geografie (určeno pro 2.stupeň ZŠ)

GEOGRAFICKÉ INFORMACE, ZDROJE DAT, KARTOGRAFIE A TOPOGRAFIE - žák si osvojí základní geografickou, topografickou a kartografickou terminologii, práci s geografickými informacemi a zdroji dat z dostupných kartografických produktů a elaborátů, z grafů, diagramů, statistických a dalších informačních zdrojů, přiměřeně hodnotí geografické objekty, jevy a procesy v krajinné sféře, jejich určité pravidelnosti, zákonitosti a odlišnosti, jejich vzájemnou souvislost a podmíněnost, rozeznává hranice (bariéry) mezi podstatnými prostorovými složkami v krajině, vytváří a využívá osobní myšlenková (mentální) schémata a myšlenkové (mentální) mapy pro orientaci v konkrétních regionech, pro prostorové vnímání a hodnocení míst, objektů, jevů a procesů v nich, pro vytváření postojů k okolnímu světu.

Komunikační geografický a kartografický jazyk - vybrané obecně používané geografické, topografické a kartografické pojmy; základní topografické útvary: důležité body, výrazné liniové (čárové) útvary, plošné útvary a jejich kombinace: sítě, povrchy, ohniska – uzly; hlavní kartografické produkty: plán, mapa; jazyk mapy: symboly, smluvené značky, vysvětlivky; statistická data a jejich grafické vyjádření, tabulky; základní informační geografická média a zdroje dat.

Geografická kartografie a topografie - měřítko a obsah plánů a map, orientace plánů a map vzhledem ke světovým stranám; praktická cvičení a aplikace s dostupnými kartografickými produkty v tištěné i elektronické podobě.

SPOLEČENSKÉ A HOSPODÁŘSKÉ PROSTŘEDÍ - žák posoudí na přiměřené úrovni prostorovou organizaci světové populace, její rozložení, strukturu, růst, pohyby a dynamiku růstu a pohybů, zhodnotí na vybraných příkladech mozaiku multikulturního světa, posoudí, jak přírodní podmínky souvisí s funkcí lidského sídla, pojmenuje obecné základní geografické znaky sídel, zhodnotí přiměřeně strukturu, složky a funkce světového hospodářství, lokalizuje na mapách hlavní světové surovinové a energetické zdroje, porovnává předpoklady a hlavní faktory pro územní rozmístění hospodářských aktivit, porovnává státy světa a zájmové integrace států světa na základě podobných a odlišných znaků, lokalizuje na mapách jednotlivých světadílů hlavní aktuální geopolitické změny a politické problémy v konkrétních světových regionech.

Obyvatelstvo světa - základní kvantitativní a kvalitativní geografické, demografické hospodářské a kulturní charakteristiky

Globalizační společenské, politické a hospodářské procesy - aktuální společenské, sídelní, politické a hospodářské poměry současného světa, sídelní systémy, urbanizace, suburbanizace

Regionální společenské, politické a hospodářské útvary - porovnávací kritéria: národní a mnohonárodnostní státy, části států, správní oblasti, kraje, města, aglomerace, hlavní a periferní hospodářské oblasti světa; politická, bezpečnostní a hospodářská seskupení států; geopolitické procesy, hlavní světová konfliktní ohniska.

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ - žák porovnává různé krajiny jako součást pevninské části krajinné sféry, rozlišuje na konkrétních příkladech specifické znaky a funkce krajiny, uvádí konkrétní příklady přírodních a kulturních krajinných složek a prvků, prostorové rozmístění hlavních ekosystémů (biomů), uvádí na vybraných příkladech závažné důsledky a rizika přírodních a společenských vlivů na životní prostředí.

Krajina - přírodní a společenské prostředí, typy krajiny

Vztah příroda a společnost - trvale udržitelný život a rozvoj, principy a zásady ochrany přírody a životního prostředí, chráněná území přírody, globální ekologické a environmentální problémy lidstva.

ČESKÁ REPUBLIKA - žák vymezení a lokalizuje místní oblast (region) podle bydliště nebo školy, hodnotí na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu, možnosti dalšího rozvoje, přiměřeně analyzuje vazby místního regionu k vyšším územním celkům, hodnotí a porovnává na přiměřené úrovni polohu, přírodní poměry, přírodní zdroje, lidský a hospodářský potenciál České republiky v evropském a světovém kontextu, lokalizuje na mapách jednotlivé kraje České republiky a hlavní jádrové a periferní oblasti z hlediska osídlení a hospodářských aktivit, uvádí příklady účasti a působnosti České republiky ve světových mezinárodních a nadnárodních institucích, organizacích a integracích států.

Místní region - zeměpisná poloha, kritéria pro vymezení místního regionu, vztahy k okolním regionům, základní přírodní a socioekonomické charakteristiky s důrazem na specifika regionu důležitá pro jeho další rozvoj - potenciál x bariéry.

Česká republika - zeměpisná poloha, rozloha, členitost, přírodní poměry a zdroje; obyvatelstvo: základní geografické, demografické a hospodářské charakteristiky, sídelní poměry; rozmístění hospodářských aktivit, sektorová a odvětvová struktura hospodářství; transformační společenské, politické a hospodářské procesy a jejich územní projevy a dopady; hospodářské a politické postavení České republiky v Evropě a ve světě, zapojení do mezinárodní dělby práce a obchodu.

Regiony České republiky - územní jednotky státní správy a samosprávy, krajské členění, kraj místního regionu, přeshraniční spolupráce se sousedními státy v euroregionech.

TERÉNNÍ GEOGRAFICKÁ VÝUKA, PRAXE A APLIKACE

Žák ovládá základy praktické topografie a orientace v terénu, aplikuje v terénu praktické postupy při pozorování, zobrazování a hodnocení krajiny.

Cvičení a pozorování v terénu místní krajiny, geografické exkurze - orientační body, jevy, pomůcky a přístroje; stanoviště, určování hlavních a vedlejších světových stran, pohyb podle mapy a azimutu, odhad vzdáleností a výšek objektů v terénu; jednoduché panoramatické náčrtky krajiny, situační plány, schematické náčrtky pochodové osy, hodnocení přírodních jevů a ukazatelů.

C. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) - Průřezová témata

Součástí RVP ZV jsou průřezová témata. Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Obsah průřezových témat doporučených pro základní vzdělávání je rozpracován do tematických okruhů. Každý okruh obsahuje nabídku témat/činností/námětů, jejich výběr a způsob zpracování v učebních osnovách je v kompetenci školy. Průřezová témata procházejí napříč vzdělávacími oblastmi a umožňují propojení obsahů vzdělávacích oborů, tím přispívají ke komplexnosti vzdělávání žáků a pozitivně ovlivňují proces utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Žáci dostávají možnost utvářet si integrovaný pohled na danou problematiku a uplatňovat širší spektrum dovedností.

Průřezová témata tvoří povinnou součást základního vzdělávání, škola musí do vzdělávání na prvním i druhém stupni zařadit všechna témata, nemusí však být zastoupena v každém ročníku. Rozsah a způsob realizace průřezových témat stanovuje ŠVP (školní vzdělávací program). Průřezová témata je možné využít jako integrační součást vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu nebo v podobě samostatných předmětů, projektů, seminářů apod.

V etapě základního vzdělávání souvisí s problematikou územního plánování tato průřezová témata:

- *Výchova demokratického občana* (disertační práce se touto částí nezabývá, zaměřili jsme se spíše na geografickou podstatu problému)

- *Environmentální výchova*

Průřezové téma Environmentální výchova

Charakteristika - vede k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí, tj. k pochopení nezbytnosti postupného přechodu k udržitelnému rozvoji společnosti, podporuje aktivní účast jedince na ochraně a utváření prostředí a ovlivňuje v zájmu udržitelnosti rozvoje lidské civilizace životní styl a hodnotovou orientaci žáka, přispívá k osvojování si základních dovedností a návyků aktivního odpovědného přístupu k prostředí v každodenním životě, odkrývá souvislost mezi ekologickými, technicko-ekonomickými a sociálními jevy.

Začlenění urbanistických témat ve výuce ZŠ

Přínos tématu - vede k odpovědnosti ve vztahu k biosféře, k ochraně přírody

- seznamuje s principy udržitelnosti rozvoje společnosti
- učí komunikovat o problémech životního prostředí, vyjadřovat a racionálně obhajovat své názory a stanoviska
- umožňuje pochopení souvislostí mezi lokálními a globálními problémy a vlastní odpovědností ve vztazích k prostředí
- přispívá k utváření zdravého životního stylu a k vnímání estetických hodnot prostředí
- vede k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě a přírodnímu a kulturnímu dědictví

Tematické okruhy:

EKOSYSTÉMY - les (les v našem prostředí, produkční a mimoprodukční významy lesa), pole (význam, změny okolní krajiny vlivem člověka, způsoby hospodaření na nich, pole a jejich okolí), vodní zdroje (lidské aktivity spojené s vodním hospodářstvím, důležitost pro krajinnou ekologii), moře (druhová odlišnost, význam pro biosféru, mořské řasy a kyslík, cyklus oxidu uhličitého), tropický deštný les (porovnání, druhová rozmanitost, ohrožování, globální význam), lidské sídlo - město-vesnice (umělý ekosystém, jeho funkce a vztahy k okolí, aplikace na místní podmínky), kulturní krajina (pochopení hlubokého ovlivnění přírody v průběhu vzniku civilizace až po dnešek)

ZÁKLADNÍ PODMÍNKY ŽIVOTA - voda (vztahy vlastností vody a života, význam vody pro lidské aktivity, ochrana její čistoty, pitná voda ve světě a u nás, způsoby řešení), ovzduší (význam pro život na Zemi, ohrožování ovzduší a klimatické změny, propojenost světa, čistota ovzduší u nás), půda (propojenost složek prostředí, zdroj výživy, ohrožení půdy, rekultivace a situace v okolí, změny v potřebě zemědělské půdy, nové funkce zemědělství v krajině), ochrana biologických druhů (důvody ochrany a způsoby ochrany jednotlivých druhů), ekosystémy - biodiverzita (funkce ekosystémů, význam biodiverzity, její úrovně, ohrožování a ochrana ve světě a u nás), energie (energie a život, vliv energetických zdrojů na společenský rozvoj, využívání energie, možnosti a způsoby šetření, místní podmínky), přírodní zdroje (zdroje surovinové a energetické, jejich vyčerpatelnost, vlivy na prostředí, principy hospodaření s přírodními zdroji, význam a způsoby získávání a využívání přírodních zdrojů v okolí).

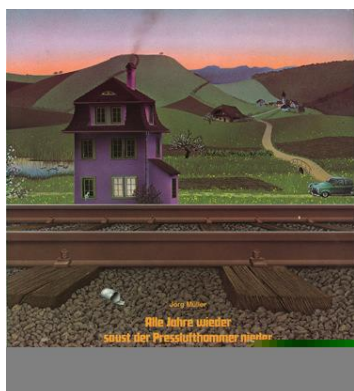
LIDSKÉ AKTIVITY A PROBLÉMY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ - zemědělství a životní prostředí, ekologické zemědělství, doprava a životní prostředí (význam a vývoj, energetické zdroje dopravy a její vlivy na prostředí, druhy dopravy a ekologická zátěž, doprava a globalizace), průmysl a životní prostředí (průmyslová revoluce a demografický vývoj, vlivy průmyslu na prostředí, zpracovávané materiály a jejich působení, vlivy právních a ekonomických nástrojů na vztahy průmyslu k ochraně životního prostředí, průmysl a udržitelný rozvoj společnosti), odpady a hospodaření s nimi (odpady a příroda, principy a způsoby hospodaření s odpady, druhotné suroviny), ochrana přírody a

Začlenění urbanistických témat ve výuce ZŠ

kulturních památek (význam ochrany přírody a kulturních památek, právní řešení u nás, v EU a ve světě, příklady z okolí, zásada předběžné opatrnosti, ochrana přírody při masových sportovních akcích-zásady MOV), změny v krajině (krajina dříve a dnes, vliv lidských aktivit, jejich reflexe a perspektivy), dlouhodobé programy zaměřené k růstu ekologického vědomí veřejnosti (Státní program EVVO, Agenda 21 EU) a akce (Den životního prostředí OSN, Den Země apod.).

VZTAH ČLOVĚKA K PROSTŘEDÍ - naše obec (přírodní zdroje, jejich původ, způsoby využívání a řešení odpadového hospodářství, příroda a kultura obce a její ochrana, zajišťování ochrany životního prostředí v obci - instituce, nevládní organizace, lidé), náš životní styl (spotřeba věcí, energie, odpady, způsoby jednání a vlivy na prostředí), aktuální (lokální) ekologický problém (příklad problému, jeho příčina, důsledky, souvislosti, možnosti a způsoby řešení, hodnocení, vlastní názor, jeho zdůvodnění a prezentace), prostředí a zdraví (rozmanitost vlivů prostředí na zdraví, jejich komplexní a synergické působení, možnosti a způsoby ochrany zdraví), nerovnoměrnost života na Zemi (rozdílné podmínky prostředí a rozdílný společenský vývoj na Zemi, příčiny a důsledky zvyšování rozdílů globalizace a principy udržitelného rozvoje, příklady jejich uplatňování ve světě, u nás).

III. Publikace zabývající se urbanismem a územním plánováním na úrovni ZŠ v Německu

Alle Jahre wieder saust der Presslufthammer nieder oder Die Veränderung der Landschaft Jörg Müller, Patmos Verlagsgruppe, Sauerländer Verlag, Düsseldorf 1973/2007, ISBN 978-3-7941-5177-6

Sedm asi 85 x 31 cm velkých barevných obrázků ukazuje dětem, co se v průběhu 20 let strukturálních změn stane s původně idylickou venkovskou krajinou - sedmkrát stejné místo, v němž degradace životního prostředí postupuje stále dál a dál.

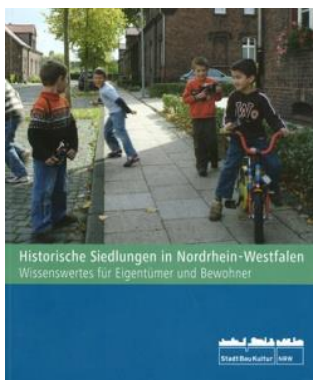
Baukultur! Informationen – Argumente – Konzepte Hrsg. Bundesministerium für Verkehr, Bau- und Wohnungswesen (BMVBW), Berlin, Bonn, Junius Verlag GmbH, Hamburg 2005, ISBN 3-88506-557-6

Kniha přináší příspěvky na téma stavební kultury: fenomenologie v městské krajině, vztah mezi městem a venkovem, změny životního prostředí vlivem veřejného plánování, investice v zastavěném prostředí, kvalita a údržba budov, jaké místo zaujímá v dnešní společnosti stavební kultura. Kniha obsahuje četné příklady projektů z Německa.

Alles nur Fassade? Wohnung, Wohnumfeld und das Bild der Stadt Anleitung und Material für schulische Projektwochen, Gert Kähler, Hrsg. Architektenkammer Nordrhein-Westfalen / Akademie der Architekten- und Stadtplanerkammer Hessen

Materiál dává návod na týdenní školní projekt analýzy městského bydlení. Jedná se o soubor volných listů rozdělených na jednotlivé kroky – inventarizace, analýzy a prezentace výsledků. Složka obsahuje jak pracovní listy pro žáky, tak podrobné pokyny a poznámky pro učitele. Součástí pracovních listů jsou i šablony na zákresy, dotazníkové formuláře apod.

Historische Siedlungen in Nordrhein-Westfalen (darin: Thema „Sehen lernen“), Hrsg. Europäisches Haus der Stadtkultur e.V., Gelsenkirchen 2007, ISBN: 978-3939-745013

Rozsáhlá ilustrovaná publikace seznamuje čtenáře s historickým vývojem osídlení. Rovněž se zaměřuje na detaily budov a jejich regionální rozdíly. Seznamuje s problematikou obnovy historických budov, možností a omezení současného využití těchto budov.

Kinder sehen ihre Stadt Fotoprojekt des Deutschen Werkbundes Baden- Württemberg, Stadtgruppe Stuttgart, Stuttgart 1999

Brožura představuje projekt Stuttgartských škol, kde žáci v rámci výstavy prezentovali fotodokumentaci a komentáři pohled na město Stuttgart a jeho okolí v daných tématech - architektura a umění, obyvatelstvo, příroda, orientace a identifikace, problémové oblasti atd.

plan 06 wohnen3 Forum aktueller Architektur in Köln, 22.09.-29.09.2006 Dokumentation, Hrsg. Kay von Keitz, Sabine Voggenreiter, plan project 2007, ISBN 978-3-00-021520-9

Publikace shrnuje část projektu na téma „Život v 21.století“ se zaměřením na architekturu a územní plánování. Představuje řadu projektů z regionu Kolín - Bonn.

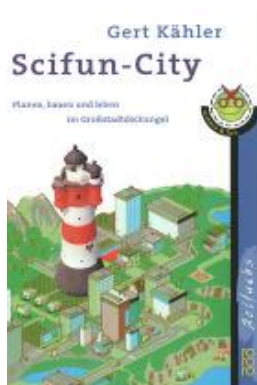
Planen und Bauen: Meine Schule. Ein Werkstattbuch von Manuel Cuadra mit Anregungen und Anleitungen für baulustige Schülerinnen und Schüler der Sekundarstufe I, Dr. Manuel Cuadra, Hrsg. Wüstenrot Stiftung, Ludwigsburg / Akademie der Architektenkammer Hessen, Wiesbaden, Ernst Klett Verlag GmbH, Stuttgart 1998, ISBN 3-12-207040-5

Pracovní sešit motivuje studenty, aby přemýšlely o vlastní školní budově a jejím okolí, zároveň je učí plánovat a provádět strukturální změny. Po úvodu do problematiky plánování a výstavby vede studenty k provádění konkrétních akcí/změn pro lepší fungování školního komplexu. Prezentováno je sedm příkladů z konkrétních škol, texty jsou doplněny o konkrétní praktická cvičení.

Raum erfahren – Raum gestalten. Architektur mit Kindern und Jugendlichen In Zusammenarbeit mit dem Staatsinstitut für Schulqualität und Bildungsforschung München und in Kooperation mit dem Verlag Pestalozzianum an der Pädagogischen Hochschule Zürich, Hrsg. Elisabeth Gaus-Hegner, Andreas Hellmüller, Ernst Wagner, Jan Weber-Ebnet, Athena Verlag, ISBN 978-3-89896-384-8

Kniha je zaměřena na učitele základních a středních škol, kteří chtějí začlenit do výuky otázky z architektury, urbanismu a ÚP. Zahrnuje teoretické texty o principech navrhování, ale i návrhy projektů a cvičení vhodných k začlenění do výuky. Knihu doplňuje CD – obsahuje řadu tabulek, obrázků, odkazů a praktických informací.

Scifun-City. Planen, bauen und leben im Großstadtdschungel Gert Kähler, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, 2002, ISBN13: 978-3499212031

Populárně-naučná kniha o ÚP a rozvoji. Kapitoly jsou věnovány tématu města a jeho struktuře, rozdílům mezi městem a venkovem, funkcím a orgánům města, rozdílům mezi veřejným a soukromým prostorem, dopravě, zásobování města a demokratickým principům rozvoje měst, stručně se zmiňuje i o historickém vývoji měst a jejich dalším rozvoji.

Určeno žákům prvního stupně

Stadtmuseum unterwegs: Eine Museumstasche für die Sekundarstufe vom Stuttgarter Stadtmuseum Anja Dauschek, Silvia Gebel, Hrsg. Landeshauptstadt Stuttgart, Planungsstab Stadtmuseum, 2010

Brašna obsahuje dvě tematické složky, mapu Stuttgartu, DVD a brožuru o historii Stuttgartu. Obě tematické složky se skládají z volných listů a obsahují následující témata: Stuttgart ve středověku, Industrializace Stuttgartu, Život v Bad Cannstatt, Lidé a město Stuttgart, Místa ve Stuttgartu, Měníci se Stuttgart. Text je doprovázen řadou ilustrací, některé listy slouží jako šablony pro kopírování. Přiloženy jsou vysvětlivky a návody pro učitele – jak příručku používat při výuce.

Wie gewohnt? Ein Buch um das Wohnen für die Sekundarstufe II Gert Kähler, hrsg. Akademie der Architektenkammer Hessen / Rolf Toyka und Architektenkammer Nordrhein-Westfalen, Ernst Klett Schulbuchverlag, Leipzig 2002, 1. Auflage, ISBN: 3-12-207071-5

Pracovní sešit seznamuje studenty s tématy Bydlení a veřejný prostor, strukturální aspekty domova a návrh bytu. Kniha je doplněna o historický vývoj pohledu na bydlení. Témata zahrnují texty, úkoly, řadu příkladů, odkazy na literaturu a další zdroje.

Architektur macht Schule. Themenvorschläge für den Unterricht Hrsg. Architektenkammer Baden-Württemberg, Kammergruppe Tübingen 2007

Publikace představuje návrhy projektů a praktické zkušenosti se zaváděním těchto projektů v rámci akce „Architektura ve školách“. Projekty vytvořila skupina architektů z Tübingenu ve spolupráci s místními pedagogy. Obsahuje témata – Město-Město v krajině- Krajina, Stavba a životní prostředí atd. Jednotlivé návrhy projektů mají jasně vytyčené metodické cíle, obsahují praktický návod k výuce.

Architektur und Schule. Themen, Projekte, Lernbausteine Hrsg. Architektenkammer Berlin 2009

Brožura shrnuje výsledky desetileté práce pracovní skupiny projektu „Architektura a škola“ v Berlíně. Představuje řadu projektů pokrývajících tematicky širokou škálu problémů -od aspektů ovlivňujících návrh jednotlivých budov, přes širší problematiku plánování až po propojení architektury, kultury a společnosti jako takové. Projekty jsou určeny různým věkovým kategoriím – od úplných základů až po výuku na gymnáziích.

IV. Principy a pravidla územního plánování - stručný obsah publikace

Tato odborná pomůcka má sloužit orgánům ÚP, samosprávě obcí a krajů, projektantům, studentům příslušných oborů a všem dalším uživatelům, kteří se setkávají s územním plánováním. Zadavatelem práce na odborné pomůcce bylo Ministerstvo pro místní rozvoj, které v rámci programu výzkumu zadalo v roce 2005 zpracování výzkumného projektu se shodným názvem. Výzkumný projekt byl rozdělen na tři etapy. V první etapě byla analyzována současná teoretická a legislativní východiska a trendy územního plánování a souvisejících disciplín. Ve druhé etapě bylo zpracováno pracovní znění příručky. V této etapě proběhla oponentura, která doporučila úpravy pro výsledné znění. Tato etapa byla ukončena v červnu 2006. Poslední etapa prací byla zaměřena na dopracování textu, text byl zveřejněn na www stránkách v r. 2006.

V současnosti obsahuje odborná pomůcka následující problémové okruhy:

- A. Principy udržitelného rozvoje území
- B. Koncepce územního rozvoje ČR
- C. Funkční složky
- D. Územní plánování, jeho orgány, nástroje a vazby; účast veřejnosti v procesu územního plánování, související metodické pokyny
- E. Pojmy

Problémové okruhy A a B tvoří především teoretický rámec pro kapitoly C a D, které konkretizují obecné principy a zásady do postupů v územně plánovací činnosti.

Stručný obsah publikace vč. uvedených autorů jednotlivých kapitol:

A Principy udržitelného rozvoje území

A.1 Pojetí udržitelného rozvoje (zpracovatel Prof.Ing.arch.Karel Maier, CSc.)

- A.1.1 Vymezení pojmu udržitelný rozvoj
- A.1.2 Pilíře udržitelného rozvoje
- A.1.3 Principy udržitelného rozvoje
- A.1.4 Sledování a hodnocení udržitelnosti rozvoje

A.2 Základní dokumenty vymezující udržitelný rozvoj (zpracovatel Prof.Ing.arch.Karel Maier, CSc.)

- A.2.1 Dokumenty světového společenství pro udržitelný rozvoj
- A.2.2 Dokumenty pro udržitelný rozvoj Evropy
- A.2.3 Dokumenty pro udržitelný rozvoj regionů, měst a venkova

A.3 Národní dokumenty pro udržitelný rozvoj v České republice (zpracovatel Prof.Ing.arch.Karel Maier, CSc.)

- A.3.1 Strategie udržitelného rozvoje české republiky
- A.3.2 Prosazování udržitelného rozvoje v územním plánování

B Koncepce územního rozvoje České republiky

B.1 Pojetí územního rozvoje (zpracovatel Ing.arch.Josef Markvart, CSc.)

- B.1.1 Územní rozvoj
- B.1.2 Územní rozvoj jako součást udržitelného rozvoje

B.2 Charakteristika, stav, hodnoty a problémy územního rozvoje ČR

- B.2.1 Území a osídlení (zpracovatel Prof. Ing.arch. Jan Koutný, CSc.)
- B.2.2 Sídla (zpracovatel Prof.Ing.arch.Miroslav Baše)
- B.2.3 Krajina (zpracovatel Doc.Ing.arch.Ivan Vorel, CSc.)

B.3 Koncepce územního rozvoje a jejich trendy

B.3.1 Koncepce územního rozvoje a jejich trendy na úrovni České republiky (zpracovatel Prof. Ing.arch. Jan Koutný, CSc.)

B.3.2 Koncepce územního rozvoje a jejich trendy na úrovni krajů (zpracovatel Ing.arch.Jaroslav Bedrna)

B.3.3 Koncepce územního rozvoje obcí a jejich trendy (zpracovatel Prof.Ing.arch.Miroslav Baše)

C Funkční složky a vybrané prvky (vždy členěno na 3 základní kapitoly):

- Charakteristika
- Stav a trendy vývoje
- Principy řešení v územním plánování (zásady tvorby, územní nároky, limity, ochrana)

C.1 Výroba, těžba a skladování (zpracovatel Ing.arch. Jana Hurníková)

C.2 Zemědělské a lesní hospodářství (zpracovatel Ing.Vladimír Mackovič)

C.3 Bydlení (zpracovatel Prof.Ing.arch. Milan Stehlík, CSc.)

C.4 Občanské vybavení (zpracovatel Ing.arch. Pavel Tomíšek)

C.5 Zeleň (zpracovatel Doc.Ing.arch. Ivan Vorel, CSc.)

C.6 Rekreace (zpracovatel Ing.arch. Jitka Mejsnarová)

C.7 Dopravní infrastruktura (zpracovatel Ing.arch. František Nantl)

C.8 Technická infrastruktura (zpracovatel Doc.Ing. Petr Šrytr, CSc. a kol.)

C.9 Vodní hospodářství (zpracovatel Doc.Ing. Ladislav Satrapa, CSc.)

D Územní plánování, jeho orgány, nástroje a vazby

D.1 Orgány územního plánování, stavební úřady a dotčené orgány chránící veřejné zájmy (zpracovatel Ing.arch. Miriam Blažková)

D.1.1 Orgány územního plánování

D.1.2 Stavební úřady

D.1.3 Dotčené orgány

D.2 Nástroje územního plánování

D.2.1 Územně plánovací podklady (zpracovatel Ing.arch. Jana Hurníková)

D.2.2 Politika územního rozvoje (zpracovatel Ing.arch. Jaroslav Tušer)

D.2.3 Územně plánovací dokumentace (zpracovatel Ing.arch. Jaroslav Tušer)

D.2.4 Územní rozhodování (zpracovatel Ing.arch. Miriam Blažková)

D.2.5 Úprava vztahů v území (zpracovatel Ing. Marie Polešáková)

D.3 Vazby nástrojů územního plánování

D.3.1 Vzájemné vazby nástrojů územního plánování (zpracovatel Ing.arch. Josef Markvart)

D.3.2 Vazby nástrojů územního plánování na ostatní nástroje rozvoje území (zpracovatel Prof.Ing. Vítězslav Kuta, CSc.)

D.4 Informace v územním plánování

D.4.1 Poskytování informací (zpracovatel Ing. Michal Artim, Ing.arch. Zdenka Hladišová)

D.4.2 Informační technologie (zpracovatel Mgr. Marek Chmelař, Ing.arch. Zdenka Hladišová)

D.5 Účast veřejnosti v procesu územního plánování (zpracovatel Ing.arch. Jan Sedlák)

D.5.1 Pojetí účasti veřejnosti

D.5.2 Minimální standardy a zásady účasti veřejnosti

D.5.3 Příprava a realizace zapojení veřejnosti

D.5.4 Legislativní východiska účasti veřejnosti

D.5.5 Použité zdroje

D.6 Související právní předpisy, metodické pokyny a publikace (zpracovatel Ing.arch. Naděžda Rozmanová)

D.6.1 Právní předpisy

D.6.2 Metodické pokyny a publikace

V.Ukázka praktického námětu (náměty uveřejňované praktikujícími učiteli na serveru Výzkumného ústavu pedagogického v Praze na portálu www.rvp.cz)

Projektová výuka –Matušková A., 2005: Chtěli bychom v naší obci postavit koupaliště

Vlastní popis praktického námětu

Žáky je možné seznámit s plánovanou činností již v předcházející hodině a nechat jim tak možnost prodiskutovat řadu otázek, které souvisejí s problematikou, např. s rodiči.

Motivace

Bylo krásné počasí a děti měly prázdniny. Ota a Jindra seděli na břehu místního potoka a rádi by se byli vykoupli. Jenže v potoce bylo velmi málo vody. A také o jeho čistotě mohli s úspěchem pochybovat. Přáli si, aby bylo v obci koupaliště.

Expoziční část hodiny

Charakteristika problému - co všechno by bylo zapotřebí, aby mohlo v obci koupaliště vzniknout. Na této činnosti se v případě realizace podílí řada odborníků. Také žáci budou pracovat v "odborných skupinách" zaměřených různými směry. (Výchozí situace je buď reálná nebo učitel zadá základní situační podmínky ve fiktivním prostředí.)

Práce skupin:

a) Vzájemná diskuse ve skupinách a návrhy k daným tématům:

1. skupina - hledání vhodného místa pro koupaliště, práce s plánem obce, zakreslení plánovaného koupaliště do plánu.
2. skupina - hledání zdrojů vody, její dostatečný přívod, čištění.
3. skupina - návrh velikosti koupaliště, vybavení.
4. skupina - finanční náležitosti, provozovatel.
5. skupina - zkoumá, zda vybudování koupaliště nějakým nevhodným způsobem nemůže zasáhnout do životního prostředí a života lidí obce.
6. skupina - pozitivní přínos koupaliště pro obec (koupání místních, zdroj vody v případě požáru, zvýšení přitažlivosti pro cestovní ruch, sezonní pracovní příležitosti apod.).

b) Změna složení skupin tak, že v nově vzniklých skupinách bude jeden "odborník" z každé skupiny předchozí (v případě menšího počtu žáků některá témata spojíme a vytvoříme nižší počet skupin). Nově vzniklé skupiny na základě různých informací, které přinesli jejich členové, připraví nejvhodnější návrh na zbudování koupaliště v obci. Hlavní body svého návrhu zpracují písemně.

c) Přednesení a předvedení návrhů jednotlivých skupin prostřednictvím zvolených mluvčích. Oponentem je učitel, který dává protinávry a upozorňuje na těžkosti. Např. v případě, že koupaliště bude mít dané rozměry (délka, šířka, hloubka), bude mít tedy objem vody ... m³. Protože cena za 1 m³ je u nás v současnosti ... Kč, bude jedno napuštění koupaliště stát ... Kč. V případě průtoku vody v množství l/hod to bude denně dalších ... Kč atd. Navrhněte způsob, jak uhradit tyto náklady.

d) Vybrání nejvhodnějšího návrhu.

e) Diskuse nad vybraným návrhem. Žáci jsou rozděleni tentokrát na dvě velké skupiny - přívrženců a odpůrců stavby koupaliště. Dále mohou představovat různé zájmové skupiny žijící v obci (podnikatelé, ekologové, děti chtějící koupaliště, staří lidé, kteří mají zájem ve zmíněné lokalitě vybudovat park atd.). Mohou si i udělat vizitky, aby každý věděl, s jakým zástupcem hovoří. Navzájem diskutují nad návrhem, učí se přednášet svá stanoviska, protinávry, argumentují, učí se diskutovat kulturním a konstruktivním způsobem. Učitel diskusi řídí, v případě uspokojivého průběhu může stanovit jednoho žáka "starostou" obce a nechat řídit diskusi jím.

f) V případě zbylého času můžeme nechat žáky napsat "zprávu do místního tisku" o připravované stavbě koupaliště, pozitivích a negativích této stavby.

Závěr

Shrnutí výsledků a uvědomění si toho, co všechno jsme se dnes naučili. Zhodnocení práce třídy jako celku i jednotlivých skupin. Obměny problémového úkolu: navrhujeme stavbu hřiště, nové továrny, obchvatu obce atd. Podle charakteru návrhu stanovíme příslušné skupiny "odborníků".

VI. Podrobný výčet obsahů analyzovaných publikací

a) Shaping space

Učebnice se skládá ze 3 základních tematických celků:

- Můj domov (zaměřen především na objekt domu, v němž studenti žijí, cílem je pochopit konstrukční, funkční i estetické kvality domu, který znají z každodenního života).
- Sousedství, vesnice, město (zaměřen na pochopení původu, vývoje a plánování místa, v němž studenti žijí, zároveň zkoumá urbanistickou strukturu měst a vesnic a jejich ochranu).
- Výstavba během staletí (zaměřen především na ochranu architektonického dědictví).

Učebnice obsahuje v závěru seznam referencí – doporučenou související literaturu, internetové adresy, organizace zabývající se touto tematikou.

S problematikou sídel nejvíce souvisí tematický celek Sousedství, vesnice, město, a tak je další rozbor věnován právě jemu. Obsahově se tento celek skládá z 10 kapitol:

Lekce 1 – Budovy v sousedství

Cílem lekce je seznámit žáky s typy budov v jejich okolí. Studenti mají za úkol popsat svou cestu z domova do školy (co vidí, slyší, cítí), jaké typy budov jsou po cestě (funkční dělení - bydlení, komerce, rekreace apod., dominantní budovy – čím se liší).

Lekce 2 – Budovy, ulice a veřejné prostory

Cílem této lekce je seznámit studenty s typy budov, podobou ulic a veřejných prostorů v jejich okolí. Podrobné zkoumání cesty do školy (půdorysná skica cesty a jejího okolí – kompaktní a solitérní zástavba, ulice a veřejné prostory, funkční členění), charakteristika veřejných prostor.

Lekce 3 – Původ osídlení

Studenti zkoumají faktory ovlivňující lokaci a růst sídel, historický růst měst (na konkrétním příkladu města Maynooth).

Lekce 4 – Prostorová struktura města

Cílem lekce je pochopení prostorové struktury města. Měřítko budov, ulic a náměstí, osy, perspektiva, půdorysné uspořádání města (na konkrétním příkladu města Maynooth).

Lekce 5 – Změny v osídlení

Studenti se seznamují s vlivem plánování na změny v obci. Současné problémy růstu měst – požadavky na občanskou a technickou vybavenost, problém dopravy, sport a rekreace (na konkrétním příkladu města Maynooth).

Lekce 6 – Původ našeho sídla

Cílem lekce je seznámit studenty s faktory ovlivňujícími založení a rozvoj sídla, v němž žijí. Získání podrobných informací o sídle, v němž žáci žijí (název města, geografické podmínky pro osídlení, historický vývoj sídla a co ho ovlivnilo, poloha sídla v kontextu hierarchie okolních sídel, ekonomické zázemí sídla).

Lekce 7 – Výlet do terénu – Naše sídlo

Studenti analyzují fyzické stopy stavebního vývoje v jejich obci v minulosti a současnosti. Žáci ve skupinách zkoumají v terénu vybrané části sídla - centrum města, ulice, náměstí (měřítko budov i veřejných prostor, typy a funkce budov, městský mobiliář, problematická místa, pohyb osob a dopravy), každý student prozkoumá konkrétní skupinu budov (funkce, podlažnost, kompaktnost zástavby, použité materiály, barvy, střechy).

Lekce 8 – Ochrana sídel

Žáci se učí definovat příležitosti a omezení vyplývající z ochrany kulturních památek. Základní hodnoty města, jak by se mělo přistupovat k historickým budovám a místům – kdy lze částečně upravovat budovu z důvodu nového využití a kdy je nutné trvat na její původní podobě, jak přistupovat k výstavbě v historických částech sídel.

Lekce 9 – Naše sídlo dnes

Studenti hodnotí kriticky sídlo, v němž žijí. Současný stav, hodnoty a problémy sídla.

Lekce 10 – Cesta vpřed

Žáci definují zásady ochrany a rozvoje sídla, v němž žijí. Učí se principům územních plánů.

b) Cities and industries

Knihu lze zařadit do kategorie populárně-naučných publikací. Představuje problematiku života ve velkých městech, jejich plánování a částečně se věnuje také historii osidlování. Geograficky je zaměřena zčásti na oblast Austrálie, řada kapitol je pojata v širším globálním kontextu. Na konci knihy je pro doplnění slovník vybraných pojmů a rejstřík (seznam vybraných pojmů s odkazem na stránky, kde jsou použity). Kniha se skládá celkem z 22 krátkých kapitol:

Kapitola 1 - Od stromů k mrakodrapům – úvodní kapitola

Obecně o urbanizaci a rozrůstání měst, počty lidí žijících ve městech.

Kapitola 2 - Kapitola 6 – Britové osidlují Austrálii

Cílem je seznámit čtenáře s historií osídlení Austrálie. Proč a jak začali Britové osidlovat Austrálii. O prvních farmách v Austrálii, bezohlednost k okolní přírodě. Jak by probíhalo osidlování o 200 let později tj. v roce 1988.

Kapitola 7 - Dnes by se to nestalo

Dopady výstavby na životní prostředí. Posuzování rozvojových projektů s ohledem na jejich vliv na životní prostředí.

Kapitola 8 - Prohlášení o ochraně životního prostředí v Sydney

Ochrana životního prostředí v současnosti. Výhody a nevýhody velkoměst.

Kapitola 9 - Město jako životní prostředí

Životní styl obyvatel měst. Většina Australanů bydlí ve městech – jaký to má dopad na životní styl, co to přináší.

Kapitola 10 - Usedlý život

Počátky urbanizace ve světě – první města na Blízkém Východě.

Kapitola 11 - Proč města rostla

Příčiny růstu měst v období industriální revoluce v 18. století.

Kapitola 12 - Proč je plánování tak důležité

Důležitost územního plánování. Australská města vznikala na zelené louce, jaké jsou jejich největší problémy a co je oproti historickým městům trápí méně.

Kapitola 13 - Město a veřejné zdraví

Čtenář se seznamuje s problematikou odpadů a vodním režimem ve městě vč. zdrojů pitné vody.

Kapitola 14 - Čistička odpadních vod

Princip fungování čistírny odpadních vod.

Kapitola 15 - Odpady, které nezmizí

Problematika odpadů, které nejsou na první pohled vidět (např. vypouštění škodlivých látek do vody z továren apod.).

Kapitola 16 - Opatření ke snížení znečištění továrnami

Možnosti snižování znečištění - filtry na komíny, recyklace apod.

Kapitola 17 - Kvalita života v našich městech

Definování toho, co to znamená kvalitní život.

Kapitola 18 - Co lidský život potřebuje – život v moderním městě

Kapitola se zaměřuje zejména na problémové oblasti měst - nároky na dopravu, problém anonymity, veřejný pořádek, hluk.

Kapitola 19 - Města a rekreace

Kulturní a sportovní vybavenost měst (divadla, kina, muzea, sportoviště), parky ve městech – důležitá součást měst.

Kapitola 20 - Rekreace mimo město

Chráněné oblasti přírody (Národní parky, vodní nádrže) – pravidla ochrany a možnosti rekreace v těchto oblastech.

Kapitola 21 - Ochrana městského prostředí

Problematika výstavby na zelené louce – problematika suburbanizace, výškových staveb. Ochrana životního prostředí města – lidé se čím dál víc zajímají o ochranu životního prostředí, úloha veřejnosti při této ochraně.

Kapitola 22 - Města budoucnosti

Úloha občanské odpovědnosti za budoucí vývoj našich měst.

c) **Modern cities (Just look at)**

Knihu lze zařadit do kategorie populárně-naučných publikací. Zabývá se problematikou života ve velkoměstech, není geograficky zaměřena na nějakou oblast podrobněji. Snaží se pojmut problém globálně, poukazuje na rozdíly v různých částech světa. Obsahuje celkem 5 kapitol. Každá část sestává ze 4-5 podkapitol:

Kapitola 1 - Život ve městě (Život ve městě, Práce ve městě, Komunit, Užívání si ve městě, Zásobování města)

Charakteristika městských sídel, čím se liší od vesnic. Způsob dopravy do práce, rozmanitost zaměstnání. Vliv komunit na okolní prostředí, specifika etnických komunit.

Možnosti trávení volného času ve městě - festivaly, sportovní události, umění a kultura.

Zásobení obchodů, dovoz potravin a dalšího zboží. Zásobení energiemi, pitnou vodou, systém kanalizace.

Kapitola 2 - Místa ve městě (Místa ve městě, Stavby, Doprava po městě, Město a příroda)

Prvky určující charakter města – přírodní prvky, tržiště, dopravní systém, významné stavební dominanty. Odlišná architektura staveb v různých částech světa, problematika panelových sídlišť, výstavba mrakodrapů v centrech měst.

Druhy dopravy – pěší a cyklistická, automobilová, dálnice ve městech, vlaky, letiště.

Městská zeleň a její funkce, vodní plochy ve městech.

Kapitola 3 – Proměna měst (Proměna měst, Pomalé změny, Přírodní katastrofy, Města za války)

Historický vývoj měst, důvody prudkého růstu (průmyslová revoluce) či zániku (přírodní katastrofa). Vývoj jednotlivých částí města - centrum města (většinou nejstarší část), růst měst podél silnic, nové využití původních staveb – rekonstrukce versus bourání a nová výstavba, regenerace brownfields.

Přírodní katastrofy a jejich vliv na město. Hrozby ve městě během války - bomby, terorismus, vznik bariér (Berlínská zeď, Izrael).

Kapitola 4 - Růst měst (Růst měst, Superměsta - Megalopole, Slumy, Budoucnost)

Problematika růstu měst v posledních 100 letech, možnosti zamezení růstu měst – např. vznik zelených pásů, regulace výstavby. Růst měst v rozvojových částech světa a s ním související problémy.

Co čeká města v budoucnosti – zastavení růstu měst a snaha o návrat lidí na venkov, využívání nových technologií v energetice, dopravě atd.

Kapitola 5 - Závěr

Knihy a místa související s tématem města – inspirace pro čtenáře. Rejstřík a slovník vybraných pojmů.

d) **Cities against nature**

Tato populárně-naučná kniha se zabývá problematikou měst především z hlediska dopadu na životní prostředí. Zabývá se problémy měst po celém světě - rozlišuje především města ve vyspělých státech a města v rozvojových zemích. Kniha se skládá z 9 obsáhlých kapitol, rejstříku a slovníku vybraných pojmů:

Kapitola 1 - Představte si....

Čtenář se seznamuje s problémy současných měst. Popis ideálních měst (bez aut, s minimálním znečištěním, bez kriminality) a srovnání se současnou realitou (hluk, dopravní zácpy, rozrůstání

velkoměst – problematika amerických „suburbs“, slumy v rozvojových částech světa, znečištění, kriminalita).

Kapitola 2 - Jak naše města rostla, rostla a rostla

Stručný vývoj historie vzniku a následného rozrůstání měst od starověku přes industriální revoluci po současnost.

Kapitola 3 - Dnešní města plýtvají se zdroji

Spotřeba paliv a energií, dovoz potravin na velké vzdálenosti.

Kapitola 4 - Dnešní města znečišťují naši planetu

Kniha představuje města jako velký zdroj znečištění planety – likvidaci odpadu (skládky, spalovny), nutnost recyklace. Znečištění vody, vzduchu, půdy, hluk.

Kapitola 5 - Dnešní města ničí naše zdraví

Vliv současných měst na zdraví jejich obyvatel. Kvalita života ve městech - život ve slumech, znečištění, „sociální zdraví“ (vztahy, spokojenost), životní stres.

Kapitola 6 - Dnešní města ničí přírodu

Znečištění a regulace vod – ztráta prostředí pro živočichy a rostliny.

Kapitola 7 - Plánování měst budoucnosti

Výhody městského osídlení. Plánování měst v historii. Prvky „ekoměsta“ – šetření a recyklace odpadů, snížení znečištění, zdravý život pro lidi i přírodu, ekologická doprava, zahuštěná zástavba, funkční různorodost, využívání obnovitelných zdrojů energie atd.

Kapitola 8 - Stavění lepších měst ve světě

Důležitost veřejné dopravy, regenerace starých čtvrtí. Návrh vlastního ekoměsta – nové nebo transformaci ze stávajícího.

Kapitola 9 – Náměty – akce

Seznam námětů k různým dobrovolným činnostem vedoucím k zlepšení místa bydliště.

e) Houses and homes

Populárně-naučná kniha je věnována tématu domova. Větší část knihy je zaměřena spíše na architekturu jako takovou, problematiky sídel se týká pouze několik kapitol, tyto jsou níže popsány. V závěru knihy jsou uvedeny odkazy na knihy k přečtení, místa k navštívení, na co se dívat, rejstřík a slovník vybraných pojmů.

Kapitola 11 - Nezdravé bydlení v rostoucích městech

Problémy související s růstem měst v rozvojových zemích – především problematika slumů.

Kapitola 12 - Plánování sídla

Problematika plánování sídel zejména z pohledu bydlení. Vesnice jako historický příklad ideálního sídla - uprostřed kostel a centrum služeb - obchod, škola, doktor, okolo pak v docházkové vzdálenosti domy a zároveň blízko pole, kde lidé pracovali. Co by měl obsahovat plán nového sídliště – kromě samotných domů také zeleň, dopravní cesty pro auta, pěší, cyklisty, prvky občanské vybavenosti – školy, hřiště, ordinace doktorů, obchod, různé zdroje pracovních příležitostí.

Kapitola 13 - Návrh města

Seznámení čtenáře s faktory ovlivňujícími zakládání měst, historickým růstem měst a změnami v současnosti. Co hraje roli při vzniku města - vliv přírodních podmínek, některá vznikla samovolně, jiná založena dle plánu, typy ulic – pravidelné, pravoúhlé, křivolaké. Problém vylidňování center, nové trendy v dopravě – auta, metro apod. umožnily větší dojezdovou vzdálenost.

Kapitola 14 - Bydlení ve výškových stavbách

Problematika panelových sídlišť – problém anonymity, monotónnosti.

Kapitola 21 - Domovy budoucnosti

Jak by mělo bydlení vypadat v budoucnosti – využívání alternativních zdrojů energie, soběstačnost staveb, důraz na šetření energiemi

f) Zeměpis pro 8. ročník – Společenské složky krajiny

Učebnice je rozdělena do 5 tematických oddílů – problematice sídel je věnován oddíl nazvaný Struktura osídlení, urbanizace. Vede žáky k pochopení funkce jednotlivých sídel, jejich územnímu uspořádání a jejich posloupnosti v krajině. Neomezuje se pouze na ČR, problematika je zde podána z globálního pohledu. Oddíl se skládá z 10 kapitol:

Kapitola 1 – Z historie vzniku lidských sídel

Seznamuje žáky se vznikem prvních měst na blízkém východě. Charakteristika míst vhodných pro vznik sídel.

Kapitola 2 – Vývoj a funkce venkovských sídel v Evropě 19.-20. století

Funkce venkova v 19. a 20. století, současný stav ve světě. Co jsou to skanzeny, charakteristika venkovských domů v různých částech světa.

Kapitola 3 – Současný vývoj a funkce městských sídel

Funkce měst, současné zásobování měst zbožím, energiemi atd., rozdíly v městském a venkovském způsobu života.

Kapitola 4 – Urbanizace

Co je to urbanizace, příčiny růstu měst. Možnosti revitalizace „brownfields“, problematika suburbanizace.

Kapitola 5 – Územní uspořádání měst

Možnosti využití historických jader měst v současnosti. Základní funkce měst a jejich rozmístění - struktura městských center, obytné části měst, průmyslová a obchodní centra, zeleň, technické zázemí měst.

Kapitola 6 – Krize bydlení ve velkoměstech třetího světa

Problematika „slumů“, urbanizace v zemích třetího světa.

Kapitola 7 - Posloupnost sídel v krajině

Hierarchie sídel, sídelní struktura, rozdíly ve velikosti sídel a jejich charakteristika.

Kapitola 8 – Větší sídelní systémy

Vysvětlení pojmů velkoměsto, aglomerace, konurbace, megalopole, příklady těchto sídelních celků u nás a ve světě.

Kapitola 9 – Přírodní a ekologická rizika

Co ohrožuje lidská sídla – přírodní procesy (sopečné výbuchy, zemětřesení, záplavy atd.) a civilizační hrozby (chemické znečištění, hluk, odpady atd.). Vysvětlení pojmu udržitelný rozvoj.

Kapitola 10 – Shrnutí

g) Zeměpis 9 vč. pracovního sešitu

Učebnice je rozdělena do 17 tematických částí rozdělených vždy do několika kapitol. Učebnice je zaměřena především na práci s vědomostmi a dovednostmi nabytými v předešlých ročnících. V jednotlivých kapitolách nejde o vyčerpávající přehled daného tématu, autoři se snaží spíše zachytit aktuální problémy, probíhající procesy a jejich dopady na přírodní prostředí i lidskou společnost. K učebnici byl vydán pracovní sešit, ten respektuje členění učebnice a v hodnocení je uváděn zvlášť. Problematiky sídel se týkají následující vybrané části:

Učebnice:

Část VI – Kulturní rozmanitost lidstva

Kapitola 6 - Ochrana kulturního a přírodního dědictví

Vysvětlení pojmu kulturní a přírodní dědictví a jeho ochrana, chráněná území v ČR. Charakteristika evropské krajiny.

Část VIII – Osídlení

Kapitola 1 – Co je a co není město

Historie vzniku měst a jejich růst v období industriální revoluce. Vysvětlení pojmu urbanizace, charakteristika městského osídlení. Největší města světa.

Kapitola 2 – Život uvnitř měst

Základní funkce měst a jejich rozmístění. Problémy dnešních měst, segregace etnických čtvrtí, problém suburbanizace.

Kapitola 3 – Kontrasty mezi městy rozvojového a vyspělého světa

Urbanizace v rozvojových zemích a problémy velkoměst v těchto zemích. Revitalizace městských center.

Kapitola 4 – Čemu se říká venkov

Hierarchie sídel, charakteristika venkovských sídel.

Kapitola 5 – Venkovské osídlení

Čím jsou charakteristické periferní venkovské oblasti. Lidová architektura a její znaky.

Část XVII - Význam a využití geografie

Kapitola 1 – Přínos geografického vzdělání

Historický význam geografie – historické mapy. Vysvětlení pojmů regionální plánování, územní prognóza a udržitelný rozvoj.

Kapitola 2 – Hlavní úkoly soudobé české geografie

Seznámení s územním plánováním, co je to územní plán. Strategické plány, geografické informační systémy. Hlavní problémy našeho regionu.

Pracovní sešit:

Část VI – Kulturní rozmanitost lidstva

Kapitola 6 - Ochrana kulturního a přírodního dědictví

Představa ideální české krajiny. Mapa národních parků.

Část VIII – Osídlení

Kapitola 1 – Co je a co není město

Nejstarší města světa. Proměna funkce měst v historických obdobích (starověk, středověk, současnost). Jak je definováno město v ČR. Pojmy aglomerace, konurbace, megalopolis.

Kapitola 2 – Život uvnitř měst

Rozbor funkčního členění nejbližšího krajského města.

Kapitola 3 – Kontrasty mezi městy rozvojového a vyspělého světa

Chudinské čtvrti a jejich charakteristika.

Kapitola 4 – Čemu se říká venkov

Folklor v ČR – krojové zvyklosti jednotlivých regionů. Klady a zápory bydlení ve městě a na venkově.

Kapitola 5 – Venkovské osídlení

Architektura venkovských staveb v různých částech světa. Přehled skanzenů v ČR.

Část XVII - Význam a využití geografie

Kapitola 1 – Přínos geografického vzdělání

Tvorba map a plánů v historii. Jak postupovat při výstavbě rodinného domu v ČR – potřebná povolení, kde je získat atd.

Popis nejbližšího okolí školy, problémy v jejím okolí a jejich možné řešení.

h) Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště

Učebnice se skládá z 6 kapitol a je zaměřena na poznávání místního regionu a obce. Problematika sídel prolíná celou knihou a tak rozbor zahrnuje všechny části s vynecháním podkapitol, které s danou problematikou souvisí jen okrajově.

Kapitola 1 – Geografická poloha (Letecké snímky a plán města, Kde leží moje bydliště?, Naše krajina na turistické mapě, Plán města, plánek vesnice)

Možnosti zobrazení měst (letecký snímek, půdorys, historické mapy). Posouzení vývoje města dle historických map a srovnání se současností. Poloha naší obce v rámci ČR, našeho regionu, poloha

sídla naší školy v dopravní síti. Podrobné seznámení s turistickou mapou našeho regionu, projekt - návrh cyklostezky. Čtení plánu města, společná procházka městem – změny ve městě, kvalita života ve městě. Vytvoření plánu vesnice, původ místních názvů v okolí.

Kapitola 2 - Příroda a krajina (Příroda je významnou součástí našeho života, Krajina má také svou paměť, Chránit přírodu znamená myslet na budoucnost, Ochrana krajiny je projevem naší kultivovanosti)

Pravidelnosti a zvláštnosti chodu počasí v našem regionu, vodní režim v území. Krajinný ráz a hodnocení krajiny, barokní proměna české krajiny. Chráněná území a chráněné přírodní památky v ČR, ochrana krajinného rázu.

Kapitola 3 – Historie a kultura (Svědectví zašlých časů: život na venkově, Svědectví zašlých časů: život ve městě, Městské památkové rezervace, Dnešní venkov)

Lidové tradice a zvyky venkova. Život ve městě před sto lety – žáci mají za úkol popsat např. dopravu, infrastrukturu, kulturu, životní styl různých vrstev obyvatelstva, technické památky a jejich původní využití. Městské památkové rezervace v ČR a v našem regionu. Vesnické památkové rezervace, ochrana lidové architektury.

Kapitola 4 – Obyvatelstvo (Složení obyvatelstva, Kde jsou lidé zaměstnáni?)

Věkové složení obyvatelstva v ČR, demografické změny uplynulých desetiletí, etnické menšiny. Struktura zaměstnanosti a její změny za posledních 120 let, struktura zaměstnanosti v naší obci.

Kapitola 5 – Sídla (Struktura a funkce města, Bydlení a životní styl, Hlavní město Praha: geografická poloha a příroda, Hlavní město Praha: orientace pro Pražany, Hlavní město Praha: historie, kultura, umění, Budoucnost naší obce)

Základní funkce města a jejich rozložení v našem městě, kvalita životního prostředí v různých částech města, problematika panelových sídlišť. Změny životního stylu v posledních sto letech, kvalita života v bytových domech, zhodnocení kvality vlastního bydliště z hlediska zdraví, kultury a sociálních vztahů. Poloha Prahy v rámci ČR, přírodní rámeček města, městská zeleň. Orientace v hlavním městě – důležité orientační prvky města. Náměty na procházky a poznávání jednotlivých pražských památek. Stavební změny v naší obci v posledních letech, problematika zaměstnanosti. Moje bydliště za deset let – problémy naší obce a návrh řešení, možnosti rozvoje obce.

Kapitola 6 – Hospodářství (Přírodní zdroje, Zemědělství dříve a dnes, Výroba dříve a dnes, Doprava znamená spojení mezi lidmi, Služby jako znak vyspělosti, Cestovní ruch a rekreace)

Význam a ochrana lesů, ochrana vodních toků, těžba a její vliv na okolní prostředí, možnosti rekultivace. Proměny v zemědělství v minulém století, změny života na venkově, výhody a nevýhody života na venkově. Návštěva zemědělského podniku či farmy, zemědělská výroba v našem okolí. Řemeslné a výrobní tradice v našem kraji, tradiční průmysl v našem regionu a změny v posledních letech, jak by měl vypadat průmyslový podnik v budoucnu. Vývoj dopravy od konce 19. století po současnost, dopravní síť v našem regionu, význam železniční dopravy, doprava a její vliv na životní prostředí. Služby a jejich zastoupení v naší obci, průzkum služeb v našem regionu, hierarchie sídel v našem regionu. Hodnocení našeho regionu z hlediska atraktivity cestovního ruchu, tradice chataření a chalupaření v ČR.

Kapitola 7 – Životní prostředí (Chraňme své životní prostředí pro budoucí generace!, Svět je bez hranic – globální problémy lidstva se týkají každého z nás, Trvale udržitelný rozvoj)

Redukce domácího odpadu (např. kompostováním), možnosti recyklace. Problémy a ochrana společenského prostředí v naší obci. Globální problémy planety a jejich řešení v naší obci – např. obnovitelné zdroje energie, etnické menšiny. Co je to trvale udržitelný rozvoj a jeho konkrétní dopady na náš každodenní život.

i) Život v našem regionu

Tato učebnice se skládá z 9 kapitol. Každá kapitola je dále rozdělena do 3-5 podkapitol. Základním motivem celé učebnice je poznání místního regionu (kraje, obce, nejbližšího okolí bydliště a školy). Žáky vede ke zkoumání minulosti, současnosti a možné budoucnosti místa, v němž žijí. Učebnice vychází z předchozích autorčiných děl, zejména z učebnice Tady jsem doma aneb poznej dobře svoje bydliště z nakladatelství Mobydick (viz oddíl h). Je určena zejména jako doplněk k výuce zeměpisu Česka a dalších ročníků výuky zeměpisu, podněcuje však i k integrovanému pojetí výuky (propojení s výukou dějepisu, přírodopisu, výchovy k občanství, jazyků a průřezových témat). Není provázána s jinou učebnicí, předpokládá se její nezávislé a tvůrčí použití dle potřeb a podmínek školy.

Kapitola 1 - Místo kde žijeme (Každý máme své místo na Zemi, Poloha našeho regionu, Náš region na mapách)

Žáci se seznamují s regionem, v němž bydlí v širších souvislostech. Možnosti zobrazení regionu na mapách různých měřítek, letecké snímky a plán města. Vlastní tvorba plánu vesnice, nejbližšího okolí školy. Původ místních názvů v našem regionu. Projekt - návrh cyklostezky.

Kapitola 2 – Jakou hodnotu má příroda (Příroda v našem životě, Chraňme vodu a vzduch, Starejme se o půdu a les, Co to znamená chránit přírodu)

Podrobný rozbor přírodního prostředí v okolí, osobní hodnocení přírodních složek známé krajiny. Vliv lidské činnosti na proměnu krajiny, zásahy lidí do krajiny v okolí naší školy. Příroda v našem kraji, kvalita vody a ovzduší a možnosti jejich ochrany, problematika odpadů. Význam půdy a lesů a jejich ochrana, problematika půdní eroze. Ochrana přírody – chráněná území a přírodní památky, památné stromy. Projekt – chování naší rodiny ve vztahu k životnímu prostředí.

Kapitola 3 – Historie, kultura, tradice (Jak se kdysi žilo na venkově, Minulost našeho města, Městská památková rezervace, Také krajina má svou paměť)

Co je naším kulturním dědictvím, kulturní a technické památky. Život na venkově v historii, návštěva skanzenu, historie našeho města. Městské památkové rezervace, významné stavební památky v našem městě a regionu, architektura 20. století, technické stavby a jejich nové využití. Paměť krajiny – krajinný ráz.

Kapitola 4 – Lidé v našem regionu (Proč v Česku stárne obyvatelstvo, Jací jsme, Kde jsou lidé zaměstnaní)

Práce s daty ze statistického sčítání (zejména z periodického Sčítání lidí, domů a bytů), demografický rozbor naší obce – věková struktura, národnostní složení, počty věřících, zaměstnanost dle ekonomických sektorů. Životní styl seniorů, stárnutí obyvatelstva.

Kapitola 5 – Města, městečka, vesnice (Struktura a funkce města, Jak se žije v našem městě, Žijeme na venkově, Náš kraj a naše krajské město, Orientace v hlavním městě Praze)

Struktura a funkce měst, funkční členění našeho města. Hodnocení kvality života v našem městě, životní prostředí v našem městě. Rozbor našeho města – nad plánem. Charakteristika života na venkově, změny na venkově v období socialismu, schematický plán naší vesnice – funkční členění, příroda v našem okolí, hodnocení přírodních složek, vkus a nevkus v našem okolí. Projekt – školní průvodce Náš kraj a naše krajské město. Hlavní město Praha – orientace v hlavním městě, kulturní hodnoty města, tipy na výlety po Praze.

Kapitola 6 – Jak hospodaříme (Nerostné suroviny, Zemědělství v našem kraji, Průmyslová výroba – tradice a současnost)

Těžba v našem kraji a její dopady na životní prostředí a zdraví lidí. Zemědělství v našem kraji – proměny v průběhu 20. století, exkurze do místního zemědělského podniku. Průmyslová výroba v našem kraji.

Kapitola 7 – Žijeme zdravě, kulturně a příjemně (Doprava a životní prostředí, Služby jako znak vyspělosti, Náš životní styl)

Vliv dopravy na životní prostředí, vývoj dopravy v našem regionu, dopravní problémy naší obce. Úroveň služeb v našem regionu, cestovní ruch a potenciál našeho regionu, chataři a chalupáři a jejich vliv na okolní prostředí. Změny životního stylu za posledních 100 let, hodnocení kvality života v místě bydliště, co by se mělo do budoucna změnit.

Kapitola 8 – Budoucnost je naše věc (Jak budeme žít za patnáct let, Globální problémy se týkají každého z nás, Škola pro udržitelný rozvoj)

Hlavní aktuální problémy v našem regionu a bydlišti, možnosti jejich řešení. Změny v našem okolí v posledních 5-10 letech. Proměny městských center. Moje bydliště v budoucnosti – návrh změn v budoucích 10 letech. Globální problémy lokálním pohledem, trvale udržitelný rozvoj. Místní agenda 21 v našem regionu. Závěrečný projekt – rozvoj naší obce ve zvoleném tématu – doprava, využití ploch, návrh naučné stezky atd.

Kapitola 9 – Můj domov (Genius loci)

Vnímání jedinečnosti místa vlastního domova.

VII. Ukázka návodů pro tvorbu modelů, skic a fotografií

JAK VYTVÁŘET MODELŮ

• Základní pravidla architektonických modelů

- *Nekombinujte zbytečně moc materiálů – max. 3 druhy materiálů na stavby, terén i okolí*
- *Vhodně zvolit měřítko a dle toho vhodné materiály (podrobnosti viz dále)*
- *Okolí řešit zjednodušeně s ohledem na měřítko*
- *Nesnažit se zachytit skutečné barvy – voda nemusí být modrá, stromy zelené...*

• Nástroje a materiály

V obchodech pro modeláře je k dispozici celá řada speciálních materiálů na výrobu modelů, dobrý model však lze udělat i z obyčejného kartonu či polystyrenu. Materiály je vhodné kombinovat, ale jen v omezené míře. Nejčastěji používanou pomůckou pro opracování materiálu je dostatečně ostrý kobercový nůž ev. nůžky (pro řezání polystyrenu lze doporučit odporový drát, není však nezbytný). Při řezání jakéhokoliv materiálu se nesnaž o jeho rozdělení hned při na jeden řez, nejdříve vyznač linii tužkou, pak ji lehce přejeď řezákem, pak o něco hlouběji a hlouběji až se ti podaří obě části oddělit.

Jaké jsou základní druhy materiálů:

Karton, papírová lepenka

Jedná se o snadno dostupný materiál, velkou výhodou je jejich snadná dostupnost, lze je snadno řezat kobercovým nožem, slabší karton lze i stříhat nůžkami. K dostání v různých barevných verzích a tloušťkách v papírnictví. K lepení je možno použít řadu běžných lepidel, vhodné je užití vteřinového lepidla (oproti Herkulesu výrazně rychleji zasychá).

Polystyren

Ideálně se hodí na vytváření terénu, vhodně ho lze i použít na hmotové modely bez detailů. K dispozici je buď pěnový polystyren (EPS) = obyčejný „kuličkový polystyren“, nebo extrudovaný polystyren (XPS) = tvrdší a hutnější, při řezání kobercovým nožem zanechává čistší hrany (nejlepší je na řezání používat odporový drát). Výhodou je rychlé vytvoření modelu, snadná dostupnost (lze zakoupit po jednotlivých deskách ve všech „hobby marketech“), pozor při lepení je lepší používat lepidla určená pro lepení polystyrenu (např. Purex), zásadně nepoužívat vteřinová lepidla – vyleptají do polystyrenu díru).

Balza

Balza je velmi měkké dřevo ideální právě pro výrobu modelů takřka jakéhokoliv měřítka (na terén se moc nepoužívá). Dobře opracovatelná, lze řezat kobercovým nožem vč. detailů jako např. okna, lze snadno zabrousit nedokonale řezané hrany, dobře se lepí běžnými lepidly (např. Herkules), nevýhodou je trochu vyšší pořizovací cena tohoto materiálu, k sehnání je v modelářských obchodech a někdy i papírnicích.

Průhledná fólie

Fólie jsou vhodné především pro detailní modely jednotlivých objektů, zejména na vytvoření prosklených ploch. Nevýhodou jsou velké nároky na přesnost a obtížnost lepení. Lze sehnat v papírnicích či v copy centrech (zde vám mohou přinesený náčrt přímo na folii okopírovat, což velmi zvyšuje výsledný efekt modelu).

Hlína, modelína

Vhodná zejména pro vytváření složitě tvarovaného terénu. Výhodou je rychlá tvorba, cenová dostupnost a snadná tvarovatelnost, nevýhodou malá přesnost. Lze doporučit zejména u hmotových modelů a specifických tvarů jako např. zřícenina hradu.

• **Volba měřítka**

Záleží na velikosti toho, co chci zachytit – 1objekt a nejbližší okolí, část sídla, celé sídlo, vždy dbát na to, jak bude výsledný model veliký... Dále uvádíme jen orientační přehled měřítek:

- samostatné rodinné domy – 1:50, 1:100, 1:200, 1:250
- větší objekty (bytové domy, občanská vybavenost, blok domů) – 1:200, 1:250, 1:500 1:1000,
- územní celky (hmotové modely) –1:2000, 1:5000

Jak se takové měřítko přepočítává: např. 1:100 znamená, že 1cm na modelu znázorňuje skutečných 100cm, 1:250 znamená, že 1cm na modelu znázorňuje skutečných 250cm a tak dále...

• **Příprava podkladů a pracovní postup při vytváření modelu**

Objekty je vždy nutno posadit na terén, je dobré mít alespoň přibližné vrstevnice (ideálně sehnat si mapu s vrstevnicemi po 2m) a samozřejmě základní mapu objektů tj. situaci zachycující budovy, ulice a další prvky (vodní plochy, zeleň apod.) ve zvoleném měřítku modelu.

Nyní máme rozmyšlené měřítko, materiály a nachystané podklady a můžeme začít s modelem

Doporučení k tvorbě modelu:

- Pamatovat na osazení objektů na terén (nejlépe vyříznutím vrstevnic, objekt „sedí“ na své nejnižší vrstevnici)
- Budovy lze zejména při tvorbě hmotových modelů řešit pouze základním objemem (stačí vědět základní rozměry objektu a tvar střechy, detaily jako okna a dveře nejsou potřeba).

Pokud chceme zachytit detailnější prvky jako třeba fasádu, pak je vhodné obalit karton papírem se zakreslenými okny a dalšími prvky.

- Při přenášení podkladů na modelový materiál lze použít metodu „vytečkování špendlíkem“ (situaci položíme na karton a základní hrany v rozích vytečujeme), následuje obtažení obrysů tužkou přímo na zvoleném materiálu
- Při lepení si dejte pozor, co kdy lepíte k sobě – jestli nejdřív budete lepit všechny stěny a pak přidáte střechu nebo např. dvě stěny, pak střechu a pak zbývající stěny. Na lepení nespěchejte a dejte dílům modelu dostatek času na zaschnutí.

Po vytvoření terénu a základních objektů je potřeba doplnit do modelu některé detaily – např. stromy, cesty apod.):

- Cesty – lze nejnázve tužkou či fixem, v případě polystyrenu lze i jemným zářezem
- Stromy – nesnažit se o realistické zobrazení, nenápadné přírodní prvky jako např. větvičky keřů, listů, koření, lze je rovněž modelovat drátěné, polystyrenové a další...
- Vodní prvky (potok, řeka, rybník) – odlišením materiálu či barvou, např. lze užít alobal či sklo, voda by měla být umístěna níže než její okolí, aby působila přesvědčivě

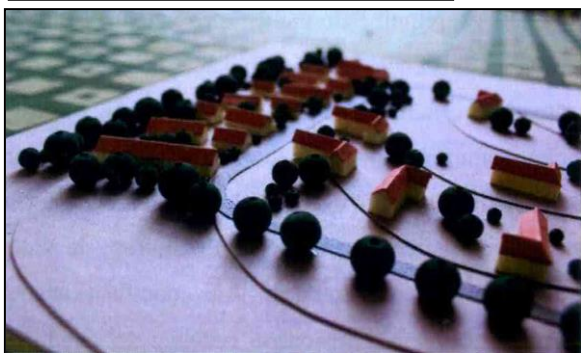
Pamatujte, že model by měl být opatřen štítkem odborně nazývaným rozpiska (uvádí jméno autora, měřítko, název modelu, orientaci ke světovým stranám tj. severku)

• **Příklady zpracování modelů:**

◀ *Hmotový model části sídla – terén byl vytvořen z kartonu, budovy mají pouze základní obrysy z polystyrenu, vodní plocha - alobal, zeleň - koření, ulice schematicky naznačeny tužkou a šrafovány*

▼ *Podrobnější model ulice – objekty z kartonu, některé fasády s detailním členěním zákresem na papír, terén z extrudovaného polystyrenu*

MAPOVÁNÍ V TERÉNU

Vybavení - potřebné pomůcky:

- 5m svinovací metr (je docela pevný a tak ti umožní měřit alespoň částečně i do výšky)
- kreslicí podložka nejlépe taková, která ti umožní uchytit papír (to oceníš hlavně při větrných dnech)
- tužky (nejlépe tvrdosti 2H, HB, 2B), gumu
- 20m pásmo
- kolíky na vytyčování
- provaz
- fotoaparát – zejména pro zachycení fasády, použitých materiál, typických prvků (dveře, okna, složité detaily)

Co měřit:

Předtím než půjdeš do terénu si rozmysli, co přesně budeš zkoumat, co je cílem zjistit.

Pokud chceš udělat vnější model budovy, musíš se zaměřit na všechny venkovní prvky (venkovní rozměr budovy, počet a výška pater, okna a dveře, tvar střechy...), umístění objektu na pozemku, venkovní schodiště, tvar pozemku a terénu, není třeba zjišťovat vnitřní členění budovy a měřit např. tloušťku stěn.

Pokud chceš zachytit ulici, je třeba vědět kromě základních tvarů a podoby domů i rozměry vozovky, chodníku, umístění prvků jako jsou lavičky, stormy, řešení plotů atd.

Průzkum v terénu, zobrazení místa:

Pamatuj – měření vždy zaznamenáváme ve stejné délkové jednotce (nejlépe mm, pro větší rozměry můžeš použít m), vždy je třeba změřit a zaznamenat rozměry ulice, cesty, plotů, stěn, dalších prvků jako např. stromy, hřiště a další.

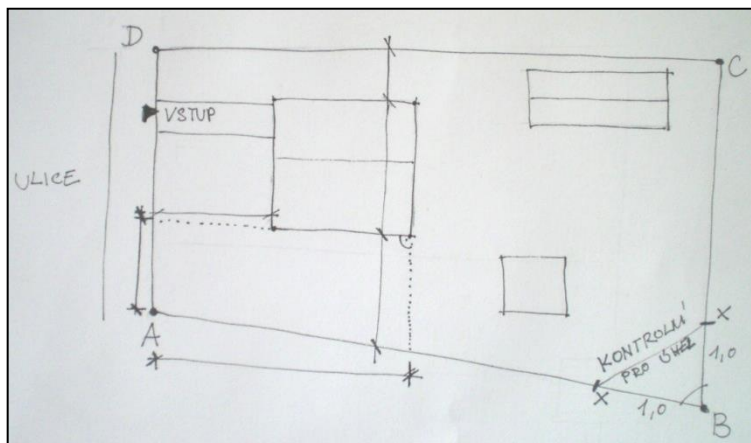
Vždy se pokus nejdříve získat základní mapu místa, které chceš zkoumat – nejvhodnější bývá mapa v měřítku 1:2500, 1:1000, 1:250 (základem bývá mapa katastrální, ta je v měřítku 1:2880). Udělej si několik kopií této mapy (můžeš si ji upravit na potřebné měřítko) a vezmi si ji s sebou do terénu. Díky mapě nebudeš muset měřit všechny prvky, do mapy zaznamenávej jen změny a podrobnější informace, které chceš průzkumem zjistit.

Pokud se ti nepodaří sehnat mapu, pro zakreslení prvků do plánu postupuj dle následujících instrukcí:

1. Umístěte kolík do země blízko (ne na) každý roh zobrazovaného místa. Natáhněte provázek po obvodě, postupujte od kolíku ke kolíku. V případě, že je terén hodně nerovný, snažte se natáhnout provázek přibližně v rovině. Všechno na místě budete měřit od nataženého obvodového provázku. Nazýváme provázek mezi kolíky základními liniemi.
2. Nakresli hrubý plán tvarů, který je definován kolíky a základními liniemi.
3. Nyní změř vzdálenost mezi kolíky: AB, BC, CD a DA a zapiš si je do plánu. Ne všechny úhly mezi základními liniemi budou vždy 90°, abys zjistil, jaký svírají úhel, je třeba odměřit

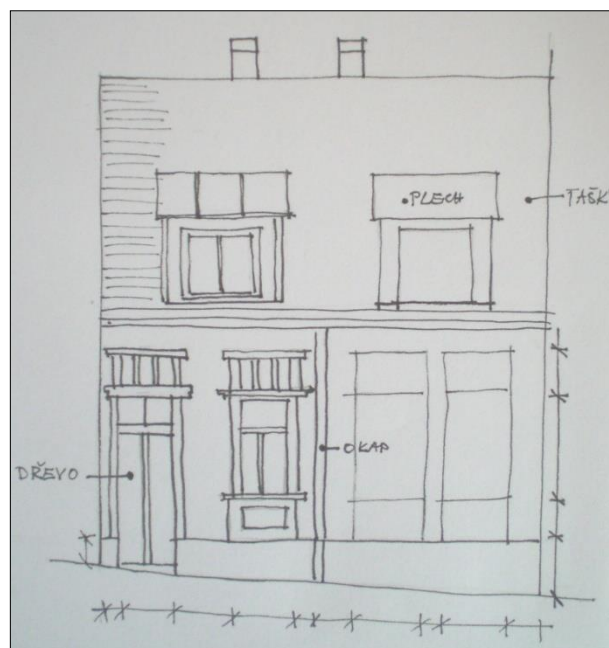
dva body stejně vzdálené od kolíku každý na jedné linii. Pak změř vzájemnou vzdálenost těchto dvou bodů a zapiš si jí do plánu – až se vrátíš do třídy, můžeš pomocí znalostí z geometrie spočítat úhel, který svírají základní linie DAB, ABC, BCD a CDA.

4. Pozici základních tvarů všech objektů na zobrazovaném místě měř od základních linií a zapiš do plánu. Např. pokud chceš na svém plánu umístit roh budovy, je třeba změřit vzdálenost mezi tímto rohem a nejbližším bodem na nejbližší základní linii (pokud měříš k nejbližšímu bodu, jedná se o kolmici z rohu k nejbližší linii). Pak změř ještě vzdálenost tohoto bodu k nejbližšímu kolíku.
5. Pro správné umístění budovy na plánu je vždy důležité zaměřit takto alespoň dva různé rohy budovy.
6. Pak změříš rozměry budovy a zapišeš si je do plánu.
7. Po návratu do třídy můžeš za použití znalostí z geometrie doplnit do plánu všechny potřebné údaje a následně jej řádně překreslit.

Mapa pravděpodobně nebude obsahovat žádné údaje o výškovém uspořádání prvků. Pokud budeš chtít zakreslit výškové řešení domů následuj tyto instrukce:

Nejdříve si udělej schéma každé fasády, které potřebuješ změřit. Zakresli si základní členění fasády vč. oken, dveří a dalších prvků (pokud máš fotoaparát, může být schéma hrubé, jinak je třeba myslet i na zachycení detailnějšího členění jednotlivých prvků), stůj vždy čelem k fasádě. Zároveň si zaznamenej materiály a barvy povrchů. Pokud máš schéma hotové, můžeš začít měřit. Nejlépe se samozřejmě měří prvky blízko u země, začni měřením horizontálním podél fasády, začni od okraje a postupuj od jednoho prvku k druhému až na druhý okraj fasády, měření si zaznamenej do svého schématu. Nezapomeň změřit celkovou délku fasády (kontrola postupného měření). Potom změř vertikální členění fasády tak vysoko, jak jen dosáhneš.

Zde je několik tipů, jak měřit vyšší části budov:

- V případě, že se můžeš dostat dovnitř budovy, můžeš změřit výšku místností v každém patře, odhadnout tloušťku stropu a tím získáš přibližnou výšku fasády, výšky jednotlivých pater a tloušťky stropů. Lze s výhodou zjistit na schodišti změřením výšky schodišťového stupně a vynásobením této výšky počtem schodišťových stupňů v každém patře.
- Pokud má budova pravidelný obklad, lze změřit výšku jedné řady (nezapomeň na přičtení mezery mezi obklady) a vynásobit počtem řad. Tuto metodu lze použít i ke zjištění výšky jednotlivých prvků jako např. oken, dveří apod.
- Pokud má fasáda pravidelné členění (např. stejná okna), lze použít měření přízemních prvků pro odhad rozměrů ve vyšších patrech budovy.

Fotografování:

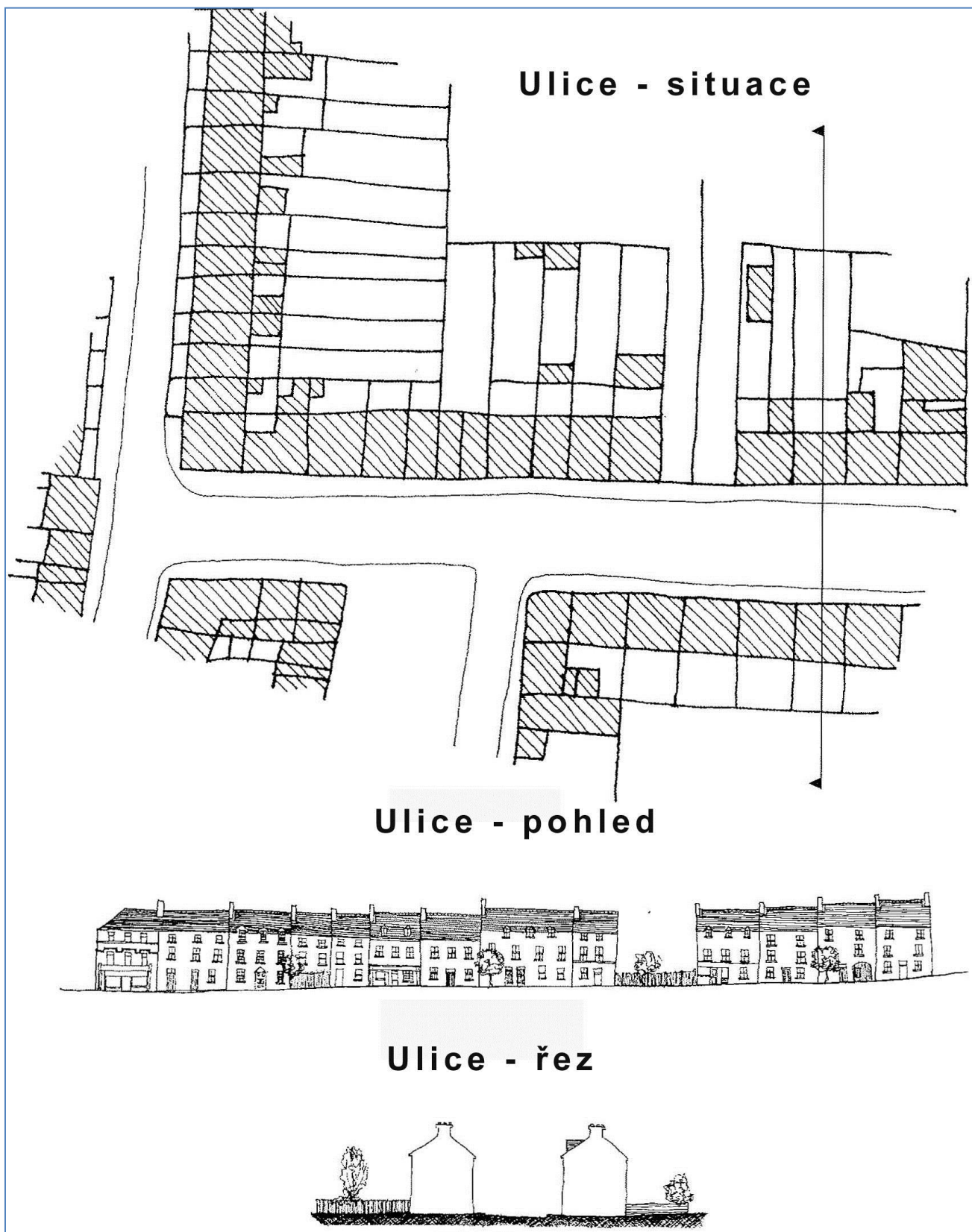
Fasádu je vždy třeba fotit tak, že stojíš čelem přímo proti budově a fotoaparát nesmí být natočen žádným směrem (ani do strany ani směrem nahoru), jinak by došlo ke zkreslení prvků na fasádě. Pokud se objekt nevejde na fasádu celý, použij více fotografií – neměň v tomto případě při pořizování jednotlivých fotek vzdálenost od budovy, posunuj se podél fasády a zachovávej stále stejnou vzdálenost od ní. Fotografie pak můžeš následně doma seskládat a utvořit tak celkový pohled na budovu. Při focení je dobré umístit na focený objekt metr, umožní ti tak určit měřítko fotografie.

Prezentace – Kresby, modely a fotografie:

Máš několik možností jak výsledky svých průzkumů prezentovat ostatním:

1. Můžeš udělat kompletní sadu výkresů v měřítku – situace, pohledy apod. K tomu ti poslouží všechny informace, které jsi získal měřením v terénu a také focením.
2. Můžeš udělat model. Zase ti pomůžou všechny informace, které jsi získal měřením v terénu a focením.
3. Můžeš použít samotné fotky, pokud jsi k zachycení jedné fasády/jednoho pohledu potřeboval více fotek, pospoj je do jednoho obrázku tak, aby zachycovaly celý pohled. Celkové obrázky je dobré doplnit několika záběry zajímavých detailů – např. kamenné prvky, zábradlí, plot, prvky na fasádě.

Možná podoba prezentace – zachycení ulice kresbou:

VIII. Ukázka možné podoby učebnice

Komentář k ukázce:

Žáci se v této kapitole zaměřují na zkoumání veřejných prostor v obci – ulice, náměstí, parky atd. Na základě diskuze by si měli uvědomit, čím je tvořen prostor obce (uliční síť, hlavní orientační body) a především, že tento prostor je hierarchizován (veřejný, polo-veřejný, polo-soukromý, soukromý). Měli by pochopit, že existence této hierarchie prostor je velmi důležitou součástí obce a má velký vliv na její charakter a fungování. Zároveň by měla být posuzována kvalita přírodních a sociálních složek životního prostředí.

Ukázka z učebnice předkládá použití některých aktivizačních metod ve výuce – je kladen důraz na samostatnou práci žáků a jejich spolupráci s učitelem, což vede k jejich vyšší participaci ve výuce. Primárním cílem těchto metod je přeměna pasivních žáků (posluchačů) v účastníky v učení, kteří se přímou zkušeností naučí mnohem více než při jednostranném použití tradičních frontálních výukových metod.

Ukázka:

Budovy, ulice a veřejná prostranství

V této kapitole zkoumají žáci cestu do školy, všímají si typů budov, ulic a veřejných prostor na této cestě.

Klíčová slova:

Cesty, Orientační body, Veřejné prostory.

Pracovní činnost 1 – „Mentální mapa“

1. Vyučující předvede žákům připravenou mapu své vlastní cesty do školy, kterou si studenti společně prohlédnou a prodiskutují. Jak vypadá cesta do školy žáků? Vyberte dva dobrovolníky, kteří svou cestu do školy popíší vlastními slovy.
2. Každý žák pak nakreslí jednoduchou mapu své vlastní cesty do školy z paměti. Mapa nemusí být v měřítku a nemusí zachycovat všechny objekty podél cesty. Nejdříve by si žáci měli celou cestu načrtnout lehce tužkou a až následně doplňovat všechny detailní informace, na něž si vzpomenou.

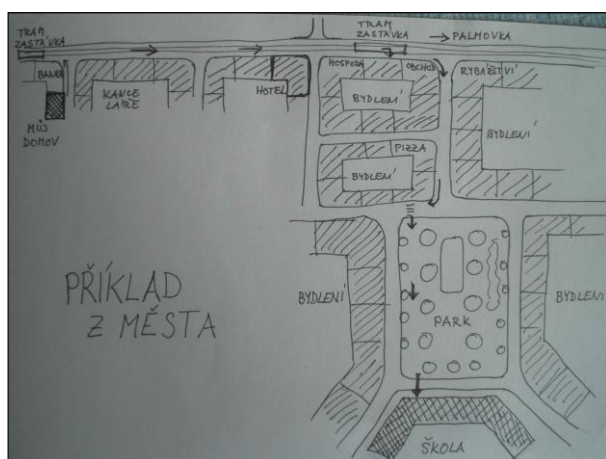
Pozn.: Pokud žáci cestují příliš daleko hustě zastavěným územím, může vyučující omezit zobrazované území na okruh okolí školy s poloměrem asi 2,5 km. Žáci začnou s mapou v bodě, kde vstupují do tohoto kruhu.

3. Mapa by měla obsahovat následující prvky:

- Domov (místo odkud vycházím)

- Odbočky, změny ve směru trasy
 - Důležité komunikace/cesty včetně těch, které odbočují nebo kříží trasu
 - Názvy ulic
 - Školní pozemek s budovami
4. Mapa by měla zachycovat typy budov podél cesty a pojmenovat je – obchody, kino, rodinné domy atd. Žáci mohou vybarvit budovy dle funkčního využití např. následujícím způsobem: Obytné- červeně, Komerční – žlutě, Průmyslové – hnědě, Občanské vybavenosti – modře, Rekreační – zeleně, Dopravní – šedě.
 5. Jsou na cestě nějaké „speciální“ budovy? Žáci by je měli očíslovat a pojmenovat v legendě.
 6. Vyberte dva žáky, kteří mají podobnou cestu, a společně porovnejte, v čem se obě vytvořené mapy liší.

Ukázka mapy - schéma cesty do školy

Diskuze 1 – Veřejné prostory

Města a vesnice tvoří nejen budovy, ale také prostory mezi budovami – ulice, náměstí, parky, vodní plochy, parkoviště, nádvoří, zahrady, vnitrobloky...

Co je to veřejný prostor? Vytvořte spolu s žáky definici např. na základě následujících otázek:

- Je veřejný prostor takový prostor, který je nezastřešený?
- Je to místo, které vlastní obec či stát?
- Je to místo, které může kdokoliv navštívit?
- Je to místo, kde vás mohou vidět kolemjdoucí?
- Je to místo, kde nemusíte platit za vstup?
- Je to místo, kde vás nikdo nemůže nutit k odchodu?

Které z následujících možností považují žáci za veřejný prostor? Proč? Napište je na tabuli a diskutujte o nich.

Ulice	Kino	Náměstí	Knihovna	Předzahrádka	Hotel
Sportovní hřiště	Park	Kostel	Nákupní centrum	Dětské hřiště	Pláž

Je zde nějaká kategorie mezi zcela veřejným a zcela soukromým prostorem? Polo-veřejný, polo-soukromý? Co to znamená?

Praktický úkol pro žáky k tématu Veřejné prostory v naší obci:

Náměstí obce Březno

Řešení uličního prostoru v obci Ohrobec

Řešení uličního prostoru v obci Dobřichovice

V čem se liší veřejné prostory na obrázcích?

Všimněte si zejména:

- dopravního řešení (auta, pěší, cyklisté)
- veřejné zeleně
- vybavení městským mobiliářem – lavičky, zastávky, osvětlení
- řešení povrchů – asfalty, dlažby, zatravnění, oplocení

Společně se zamyslete nad řešením veřejných prostor ve Vaší obci, vyberte jeden konkrétní příklad (náměstí, ulice, park) a navrhnete, jak tento prostor zlepšit.